

حضرت
علاء الدین
مصلح عالمین

حضرت
بہارِ قادسیہ

جگر کا فن ہے کہ کون سے مصلحین کو پہچانے

تحفۃ السامعین

سیرت

منازلہ نقاشی
سایین

سچ

مورانی

بیدار

درگاہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم

ادارہ تبلیغ روحانیہ

تحفة لطاہرین

سوانح حیات و سیرت

حضرت خواجہ محمد طاہر

منظلمہ العالی بخشی نقشبندی

حصو پھریون

مؤلف

بیدار مورائی

چپائیندر

ڈاکٹر عبد الرحیم چٹنا

سال: ۱۴۱۱ھ

۱۹۹۱ء

ہدیہ

۳۵ روپيا

حصو پھریون

ادارہ تبلیغ روحانیت، درگاہ اللہ آباد شریف
گنبد یارو

پنهجي پاران:

حمد باري تعاليٰ ۽ ثنائي نبي آخري زمان صلي الله عليه وسلم

کان بعد — آئون پنهنجي رهبر مرشد مري حضرت قبله سچن ساڻن
مد ظله العالي بخشي نقشبندي مجدد دي الله آبادي جن جي احسان ۽
ڪرم نوازي جو اظهار واجب سمجهان ٿو، جن جي نصيحتن ۽ مفيد
مشورن سان گڏ خاص توجه ڪر سان مون جيتري ناقص عقل ۽
ڪم فهم کي هن ڪتاب تحفۃ الطالبين لکڻ لاءِ آماده ڪيو،
آئون پاڻ تي توڙي جڏهن غفاري بخشي طاهري تي
ڊاڪٽر عبد الرحيم چٽا پيدار طاهري جن جو احسان سمجهان
ٿو، جن هن ڪتاب جي چپائيءَ جي خرچ لاءِ مالي مدد فرمائي.

آئون محترم جناب الحاج محمد سليمان صاحب مالڪ
نفيس پرنٽنگ پريس کي به هن موقعي تي وساري نٿو سگهان جنهن پاڻ
پتوڙي، ڪافي ڪوشش ڪري، ڪتاب کي نهايت سهڻي نموني سينگارڻ
۾ مڻائجوسات ڏنو.

آخري انهن ڪرم فرمائڻ جو ٿورا ٿو آهيان، جن ڪتاب
لکائڻ، چپائڻ ۾ هڙون يا وڙون منهنجي مدد ڪئي آهي.

شالله الله تعاليٰ کين جزاءِ خير عطا فرماي. آمين ثم آمين -

پيدار مورائي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسلہ عالم نقشبندیہ مجددیہ فضلیہ خفاریہ بخشید طاہریہ
تمتیف لطیف، حضرت خواجہ محمد طاهر بخشی مدظلہ العالی

سڀ ٿنا مخصوص ذات مڪبريا جي واسطي.
مٿو سلام ۽ سَوَ صلواتون مصطفيٰ جي واسطي.
ٿئي عطا صدق وصفا صديقي اڪبر جي طفيل.
حب پنهنجي مڪر عطا هن با وفا جي واسطي.
صديقي سلمان فارسيءَ جي مڪر مڪرم پنهنجو مڪرير.
حضرت قاسم اسرار اولياءَ جي واسطي.
حضرت جعفر معالي نفس مون مغلوب ٿئي.
قطب عالم بايزيد بادشاه جي واسطي.
خواجہ خرقاني ابو الحسن شهنشاه اولياءَ.
پير پيران ابو القاسم باخدا جي واسطي.
صاحب فيض و فضيلت بوعلی شيخ الورثي.
خواجہ ابو يوسف ڀلاري باحيا جي واسطي.
خواجہ صاحب عبدالخالق غجدواني اولياءَ.
شيخ هارف ريوکري هن حق نما جي واسطي.
حضرت محمود صديقي عاقبت محمود مڪر.
پير علي رامڻي مرد خدا جي واسطي.
خواجہ بابا سماسي مرد فاضل باڪملا.
شاه شمس الدين سيد شهنشاه جي واسطي.
غوث اعظم قطب عالم شهنشاه نقشبند.
قائم بهاؤ الدين بخاري دلربا جي واسطي.
دل مڻهجي ٿئي اسرار اعظم سان منور يا خدا.
پير علاؤ الدين عابد بي ريا جي واسطي.
حضرت يعقوب صديقي مشڪلاتون معال مڪر.
پير عبيدالله افضل اولياءَ جي واسطي.
حضرت زاهد جي صديقي زهد ڪامل ٿئي لميپ.
سائين درويش محمد مقتدي جي واسطي.
خواجہ امڪنڪيءَ جي صديقي گريم زاري ٿئي عطا.
خواجہ محمد باقي بالله باصفا جي واسطي.
شهنشاه اولياءَ نائب جناب مصطفيٰ.
حضرت خواجہ مجدد مهربان جي واسطي.

حضرت معصوم مدتي عشق ڪامل ٿئي نصيب،
 سائين سيف الدين رهبر، رهنما جي واسطي.
 حضرت محسن جي مدتي معاف منهنجي ڪر خطا،
 پير ڪامل نور محمد پارسا جي واسطي. 2
 سائين حبيب الله شهيد مرزا مظهر جانِ جان،
 خير خواهم خواجه غلام هلي خوش ادا جي واسطي.
 پوسهيد شيخ احمد دهلوي غوث زمان،
 فاروقي احمد سعيد شمس الهدئي جي واسطي.
 دوست تنهنجو يا الاهي دوست محمد دلريا،
 حضرت عثمان تارڪ ماسوي جي واسطي.
 حضرت محمد لعل شاه ۽ سراج الدين سائين،
 دل جي ظلمت دور ٿئي هن مه لقا جي واسطي.
 فيض فاضلي جو وسي ٿو صبر، عربستان ۾،
 فضل ٿئي، فضل علي، فضل خدا جي واسطي.
 نائب خير الورعي، حضرت خواجه محمد عهد الغفار،
 مهر ٿئي مسڪين تي هن مهربان جي واسطي.
 ابر رحمت، شاه شفقت، خواجه الله بخش سائين،
 هي دعا مقبول ٿئي قطب السورتي جي واسطي.
 مال ملڪيت جي محبت قلب مان زائل ٿئي،
 پير هادي الله آبادي پر جهلا جي واسطي.
 شيخ ڪامل پر فنائيت ۽ محبت ٿئي نصيب،
 پير شل راضي هجي هن بي نوا جي واسطي.
 يا خدا تنهنجو چڙي در ٻيو ڀلا ڪاڏي ويون،
 رحر ڪر اي راحمين پنهنجي سخا جي واسطي.
 يا الاهي تنهنجي رحمت جو ڪنارو ڪونه آ،
 پياس دل جي دور ڪر پنهنجي صفا جي واسطي.
 يا الاهي بحر عصيان غرق آهيان صفا،
 ڪرم سان ٿئي دستگيري مبتلا جي واسطي.
 ڪر عطا مونکي سعادت دين دنيا جي تمام،
 سيد العڪونين خاتم انبيا جي واسطي.
 عرض عاجز محمد ظاهر جو ٿئي شل مستجاب،
 جمل ڪامل اولياء ۽ اتقيا جي واسطي.
 آمين يا رب العالمين
 وصلي الله تعاليٰ علي حبيب سيدنا محمد وآله واصحابه اجمعين

حضرت قبلہ سچن سائين مدظلہ

درگاہ اللہ آباد شریف

حقيقت هن حال جي

بيد ارمحاب پنهنجي دلي هتان مجبور ٿي هيءَ ڪتابي بنام
تحفۃ الظاهرين تحرير ڪيو آهي، جنهن ۾ مون سچين ڪنگار
جي نالن ۽ نامڪمل ٻلين جي ڪوششن، نيز پڻ هي حالات ۽ ڊيگري
واقعات کي هڪ جاءِ گڏ ڪيو آهي. سندس تحرير ڪرده ڪتاب جي هڪ
سٽ ۽ هڪ اکر مان هن نااهل سان سندس بيه انتها مقيدت ۽ محبت
جو اظهار ٿئي ٿو. هيءَ عاجز بناڪنهن تواضع ۽ انڪاري جي حقيقت حال ۾
ڪري ٿو ته پنهنجي ذاتي اصلاح سان گڏ ٻلين جي نرافتن کي پور ڪرڻ مون
سچين جي دلي خواهش آهي ۽ هيءَ عاجز انهيءَ سلسلي ۾ ڪجهه نه ڪري
سگهيو آهي. اکر ڪمال پنهنجو قرب ڪن ۽ مون نااهل کي اهڙي بائيني پنهنجي
بني پايان فيض ۽ سخاوت ڪم حمر عليا فرمائين ته پوءِ عام شڪل ڳالهه آهي.

جيءِ جي تهيءَ ته به ٻانين ٻار وڃي جيءَ ؛

حبت هون پنهنجي سندن مون ڪميئي ڪميءَ ؛

اصل آريءَ جام جي پلڪ آئون پيشي ؛

هوڙ جا پائين پير ؛ تنهن هتي نه چهي ؛

و ساريءَ ويهي، نه ڪيچن کي ڪيڙن رهان .

الحمد لله! ٻلي جي ڪم ۾ ترقي آهي. هيءَ ڪمال منهنجي مرشد

مزيه مريان مهيا ساڻس رحمت الله عليه جڙي جو آهي. سندس فيض ۽

نگاہ جواثر آہی، سندنہ دعائے جوشہ آہی ۽ انہ کانہ سرا سندنہ نیک صالح، مخلصینہ
خلفاء کرام جیہ تبلیغ کاوشنہ جوشہ آہی۔ اللہ تعالیٰ خلفاء کرام کیہ رتیک تبلیغ جوشہ
عطا فرمائے ۽ سند جوشہ حقہ منہ نا اہلہ مکینہ کیہ جرم نرمائے ۽ منعجا گناہہ
معافہ فرمائے، نیغیہ جیہ توفیقہ عطا فرمائے۔

بیدار مورا ئیہ واقعہ بیدار آہی۔ سند سونہ بیدار سونہ دماغ بیدار سونہ
عشق بیدار سونہ فایدار سونہ اخلاص بیدار ۽ بیدار جوشہ دار طرح نشا بیدار آہی۔
جسمانہ لحاظ کافہ کمزور، نحیف، لاغر مگر سندس محبت ہر خواہ۔ مہیہ جز کفریہ ۽ مشاکلہ
مشکلہ سفریہ جوشہ کثرت و برانہ پند جوشہ بیدار صاحب جوشہ محبت آہی
جلہ جوشہ ڈونگر ڈونگر، بکے رخ بر اشت خریہ در پھچد آہی بقولہ شلا عبد اللطیف پائیہ
یار سدا ئیہ پکھو، جانہ زیانہ ۽ آہیہ آسانہ کمر پویہ کیہ کلہ پویہ
بیدار صاحب خاموشیہ ۽ گھٹو کعبہ کند ورہیہ تو ۽ جیغہ کعبہ
کریہ تو، پھنجیہ ذلیہ مفاد واسطیہ نہ بلکہ جماعت واسطیہ تبلیغ واسطیہ اللہ تعالیٰ
رضاء واسطیہ کیہ تہ اشرف در پورہ جماعت لاء حک نعت آہنہ ۽ انہ کیہ ندیکہ قیہ
سراو آہی۔ ر رتہ بزم سخن گوہم نہیں ۽ اٹھ گئے تو بحر بہتہ یا د آئیہ گئے
جمع جماعت اہل ذکر کیہ خدمت ۽ گذارشہ آہی تہ پھنجیہ مع وشامہ کیہ اللہ تعالیٰ
جیہ ذکر ۽ محبت ۽ گذارینہ پھنجیہ راتینہ کیہ اللہ تعالیٰ کیہ بگڑا ۽ مگر بزار کیہ جوشہ سجود
مانہ پور نور بنائینہ زندگیہ جوشہ شریہ کیہ سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مطابقہ بنائینہ طوقہ
عالیہ نقشبندیہ پھر ترینہ کالہ اتباع سبت آہیہ۔ حضرت قبلہ مرشد مزینہ سہما سائینہ
رحمۃ اللہ علیہ جیہ میرتہ جو گھریہ فور و فکر سونہ مطالعہ عنہ ۽ پھنجیہ عادتہ اخلاصہ
کیہ کامینہ جیہ سیرتہ ۽ صورتہ مطابقہ بنائینہ۔ ہنہ ناچیز سیالہ کار کیہ ہر وقت
دعاء خیر ۽ یاد رکھنہ۔

داستانہ لکھ کے رکھ لو چند عنوانوں کے ساتھ ۽
پھر یہ باتیں ختم ہو جائیں گے دیوانوں کے ساتھ۔
وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاءُ

راشی مقبر محمد طاهر محلی لکھنوی

مائهو سڀ نه سهڻا پکي سڀ نه هنج .

ڪنهن ڪنهن مائهو منجهه، اچي پوءِ بهار جي.

چوڻ سولو هوندو آهي، ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو هوندو آهي. مولوي فتح محمد مورائي، جيڪو چوندو آهي، سو ڪري ڏيکاريندو آهي، لکڻ جو کيس ڏاڍو شوق رهيو آهي. ائين سرسري لکڻ ته سولو آهي، پر هت جيڪا جاکوڙ، جستجو ۽ محنت، مورائي صاحب ڪئي آهي، سا به تحقيق ۽ تصديق سان، تنهن جو ڪو جواب نه آهي. پئسي جي لالچ ۽ ته ڪيترائي، يا ائين ڪئي چئجي ته سڀئي ٻيا، لکن، پر بنا لالچ جي لکڻ، مورائي صاحب کان ڪو سڪي، وڏي ڀاڱي وارو مولوي صاحب، جنهن کي، منهنجي مرشد، مربي حضرت سچڻ سائين جي، سوانح حيات لکڻ نصيب ٿي. اها سعادت انشاء الله تعاليٰ وڏي مقبوليت، عظمت ۽ شان واري آهي.

مولوي صاحب ڪيترائي ڪتاب ڇپرايا آهن. کيس عام مسلمانن جي اصلاح خاطر، اسلامي ڪتاب لکندي، ڪيترائي سال ٿي ويا آهن. ڪتاب ۽ مقالا وغيره اهڙي ته سهڻي نموني لکندو آهي، جو ڄڻهن پڙهڻ لاءِ ويهيو آهي ته ڪتاب يا مقالو پوري ڪرڻ کان اڳ، ٻئي ڪم ڪرڻ تي دل ٿي نه چوندي آهي. کيس الله تعاليٰ طرفان لکڻ جي اهڙي عظيم عنايت، روشن دماغ ۽ بردمند دل ملي آهي، جنهن جو بيان لفظن ۾ ممڪن ئي نه آهي. لکڻ جو کيس، عشق جي حد تائين جنون هوندو آهي. الله تعاليٰ کيس اڃان به وڌيڪ نعمت سان نوازي، آمين.

مورائي صاحب جو هن سوانح حيات کي نت نئين نموني،
 نوان ۽ نزاکت سان، هر سال جي واقعات جي لحاظ سان لکڻ،
 ڪا معمولي ڳالهه نه آهي. تمام گهڻي ڪوشش، محنت، سوچ،
 سمجهه، تحقيق، تجسس، پيار ۽ پاپوه مان، هن راتين جون
 ننبون ڦٽائي، ڏينهن جو پيا ڪم ڪار سيڙائي، جماعت جي
 خاص خاص فردن، خليفن، مولوين، عالمن، استادن، طالبن،
 عاشقن ۽ تجربڪار ماڻهن سان ملي، انهن جا خيالات، اڀاءُ
 تجويزون وٺي، مورائي صاحب هن سوانح حيات کي نت، نئين
 نوان بخشي ”نورُ عليٰ نُورُ“ يا کير ۾ ڪنڊ ملائي، چار چنڊ لڳائي،
 نهايت ئي مزيدار ۽ سهڻو بنائي ڇڏيو آهي. سوانح حيات کي
 ڇپرائڻ لاءِ وري پڇ ڊگ، حيدرآباد ڪراچي جي پريسن جا
 چڪر، پڙائين، مصورن، ڪتابت وارن سان ملڻ، هن غريب پر
 وڏي جگر واري ماڻهوءَ جو ئي ڪم آهي، جهڙي تهڙي جي ڀڄڻ
 جي بات نه آهي.

مورائي صاحب سوانح حيات جي روپ ۾، حقيقت
 ۾ هڪ عظيم تحفو مرتب ڪيو آ، جيڪو هر جماعت جي ماڻهوءَ
 خواه، سهڻي عقيدتي رکندڙ لاءِ هڪ راه هدايت، ثمر حيات ۽
 مشڪ جي مهڪ آهي، دل ٿي چئي هن ملهه ماڻهڪ ڪتاب کي
 سدائين سيني سان لايو پيو گهمجي. بقول شاه پٽائي،
 يا ته رهجي پرين ۽ وٺ يا پرين ۽ جي پچار،
 انهن ٻنهي کان ڌار قادر ڪنهن کي نه ڪري.

هيءَ سچن سائين جي ياد ڏياريندڙ سوکڙي، سدائين
 ساڻ وڪڻ جهڙي سون وٺي سونهن ۽ سرمايو آ، سوانح حيات
 کي پڙهندي دل کي جيڪو سکون، تازگي ۽ قرار ٿو ملي،
 تنهنجو ابدارو ئي نه آهي. ائين ٿو سمجهه ۾ اچي، ڄڻ ڪو

انسان جي صورت ۾ فرشتو، اسان خاصين، عيبدارن، جاهلن،
 پليل ۽ ڀڙڪيلن لاءِ هدايت جي راه بنجي آيو آهي. سڄڻ سائين
 ننڍڙي عمر ۾ ئي عقل سليم، اعليٰ اخلاق، اتم آداب، املهه ماڻڪ
 عادت، سهڻا خيال ۽ سهڻي سوچ رکندا هئا، جيڪي ڪنهن ازلي
 سعيد جي حصي ۾ ايندا آهن. سڄڻ سائين، ننڍڙي عمر ۾ ئي،
 سهڻا سائين جي وصال کانپوءِ، رب جي راضي واري شهنشاھي
 تي گادي نشين ٿيا، بقول شاعر.

”خدا جب حسن ديتا ہے نزاڪت آهي جاتي ہے“

اهيا حقيقت آتہ هن ننڍي عمر ۾ هيڏي ساري لکن جي
 جماعت کي سنڀالڻ، انهن جا ٽڪ سور ٻڌڻ ۽ انهن جو ازالو
 ڪرڻ، هر سائل کي هٿين خالي نه موٽائڻ، هر مصيبت زدہ جي
 مشڪل دفع ڪرڻ، هر ڀڙڪيل کي راه راست تي آڻڻ، هر رٿندڙ
 کي ڪٽائڻ، هر مظلوم کي ظالم کان نجات ڏيارڻ، ڦٽڙو غريبن
 جو غمگسار، هيٺن جو همراہ، يتيمن جو يار، محبت موج ۽
 مستي ڏيندڙ، پيار جا پنجوڙ پارائيندڙ، دل ۾ سڪ ۽ سونهن جا
 سڙيل سلا سرسبز ۽ شاداب ڪندڙ، مني ۽ جي فيض سان ڦليل
 کي ڀرپور، ڀرندڙ، معمور ۽ مشڪور ڪندڙ، بي قرار دل
 کي قرار ڏيندڙ، بي سڪونن کي سڪون ڏيندڙ، سونهن جو
 صاحب، سخي ۽ غني، ڪامل ۽ اڪمل وليءَ خدا، سچ پچ تہ
 مني ۽ جو نائب ئي ٿي سگهي ٿو.

شريعت ۽ طريقت جو صاحب، سنت نبوي جو پابند،
 اسلام جو اعليٰ نمونو، الله تعاليٰ جو عاشق ۽ مني ۽ جو
 معشوق، جيڪڏهن ڪنهن کي ڏسڻو هجي تہ بلاشڪ درگاه
 الله آباد ۾ منهنجي مرشد سڄڻ سائين کي اچي، محبت
 ۽ عقيدت سان ڏسي، انشاء الله تعاليٰ روح کي راحت، من کي مزو

۽ موج نصيب ٿيندي. سڀني کي سڳو، تن کي تفرستي ۽ جان و
جسم کي جذب ملي ويندو، سندس زيارت سان رب جي ياد اچي
ويندي آهي. سبحان الله بيشڪ مٿيون سڀ حقيقتون آهن ۽ چو
نه ٿين؟ سڄڻ سائين جي ساري زندگي، دين اسلام لاءِ وقف
ڪيل آهي. رات ڏينهن ان سوچ، فڪر ۽ ڳڻتي ۾ نا گهران ته
ڪيئن امت محمديءَ جي اصلاح ڪجي، ان سلسلي ۾ ڪٿي
يارهين، ڪٿي ستاوهين، ڪٿي عام جلسا، ڪٿي خاص جلسا،
ڪٿي انظار پارٽيون، ڪٿي ساليانه پارها يا جلسا مطلب ۽
مقصد ته ماڻهن کي ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان گڏ ڪري، الله
تمالي ۽ ان جي رسول جي احڪامن کان واقف ڪري، انهن جو
پابند بڻائجي، نفس ۽ شيطان جي چنبي کان ڇڏائجي، بيمار
دلين کي شفا ڏئي، بهشتي بڻائجي. جڏهن سندن دوتن ايندڙ
عاشق، قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ جي آڻو حاضر ٿين ته ڪين
اعمالنامه ساڃي هٿ ۾ ملن، سندن چهره، چوڏهينءَ جي چنڊ
جيان نور سان ڀيا ڇمڪن، سڀ ماڻهو انهن کي ڏسي دنگ
رهجي وڃن. الله جي پيارن کي نوراني منبرن تي ڏسي ماڻهو
عجب وڃان پڇن ته ڇا هي نبي، صديق يا شهيد آهن؟ جواب
ملندو ته، نه آهي نبي، نه شهيد آهن بلڪه هي آهي امتي آهن جن
اسلام جي خاطر هڪ ٻئي سان محبت رکي ۽ دين جي خاطر
هي ديتن کان پري رهيا، اهڙن امتين کي منڍي سرڪار ڏسي فخر
۽ خوشيءَ وڃان، پنهنجي دامن ۾ لڪائي ڇڏيندا، انشاء الله.

دعا آهي ته الله تعاليٰ، سڄڻ سائين جون ديني دنوي
ظاهري جسماني باطني سڀ تڪليفون دور فرمائي ڪين صحت
ڪامله عطا فرمائي ڪين خضري حياتي نصيب فرمائي تاقيا
اسان گنهگارن تي سندن ساڳو رهجي، هن عاجز جي عمر به الله

تعالیٰ کین ڏيڻ فرمائي. سندن تبليغ جو دائرو، اڃان وسيع کان وسيع تر بلڪه وسيع ترين ٿئي. سندن سايه شفقت ۾ سڀني مومن مسلمانن جي اصلاح ٿئي ۽ غير مسلم ساري دنيا جا، اسلام جي دائري ۾ اچي وڃن. دعا آهي ته هي بزرگن جو آستان درگاهه الله آباد شريف قيامت تائين، راه هدايت جو سامان ٿئي. سچڻ سائين، سهڻا سائين جي گهروارن، ٻچڙن کي الله تعاليٰ صحت سهڻي، صالح اخلاق و آداب ۽ ساري جڳ جو اڳواڻ ۽ رهبر مڪوڻ فرمائي. آمين.

ڪنهن ڪنهن ماڻهوءَ منجهم....:

..... ماڻهو ته مڙئي ملهائتا ، مگر املهه انسان آهي ، جيڪي
توحيد ۽ رسالت جي راه ۾ پتنگ جيئن پاڻ بچائين ۽ محبت جو
ميدان ملهائين ، نفرت جون ديوارون ٻاهي ترپت ڪن ۽ شرڪ
توڙي بدعت جي پڙڪندڙ باهه اجهائي ملڪ مڙيوئي ملير بنائي
چڏين.

پلا جتي ڪلمه طيب جي تار سان توحيد جي تنوار هجي
۽ محبوب مصطفيٰ ﷺ سان الفت جو اظهار هجي ، اتي الله چوند
ياد اچي - !!

الله وارن جا آستانا اهي ئي آباد آهن ، جتي واليءَ جي
وحدت ۽ عظمت جا آثار نمايان ۽ نروار آهن . اتي پٽائي جي چواڻي
آهي ”نمرا نينهن جا ، بلند هوندا آهن“ .

وحده لا شريڪ له . جان ٿو چوين ائين ۽ ،

تامج محمد مصطفيٰ . نرتئون متجهان نينهن .

پوءِ تون ويڃو ڪيئن ، ٿاڻين ڪنڌ پين ڪي .

اهڙن ٿڌي ٿڌن الله وارن جي زندگيءَ جا داستان ڪيڏا نه

دلڪش ۽ دلنشين آهن . جن پنهنجي حياتيءَ جون پياريون ۽

قيمتي گهڙيون وقف ڪري چڏيون آهن الله جي راه ۾ ۽ سندن

زندگيءَ جي قابل رشڪ ڪارنامن کي هڪ هنڌ سهيڙي سڪ جي

سالڪن ۽ حق جي مالبن کي تحفي طور پيش ڪرڻ به هڪ سٺو

سُورُ آهي .

انهيءَ سلسلي ۾ محترم ”بيدار مورائي“ کي هي

ڪتاب بعنوان ”تحفة الطاهرين“ سهيڙڻ جي سعادت حاصل

ٿي آهي، جنهن ۾ هڪ انهيءَ دلير جوان جو داستانِ حيات، قلمبند
ڪيو ويو آهي، جنهن جو نام نامي اسم گرامي اسي
”محمد ظاهر“ ڪيٽو نه من موهندڙ به نين نارنانه اسندن
نالي اچارڻ سان ٿي پيار جي ساگر ۾ اٿل ٻٽل اڇيو وڃي. سندن
والد ماجد حبيب خواجه الله بخش سان رهاڻيون هيون ته
وڃيت به! وابستگيءَ جو اهورشتو انهن بنيادن تي ٻڌل هو،
جيڪي مالڪ سائين تي روشن آهن ۽ انهيءَ ساڳي سطح تي
محترمي مولانا محمد ظاهر صاحب سان روح جو ريلو آهي.

پاڻ ننڍي ڄمار ۾ ئي فڪر ڀري زندگي، جون ڪنن
گهڙيون ڪاتي وڏي منزل ماڻي اٿس. اهو سمورو وچور ماضي
ليکڪ پاران ٻاڻري وانگيان سن ۽ تاريخ وار هن سوکڙيءَ ۾
سهڙيو ويو آهي. اهو بلاشبڪ هڪ وڏي جاکوڙ جو ڪم آهي.
جنهن لاءِ بيدار صاحب ڪيرون لهڻيون.

سچ ائين آهي ته :

ماڻهو مڙيني نه سهڻا، پڪي مڙني نه منج،
ڪنهن ڪنهن ماڻهو منجهه، اچي بوءِ بهار جي.

۱۱ ذوالقعد ۱۴۱۱ھ

منصور ويراڳي

الله آباد تي نور جي تجلي

زندگي ۽ مون کي پنهنجي بي عملي تي ندامت جو شديد ترين احساس ان وقت ٿيو، جڏهن منهنجي مشفق ۽ مهربان دوست ۽ منهنجي پراڻي ساٿي جناب بيدار مورائي صاحب جن مون کي انتهائي حجت، اصرار ۽ پنهنجائي جي پُر خلوص حذب سان چيو ته سندس ترتيب ڏنل ڪتاب ”تحفة الطاهرين“ تي، جيڪو سرزمينِ سنڌ جي عظيم المرتبت روحاني هستيءَ، سلسله نقشبنديه غفاريه جي ڪامل ولي ۽ عارف بالله قبله سهرڻ سائين جن جي سوانح حيات، علمي ۽ عملي ڪارنامن، روحاني ڪمالات ۽ فيوضات جي باري ۾ مختلف عنوانن تي مشتمل ساهه سان سائين جهڙو روحاني تحفو آهي، ان تي ڪجهه سٺون بطور تعارف ۽ مهاڳ جي لکان!! منهنجي ادبي زندگيءَ جو هي پهريون ۽ اهم واقعو آهي، جو مون هن ڪتاب تي لکڻ لاءِ قلم کنيو ته قلم هٿ مان ڇڏائجي ويرا سمورا لفظ، تشبيهون، ۽ تمثيلون ساٿ ڇڏي ويون آهن. هن ڪتاب ڏانهن منسوب عظيم روحاني شخصيت جي حضور نه رڳو منهنجي ذات بيوس بنجي چڪي آهي، پر منهنجو سڄو سارو وجود چيهون چيهون ۽ پرڏا پرڏا ٿيندڙ محسوس ٿي رهيو آهي، ان ۽ سندن سوانح مبارڪ تي ڪجهه لکان؟؟ ائون هن ڪتاب جو تعارف ڪرايان -؟؟ سوچيان ويٺو

تم ۱

منهنجي ذهن جي پردي تي سلسله نقشبنديه غفاريه جا هي نه متجذد نقشبند اڀري آيا آهن، جن جو سلسلو تقريبن ۱۷ صديءَ کي محيط آهي، سنڌ ۾ مهر ۽ محبت، رحمت ۽ برڪت جا

جيڪي پيرل ڪڪر درگاه رحمت پور شريف کان هليا هئا، سي درياء جي ٻرين ۾ درگاه فقير پور شريف جي مٿيءَ کي مهڪائيندا، هاڻي الله آباد شريف تي سايو فڪر آهن. منهنجي قلم کي ڪهڙي مجال آهي، جو هن عظيم سلسلي جي عظمت کي ٻڌي سگهي ۽ ان جي قدرنامت کي ڪري سگهي. ڪو به هماليه جي دامن ۽ چوٽي ڪول کي ڪهڙي خبر؟ ته هن جبل جي رفعت ۽ وسعت ڇاهي؟ روحاني نفسيات جي هڪ طالب علم جي حيثيت سان اٺون هن عظيم روحاني سلسلي جي اڻڪٽ ۽ طويل سفر جي راهن ۾ خدا جي هن برگزيده بندين ۽ بزرگن جي قدمن جي نشانين ۽ اهڃاڻن کي پنهنجي پيشاني سان چمي فقط ايترو ئي چئي سگهان ٿو ته:-

تيري معراج ڪم تو لוח و قلمر تک پهچا
ميري معراج ڪم مين تيري قدمر تک پهچا

زندگيءَ جي سفر ۾ ڪجهه سال مونکي ڪن اهڙن فقيرن سان گذرهي، کين تمام ويجهو ٿي ڏسڻ جو موقعو مليو هو، جنهن جو تعلق درگاه الله آباد، سان آهي عام ماڻهن ۾ رهندي به انهن کان بلڪل نرالا انسان، دنيا کان بيگانه، الله جي مشق جا مستانا، شريعت جا پابند، طريقت تي مستحڪم، نوراني چهر، روحاني وجود، حرام کان پڇنڻڙ ۽ رزق حلال جا طلبگار! هميشه ذڪر ۽ فڪر ۾ وڌل فرس ته فرض تهجد به نه گسائيندا هئا! جڏهن به ڏسون ته انهن جي زبان تي هميشه ئي سرمدِي صدا جاري هوندي هئي! الله - الله الله، الله، الله، الله! ايهاڻي وائي وات هوندي هين، ايهاڻي طلب تات هوندي هين، سندن زندگين جو مقصود به الله، سندن بندگين جو معبود به الله، سندن محبتن ۽ چاهتن جو مرڪزي اُتپيل به الله! سندن سلام به

الله، سندن ڪلام به الله، سڏ به الله، سندن حال به الله، سندن قال به الله، سندن نڪر به الله، سندن فڪر به الله، سوچ به الله، ساجاڻ به الله، سامهه سان الله، وڳو وڳو مان الله، تن من جي تنوار الله، واپار به الله، ڪاروبار به الله، وهنوار به الله، گفتار به الله، ڪردار به الله، گهر بار به الله، الله جي اسم جي ورد به ورنهن جي برڪتن سان سندن چهره منور به روح اجرائي چڪا هئا! سندن پيشانين مان نور جا ڪرڻا نروار ٿيندا رهندا هئا، ائين ئي لڳو ڄڻ ته هن پنهنجي دلين جي تختين تان غير جا نقش مٽائي نور جي ڪرڻن سان اسم اعظم الله لکي ڇڏيو هجي، خلوت توڙي جلوت به هن فقيرن کي پنهنجي مرشد ڪريم جي آڱرين سان لکيل انهيءَ اسم اعظم جي مطالعي به مون هميشه انهن کي مستغرق به محو ٿيو. جڏهن هي فقير حلقو ٻڌي، مراقبي به رهندا هئا ته ان وقت انهن جو وجد، ڪيف، مستي به سرمستي، حال به استغراق هر ڏسندڙ کي ايڏو ته متاثر ڪندو هو جو ڪڏهن ڪڏهن مون جهڙي پٿر دل به بيحد بدبخت گنهگار انسان جي دل مان به بي اختيار نڪري ويندو هو، الله ايشڪ به بلاشبه آهي به الله به هوندو به الله !!

اڄ اسان جو معاشره جنهن المناڪ اضطراب، نفسا نفسي، روح جي بيچيني به عدم تحفظ جي عذاب اليم به مبتلا آهي، ان جو بنيادي ڪارڻ اهو آهي ته اسان الله سان پنهنجي روح جو رابطو ڪاٽي ڪاٽي ڇڏيو آهي. اسان روح جي تقاضائن کي نظر انداز ڪري، انهن تي نفس جي خواهشن کي ترجيح ڏئي آهي. ماديت اسان جو مذهب به نولت جو جائز يا ناجائز ارتڪاز اسانجي زندگيءَ جو مقصود بنجي چڪو آهي، الله ته اسان کي پستين جي پاتال مان ڪڍي، بلندين به فلڪ الافلاڪ جي انهن

رفعن تي پهچائڻ تي چاهيو، جتي پهچي اسان جي قدمن هيٺ
 سڄي ڪائنات هجي ها! اسان دنيا پرستيءَ جي اهڙي ته ڌوڻيءَ ۾
 ڦاسي پيا آهيون، يا ڄاڻي وائي پاڻ ڦاسايو اٿئون، جو هاڻي
 اسان جو هر قدم فنا، نيستي، نابودي، تباهي، بربادي ۽ تنزل
 ڏانهن انتهائي تيزي سان ڪڇندو پيو وڃي. اسان جي روحاني
 بصيرت تي مضبوط ٻردا چڙهي ويا آهن، اسان جا قلب ڪلجي
 ويا آهن، جهنم اسان جي اکين آڏو آهي، اسان جي پويان،
 سڄي ۽ ڪٿي آهي نه پر اسين کيس ڏسي نٿا سگهون. اسان هڪ
 اهڙي رڃ - سفر جا پائينڙا آهيون، جتي اسانجي روح جي اڃ
 وسامي سوت ٺهيو پر ڪو به ڇپرچانءَ ناهي زندگيءَ جي موجوده
 رڃ سفر ۾ هر شخص پنهنجو پاڻ کي ويڳاڻو، اداسي ۽ تنها تنها
 محسوس ڪري رهيو آهي، ڪنهن کي به ڪو سڪون، قلب جو
 اطمينان، دم دلاسو ڏي ۽ سهارو ناهي، اڄ جو انسان جيڪڏهن
 امن ۽ عافيت جو متلاشي آهي، اڄ جي انسان کي جيڪڏهن دل
 جو سڪون ۽ روح جو اطمينان گهرجي ته کيس پنهنجي اندر
 روحاني خلا کي ڀرڻو پوندو، ياد رکڻ گهرجي ته جيستائين اسين
 پنهنجي اندر نفسياتي انقلاب نه اڻينداسين، جيستائين اسان جي
 دلي جي دنيا ۾ داخلي انقلاب نه ايندو، جيستائين اسان جي فڪر
 ۽ نظر جا زاويانه بدليا، تيستائين معاشري ۾ خارجي تبديلي جو
 سوال ئي پيدا نٿو ٿئي. الله جي ذات ۽ سندس صفات تي جيئن
 جيئن اسان جو محڪم يقين، پختو ويساهه ۽ غير متزلزل ايمان
 وڌندو ويندو تيئن تيئن اسين محدود دنيا جي تنگ دائرن مان
 نڪري، بحر بشريت لامحدود ۽ آفاقي بنباسين. الله جي تائيد، مدد
 ۽ نصرت، سات ۽ سهڪار هميشه کان وٺي اهڙن ماڻهن سان
 رهيو آهي، جيڪي هميشه کيس ياد ڪندا رهن ٿا!

هي ڪتاب "تحفة الطافرين" لفظ ڪوٽاريهي
 تنڪروناهي. هي ڪتاب اسان جي سامهون هڪ عظيم روحاني
 همستي جي فڪر ۽ عمل، جهد ۽ ڪاوش جو هڪ عملي نمونو
 پيش ڪري ٿو. انهيءَ لحاظ سان هي ڪتاب بلاشبہ اهل دل، اهل
 بصيرت ۽ اهل نظر انسانن لاءِ روحاني تحفي جي حيثيت رکي ٿو.
 عظيم انسانن جي تاريخ پونيرن ۽ پوئلڳن لاءِ پنهنجي صفحات ۽
 پنهنجي هر عنوان هيٺ درس عبرت پيش ڪري ٿي. هيءَ تاريخ
 اسان کي هي سبق سيکاري ٿي ته الله جي دين جي فڪر، اشاعت،
 تبليغ ۽ توسيع لاءِ جيئن هن الله جي ڪامل ولي پنهنجي زندگي
 وقف ڪري ڇڏي آهي، اسان کي به سندن ئي نقش قدم جي
 پيروي ڪرڻ گهرجي.

آخر ۾ اٽون انتهائي محبت ۽ والهاڻه عقيدت سان سر
 زمين سنڌ جي ڳوٺ الله آباد جي مٺي کي نرڙي سلام ڪريان ٿو.
 جتان ڀليل ۽ ڀڪريل انسانن کي الله تائين پهچڻ جي ساڃاهه ۽
 معرفت ملي ٿي. خاص طور تي اٽون هن ڪتاب جي مرڪزي
 موضوع ۽ منسوب قبله حضرت سچڻ سائين جن جي
 خدمت ۽ نهايت ادب ۽ احترام سان عرض ڪندس ته پنهنجي
 خصوصي پُرخلوص دعائن، نگاهه ڪرم ۽ توجهه روحاني سان
 هن عقيدتمند کي به نوازيندا رهندا.

اٽانڪ بنگاهه خاک را ڪيميا ڪنند

آيا بود که گوشه چشم بما ڪنند

قدمن جي خاک ۽

عبدالڪبير ارشد

مولانا حبيب الرحمان صاحب

حبيب طاهري

درگاه الله آباد شريف

هيءَ حقيقت هوءَ

صاحب سوانح حيات سيدي و مرشدي حضرت قبله
سچن سائين دامت برڪاتهم العاليه جي ذات گرامي، دين
اسلام جي خدمت جي حوالي سان ملڪان ملڪ مشهور آهي.
پاڻ هر ان اصلاحِي ميدان ۾ عملي مثال قائم ڪري ڏيکاريا آهن
جنهن سان دين اسلام جي قيمتي مگر ڪومايل باغ جي آبپاري ٿي
سگهي ٿي. مسجد، مدرسو يا خانقاهه جو ميدان هجي،
اسڪول، ڪاليج يا يونيورسٽي جو پليٽ فارم هجي يا تبليغ
تلڪير، تصنيف تاليف جو جديد شعبو هجي، پاڻ انهن سڀني
اهم ترين سان دين اسلام جي غير معمولي خدمت سرانجام
ڏيندا رهيا آهن ۽ ڏيندا رهن ٿا.

پاڻ تدبير ۽ جديد جا جامع، فلنٽر دور جي پنٽن، پيچرن ۽
مهلڪن موڙن کان پوري طرح باخبر، هڪ حاذق حڪيم جيان
پنهنجي باطني فهم و فراست ۽ روحاني علم و حڪمت جي آڌار
تي، باطني بيمارن جا بھن شناس روحاني طبيب آهن.

سچ پچ ته سڄي مذهب کان دوري، بد آمني ۽ بي آرامي
جي هن درد ۽ آهي الله جا ڏاڪر ٻانها، ارنداهي رات ۽ روشني،
سڪل باغ ۽ سرسبز وڻ ۽ سڪل وڻ ۽ سائي ٿاري وانگر قابل
قدر، ملڪ ۽ ملت لاءِ موتي مرجان ۽ ترياق آهن، جن جي هڪ ئي
نوراني نظر سان اندر اُڄو ٿيو وڃي، براين بيچارين، حسن بھن،
مڪشورت ڪينو، ٽڪر وڌائي، ڏاڍ ۽ ڏمر جي جاو تي خوفِ خدا،
عشقي رسول الله، تواضع تقويٰ، ايشار قرباني، خدمت، همروي ۽

جا هزارين گڻ پيدا ٿيو وڃن . حديث شريف ۾ آهي ” بِهِمْ
تَمَطَّرُونَ وَبِهِمْ تَرْتَقُونَ “ . انهن جي ئي صدي اوهان انسانن جي
پلي لاءِ بارشون وسن ٿيون ۽ انهن جي ئي طفيلي اوهان کي رزق
ملي ٿو . اهڙن ئي برگزيڊن بزرگن لاءِ چيو ويو آهي .

سيدي و مرشدي حضرت سچڻ سائين مد ظله العالي
جن جي ” سيرت ۽ سوانح حيات “ تي مشتمل هي ڪتاب ” تحفة
الطاهرين “ اوهان جي هٿن ۾ آهي . بلاشبہ امت محمديه ۾ جا
سچا سچڻ ۽ خير خواه آهن . جن کي رات ڏينهن امت مرحومه
جي اصلاح ۽ فلاح جو اڻو آهي .

خوش قسمتيءَ سان سوانح نگار به نه لفظ هڪ سئو
ليکڪ يا رواجي اديب آهي پر ان کي به صاحب سوانح حيات
حضرت سچڻ سائين مد ظله العالي سان صحيح نسبت ۽ ڪامل
محبت پڻ آهي . جنهن موصوف کي هيتري ساري جفا ۽ جاکوڙ
لاڙ مجبور ڪيو . منهنجي نظر ۾ موصوف جي هيءَ محنت پي .
ايڇ . ڊي سطح کان ڪنهن به طرح گهٽ نه آهي .

جس هجي بيدار صاحب کي جنهن ڪنهن به دنياوي
ڊگري يا نفعي لاءِ نه پر خالص اصلاحي ديني ۽ تبليغي فائده کي
سامهون رکي . هيءَ ڪتاب لکيو .

بيدار صاحب هيءَ ڪتاب لکي جتي حضرت سچڻ
سائين مد ظله العالي جن سان عقيدت ۽ محبت جو ثبوت ڏنو آهي
، اتي تحقيق ۽ عام فائدي جي پهلو کي به سامهون رکيو آهي .
جنهن لاءِ اسين سندس ثورانتا آهيون .

بيدار صاحب سفر حضر ۾ حضرت سچڻ سائين مد
ظله العالي جي صحبت بابرڪت ۾ ويجهو رهي ڪانئن پرائڻ جو
غير معمولي شوق رکندڙ ، نهايت نيڪ صالح ، بيدار بخت انسان

آهي. ڪين حضرت پير ملا رحمتپوري رحمت الله عليه جي ۱۱ سال صحبت ۽ حضرت سهڻا سائين نور الله مرقده جي 18 سال صحبت جو شرف حاصل آهي. حضرت سچو سائين مد ظله العالي جي مسند نشيني بعد گذريل 8 سالن جي عرصي دوران اڪثر تبليغي سفرن ۽ بيدار صاحب شامل رهيو آهي ۽ ان عرصي دوران 15 اصلاحي ۽ تبليغي ڪتاب پڻ تحرير ڪيا آهن. حضرت سچو سائين مد ظله العالي جي ٻالپڻ، جواني، تعليمي ۽ تبليغي سرگرمين، سندن قابل قدر استادن جا احوال ۽ تاثرات، همعصر، هم سبق ۽ هم سفر سائين جي سائن عقيدت، سندن اخلاق و ڪردار جا مثالي وائعات، سندن علمي ۽ تبليغي مرڪزن، خاص ڪري درگاه الله آباد شريف ۽ فقير پور شريف جو صحيح ۽ صاف نقشو پاڪستان کان علاوه عرب ملڪن ۽ حضرت صاحب مد ظله العالي جي تبليغي سفرن، ديني خدمتن جو احوال، سندن لئرانگي ۽ روحاني تقريرن جا اقتباسات ۽ انهن جو (ٽيپ رڪارڊ، ريڪي) رڪارڊ وڪڻ بيدار صاحب جي خوش قسمتي نه آهي ته پيو ڇا آهي؟

شال الله تعاليٰ مؤلف موصوف جي هن محنت کي مقبول ۽ محبت کي مضبوط بنائي ۽ مون مسڪين کي به پيرڪامل سان قويٰ نسبت ۽ سندن نقش قدم تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي آمين يا رب العالمين بحرمة سيدنا رحمة للعالمين صلي الله تعاليٰ عليه وآله «واصحابه وسلم».

لاشيء

فقير حبيب الرحمان گبول طاهري
خادم مدرسه جامع عربيه غفاريه
درگاه الله آباد شريف، ڪنڊيارو
جمع 9 ذي قعدہ ۱۴۱۱ھ

مذھبي اصول

1. اچي گهرين مسلم ادا، ٿئي منهنجي دل کي ڪو قرار .
اه تڪي تو ٻڌايان . دين دنيا جو جيار .
اچ اچي ويو وقت امڙو، ويڙهه گهر گهر ڀر ملي،
پيءُ پٽ ۽ پيڻ پائڻر، سڀ چون ٿيون ڏار ڌار .
2. تا تعمب ڀر ڀرن، هي شهر سنڌڙي جا تمام،
ٿا مرن مالھو سوين هٿ آهي هر ڪو بيقرار .
3. چئن رڻو ٻي چئن ٿي، هي زندگي انسان جي،
خود ڪشيءَ جي ٿا رکن اچ، آرزو صد بار بار .
4. اچ و سال جان آهي، سال ۽ اولاد سڀ،
تون ٻڌيو ڌرتيءَ تي آهين، اچ رڳو ٻن ٻارن .
5. اچ زنا چوري ۽ رشوت، جار آهر منڌ ادا،
ڏوھ ڀر سارو جسر، ڀرپور آهي وار وار .
6. ڪين نيڪي تي وٺي ۽ ڪين صحت نيڪ جي،
اچ نمازن جو پڙهڻ ۽ ٻن رڪن روزي کان هار .
7. پڙه حديئون آ ٻڌيو، رسمي ادا اسلام اچ،
ٻن ڪلام الله نالو، ٻن رهيو آ درڪنار .
8. هڪ صداقت ٻي شرافت، ڪر مٺا وعدي وفا،
بنفن، ڪينو ۽ تڪبر، ڪين ڪر تون اختيار .
9. ڪر وڌن جي يار عزت، پيار ننڍڙن ساڻ رک،
ڪر مٺا تقويٰ، تواضع ۽ توسل روزگار .
10. درگزر احسان علم و حلم جي رک سگ تون،
ماءُ پيءُ، مسڪين ۽ محتاج جي لھ تون سنڀار .

11. ڪين ڪوڙي شاهدي ڏي ، ڀڄ پري ٿي ظلم کان ،
ڪين غيبت ۾ ڳلا ، ڪاوڙ نه ڪنهن کي ڏي ته ڪار .
12. خاص خوشنودي خدا جي ۾ رضا جي طلب رک ،
دين جو تون درد رک ۾ درد وارن ساڻ گهار .
13. خلق اعليٰ پي رکو ، ڪردار پي بيشڪ ڀلو ،
لوپ لاج بي ضميريءَ جو ، نه ٿي مٺڙا ته يار .
14. ريءَ رهبر ڪين باطن ، ٿئي ادا بالڪل صفا ،
بيروٺ تون يار ڪامل ، تان وڌي تنهنجو وقار .
15. جن ڏٺو هالم رهائي ، تن ڏٺو مدني مٺو ،
جن سڃاتو آهي مدني ، تن سڃاتو رب جبار .
16. عشق صادق ، علم ڪامل ، جي گهرين دلدار تون ،
آهي درگاهه تي ، ٻيڙو ٿئي تو پيار .
17. ڇا چوي بهدار آهي ، پاڻ ئي بالڪل پرو ،
سچ ته کولي ٿو ٻڌايان ، هاڻ مون تي ساميار .

منقبت

در شان حضرت قبلہ سید جن سبائیں منظر العالی

آدیکھ میرا پیر جو محبوبِ خدا ہے — جن انس و ملک حور بھی قدموں پہ فدا ہے
برکات و فیوض میں ایسا تو آتا ہے یہ سیاہ کار بنے ابرار پڑی جس پہ نظر ہے
بے دین بھی دین کا مشتاق بنا ہے
قزانی چہرے میں چھپا رازِ خدائی، یہ اک بار جو دیکھے پائے ہنم سے رہائی
دل برباد ہو آبادِ خدا یاد دلائے؛
دربار پہ آنے جو بن کے سوال، یہ بھر پور ہو مردِ نہ جانے کبھی خالی
بڑی شکل بھی ہو آسان اگر راہ اٹھائے
در کا ہے نہ کار مجھ تیری رضا میں، دین و دنیا عین میں مجھے شفا بس؛
دربان تیرے در کا یہ ناچ میر گدا ہے
آدیکھ میرا پیر جو محبوبِ خدا ہے !
جن انس و ملک حور بھی قدموں پہ فدا ہے

بسم الله الرحمن الرحيم

سال 1963 ع

ولادت با سعادت : حضرت خواجہ محمد طاہر مدظلہ
العالي جن جي ولادت با سعادت 21 مارچ 1963 ع بروز اڱارو
درگام رحمتپور شريف لاڙڪاڻو ۾ ٿي .

اذان ۽ تکبير: سندن جي اذان ۽ تکبير، وقت جي
غوث، ولي کامل، حضرت خواجہ محمد عبدالغفار (پير مٿا)
رحمت الله عليه جن پاڻ فرمائي، انهن ڏينهن ۾ سندن والد ماجد
حضرت خواجہ الله بخش (سبشا سائين) رحمۃ الله عليه جن
پنهنجي مرشد مربيءَ جي فرمان سان تبليغ واسطي ميهڙ طرف ويل
هيا .

اسم گرامي :- سندن نالي رڪن جي سلسلي ۾ حضرت
پير مٿا رح جن هيءَ پنج نالا ترتيب وار تجويز فرمايا .
1. محمد طيب 2. محمد طاہر 3. محمد اڪمل 4. محمد
اجمل 5. محمد احسن . جن مان سندن اسم گرامي حضرت
خواجہ محمد طاہر مدظلہ العالي جن انتخاب ڪيو ويو .

سال 1964

نظرِ کرم : حضرت قبلہ سجدن سائين جن ٻڌايو ته اسان
جي والده ماجده فرمائيندي آهي ته هڪ دفعي هي عاجز تقريباً
ڏيڍ سال جي عمر ۾ گهر اندر ڊوڙون پائي رهيو هيو ته حضرت
پير مٿا رح جن جي حرر پاڪن . هن عاجز ڏانهن اشارو

ڪندي . نهايت ئي محبت ۽ شفقت وڃان فرمايو ته ” وڏي
هولدي شهر لهنين ” هي سڀ ڪجهه پيران ڪبار جي خاندان
جي دعائن جو اثر آهي .

آخري مجلس حضرت پير منا رح : حضرت
پير منا رح جن وصال کان اٺ . ڏهه ڏينهن اڳ 26 رجب
1384 هـ نماز عصر کان پوءِ . پاڻ جماعت کي نصيحت ڪندي .
هي به فرمايائون ته يا الله ! تون شاهد رهجان ته مون تنهنجي
بانهن تائين پينام پهچائي ڇڏيو آهي . هن کانپوءِ جيڪڏهن
ڪو فقير . اهلِ ذڪر . شريعت جي خلاف ورزي ڪندو . طريقه
حاليه جي پرواهه نه ڪندو ته هي عاجزان شخص کان بگڙي ۽ بيزار
هوندو . ٻاهر سندن هيءَ آخري مجلس ۽ آخري تقرير هئي .

آخري نماز حضرت پير منا رح : مولانا غلام
قادر صاحب جن ٻڌايو ته ڪجهه مرمي کان حضرت پير منا رح
جن جي طبيعت مبارڪ زياده نامساڙ ٿيندي ويئي . سندن علاج
معالج جي سلسلي ۾ هڪ پراڻي دوست سنجهورو کان ٻه
هندوستانی حڪيم وٺي آيو . جن لاءِ حضرت صاحب جن کي
ٻڌايو ويو ته هي خانداني حڪيم آهن ۽ هندوستان جي هڪ
رياست جي واليءَ جا ذاتي معالج آهن ۽ نهايت ئي قابل آهن .
حضرت صاحب جن کين اندر حويلي مبارڪ ۾ گهرايو . حضرت
صاحب جن سرديءَ جي ڪري . صحن مبارڪ جي ٿلهي تي رونق
افروز هيا . حڪيم به اتي اچي ويٺا . حضرت صاحب جن سندن
آجيان ڪرڻ کان پوءِ پنهنجي حالات ٻڌائڻ سان گڏ سندن
روحاني اصلاح ڏانهن مڙجه ٿيا . جيئن ته هي عاجز ۽ ڪجهه
بيا فقير لنگر جي خدمت لاءِ اتي موجود هيا . حضرت صاحب جن
جي نصيحت جو سلسلو شروع هيو . اسان به لنگر جو ڪم پورو

ڪري وڃي محبوبن جي خدمت اقدس ۾. سندن نوراني محفل ۾ شريڪ ٿياسين. حضرت صاحب جن جو خطاب لاجواب ايترو طويل ٿي ويو جو جمعي جي نماز جو وقت به ٿي ويو ۽ اذان به اچي ويئي هئي. حضرت صاحب جن جي ڪيفيت ۽ محويت جو اندازو لڳائي نه پيو سگهجي. آخرڪار مرحوم مولانا عبدالرحمان صاحب لانگري مؤدبانہ عرض ڪيو ته قبلًا جمعي جي اذان کي ڪافي وقت گذري چڪو آهي ۽ نماز جو وقت ٿي ويو آهي. تنهن کان پوءِ محبوبن پنهنجي ڪلام مبارڪ کي ختم ڪيو ۽ اهي حڪيم صاحبان به حضرت صاحب جن جي هيءَ پُر ڪيفيت حالات کي ڏسي حيران ٿي ويا ۽ سڀني واپس مسجد ۾ آيا. اڌ ڪلاڪ بعد حضرت صاحب جن جي طبيعت مبارڪ ايتري ته ناساز نظر آئي جو پاڻ ڦٽڻ واري ڪرسيءَ تي ويهندي، سندن داماد حضرت مولانا هلام فرید رح جن جي سهاري سان، مسجد شريف جي دروازي تي پهتا. اتان کين مٿن جي ٽيڪ تي، مسجد شريف جي اترئين پاسي، مٺي مبارڪ تي ويهاريو ويو. ٻاهر سندن هيءَ آخري باجماعت نماز هئي.

آخري ڦٽڻا : ياد رهي ته حضرت پير مٺا رح جن پنهنجي

چڱيلائي واري وقت ۾ ئي اما ڦٽڻ واري ڪرسي تيار ڪرائي ڇڏي هئي. پاڻ فرمائيندا هئا ته عمر وڏي آهي. ڪافي عوارضات آهن، مبادا نماز باجماعت قضا ٿي نه وڃي. سندن اهولڪ ارادو پورو ٿيو ۽ اترئين حال ۾ به پاڻ نماز باجماعت ادا ڪيائون.

آخري قلبي ڪيفيت : سندن وصال جو وقت به

نهایت ٿي پُر ڪيفيت رهيو. مٿن عجيب حالت ۽ استغراق طاري هيو. کائڻ پيئڻ ته ڪافي وقت کان ڇڏي ڏنو هئائون پر ٻي

ڪابه گفتگو نه فرمائيندا هئا . ها ۱ ڪنهن ڪنهن وقت الله تعاليٰ جي درگاهه ايزديءَ ۾ التجا ۽ مناجات نموني ٻڙيان فارسي . پُر سوزو گداز ابيات ٻي اختيار سندن زبان حق ترجمان مان نڪرندا هئا . نماز جي وقت به تيمرجا اشارا ڪري ، نماز اشارن سان ادا ٿي ڪيائون ۽ اها نماز به انهيءَ مدهوشي ۽ استغراق واري حالت ۾ هئي .

آخري رات آخري آرام گاهه : سندن وصال 8

شعبان 1384ھ مطابق 12 ڊسمبر 1964ع آچر رات ساڍي يارهين وڳي درگاهه رحمتپور شريف ۾ ٿيو اَنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ . سندن روضو مبارڪ مسجد شريف جي ڏکڻ پاسي آهي .

نذرانيه عقيدت
 قبر وٺو ڪاٻڙي مڪمل . نور الله مرقدہ . نور الله اسان واسلہ . نور الله مرقدہ .
 سڀي ارشاد " ارجمن " جو چئي لبيڪ اي لاکا . نور فردوس ۾ داخل نور الله مرقدہ
 وٺو ويچار وحدت جو بيان (حشر) عدالتنار عارف ، ڪفر ۽ شرڪ جو قاتل . نور الله مرقدہ
 سي آديسي اتي ويٺا . سي لاهوتي لڏي ويٺا . حقيقت کي ڪيو حاصل . نور الله مرقدہ
 شريعت جو طريقيت ، معرفت جو ۽ حقيقت جو . هو هر حال ۾ حاصل . نور الله مرقدہ
 فنا في الله کان جنهن کي " بقا بالله " ڪيو حاصل . هستي وړ کان حاصل . نور الله مرقدہ
 جو " لاخوف خطير " جو نور فرمان فرقان ۾ . انهيءَ ارشاد ۾ شامل . نور الله مرقدہ
 جو تشريف فرما سنڌ ۾ ، پنجاب کان پارس . ڪيائين سون سڀ سائل نور الله مرقدہ
 انهن شعبان " رحمتپور " ۾ آرامي نور عارف ، سڀي ملڪوت ۾ محفل . نور الله مرقدہ .

سال 1965 ع

هجرت حضرت سهڻا سائين رح: حضرت پير مٺا رح جن جي وصال کان پوءِ حضرت قبله سهڻا سائين رح جن 18 رمضان 1384ھ مطابق جنوري 1965ع تي درگاه رحمتپور شريف کان هجرت ڪري خاص تبليغ دين ۽ طريقت عالمه جي اشاعت واسطي، ڪجهه وقت لاءِ ڪڇي اندر ڊيپور شريف ۾ رهيا ۽ بعد ۾ راءِڻ استيشن جي ڀرسان نئون ڳوٺ ٻڌائون. ان وقت حضرت قبله سجڻ سائين جن جي عمر تقريبن 2 سال هئي. دين خاطر هجرت واري سماعت ڪين مسمومانه زندگيءَ ۾ نصيب ٿي.

فقير پور جو قيام : 10 ذوالحج 1384ھ اپريل 1965ع ۾ فقير پور شريف جو بنياد پيو ۽ حضرت صاحب جن اتي ئي سڪونت اختيار ڪئي. شروع ۾ ته هن قتل ڳوٺ اندر اڪثر جايون ٻڌل ۽ ويران ٿيل هيون. چوڌاري ڪڏون ۽ ڪها هئا پر جڏهن الله جي پيارن پنهنجا نوري قدم رکيا ته هن ويران ڀڪو جا پاڳ ڳلڻا، هر طرف کان حق جا طالب، نولا نولا ٿي اچڻ لڳا ۽ توري وقت ۾ سموري زمين الله جي ڏاڪر ٻانهن سان ڀرجي ويئي. ڏڪر وارن فقيرن جون جهوپڙيون نهايت ئي ساديون هيون. شام ۾ ته ڪو ڏيک ويڪ ۽ اجايو لٺ ٺانگر نظر نٿي آيو پر حقيقت ۾ هيءُ جهوپڙيون ۽ جايون اهل نظر ۽ صاحب قدر واسطي قلب جو قرار ۽ روح جي راحت هيون. الله جي محبوبن پنهنجي باطني توجهه ۽ نوراني نظر سان رڻ پٺ کي رونق بخشي رنگ لاتو ۽ غير آباد زمين کي گلستان بنايو. ڀلا جنهن جاءِ تي رات ڏينهن دين جو درد، امت جو فڪر ۽ الله جو ذڪر هجي، ان ڳوٺ ۾ ڪيڏي نه رب جي رحمت ۽ برڪت هوندي.

مسجد جو قيام : مسجد ٺهڻ وارو منظو به نهايت ئي عجيب هيو ، رازا به فقير هئا ته مزدور به فقير هئا . هن عاجز کي چڱي طرح ياد آهي ته جڏهن واريءَ جي ضرورت پوندي هئي ته حضرت قبله سڻا سائين رح جن پاڻ به جماعت سان گڏ ريل پاري ڪري . ڪافي پري ڦٽل واهه تان تغارين ذريعي واري ڏوٽيندا هئا . جڏهن مسجد لاءِ سِرُن جي ضرورت پوندي هئي ته پاڻ به جماعت سان گڏ پنهنجي هٿن مبارڪن سان سرون ڪندا هئا . گویا محبوبن ۽ اصحابن واري سنت ادا ڪندا هئا .

تقويٰ ۽ توڪل : حضرت قبله سڻا سائين رح جن

فرمائيندا هئا ته هيءُ مسجد زبان حال سان چئي رهي آهي ته آءُ اها مسجد آهيان . جنهن جو به نهاد تقويٰ ۽ توڪل تي رکيو ويو آهي . منهنجي لاءِ ڪنهن جي اڳيان سوال چنده يا هٿ تنگيو نه ويو آهي . منهنجا ٺاهيندڙ ۽ مڪرم ڪندڙ اهي ڀلارا ۽ نيڪ ڀانڀا آهن . جيڪي نماز يا جماعت سان گڏ ، تهجد به ادا ڪندڙ آهن .

سال 1966ع

علم دين جي اهميت : حضرت قبله سڻا سائين رح

جن فرمائيندا هئا ته ڪهڻا ماڻهو پاڻ ته نيڪ صالح ، حاجي ، حافظ ، فقير ، موني آهن پر افسوس اسندن اولاد جو دين طرف ڪوبه توجهه نه آهي . اهي ڪاملين واصلين جن وٽ هميشه قال الله ۽ قال الرسول جو درس هلندو هيو . ذڪر خداونديءَ جو جوش و خروش هوندو هو . اڄ انهن جو اولاد نه رڳو پنهنجي وڏن جي تعليم ۽ طريقي کي وساري ويٺو آهي پر مغربي تهذيب ، مماشسي ، فرياني ۽ دنيا جي فراوانيءَ جي لپٽ پراچي ڪري .

پنهجي پاڻ کي تباه ۽ برباد ڪري ڇڏيو آهي.

بدمذھب ۽ گمراھ ٿولا: اڄ ميسائي، قادياني ۽ ٻيا بد مذھب، بيدين ٿولا، هر نموني مسلمانن کي گمراھ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن. ڪوڙا ڪتاب ۽ هٿ لوڪيا دليل ڏيئي، سادھ دل مسلمانن کي ڀٽڪائي رهيا آهن. انسوس آهي ۽ زنده دل جماعت، روحانيت جي حامل، مرشد ڪامل واري جماعت به خاموش هجي. هن طرف توجه نه ڪري، ڪيڏي نه ڏک جهڙي ڳالهه آهي.

نيڪ ۽ بلند ارادا: اڄ علرجو دور آهي، اسان کي به نيڪ، متقي يا عمل عالمن جي ضرورت آهي. جيڪي ڪٿي پيش امام، ڪٿي مُدرس ته ڪٿي مبلغ ٿي، خاص الله جي رضا ۽ خوشنودي خاطر هن طريقيءَ سان عالمن جي تبليغ ۽ اشاعت ڪن. نه رڳو ايترو پر اسان جو هي به ارادو آهي ته هنن عالمن مان ڪي غازي صلاح الدين ايوبي ته ڪي سلطان محمود غزنوي جهڙا مرد مجاهد پيدا ٿين ۽ دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ روم، ايران، بلخ ۽ بخارا تائين پهچي، اسان جو هي درد ۽ فڪر پهچائين.

مدرسي جو قيام: انهيءَ نيڪ مقصد خاطر، نهايت ئي سادھ نموني ديني مدرسي جو بنياد وڌو ويو. اهو وقت اڻڙو هيو جو نه ڪو استاد هيو نه وري ڪي شاگرد موجود هيا. آخر حضرت صاحب جن جي فرمان سان مولانا بشير احمد صاحب جن مدرسي جي ابتدا ڪئي. تعليم جي شروعات ٻن وڏي عمر وارن شاگردن سان ڪئي وئي. هڪ مولانا محمد رمضان صاحب، جيڪو مسجد ۽ لنگر جي ڪاري وغيره ٺاهڻ ۾ ۽ ٻيو قاري محمد داؤد صاحب، جيڪو لنگر جي ڪاٺ جي ڪم ۾.

ممرول هيو . ياد رهي ته اهي پٽي شاگرد حضرت قبله سائين نصير الدين شاه رح جن جي جماعت جا هيا . پهرئين مرڪز تي پهرين قرباني پاڻ ڏنائون . اها ڳالهه وهر گمان ۾ به ڪانه هئي ته هي وڏي عمر وارا طالب ، ديني علم پڙهي ، دين جا عالم ٿي ، دين جي تبليغ ۽ خدمت ڪندا . دنيا ڏٺو ته محبوبن جي محنتن ۽ نيڪ ڪوششن جو نتيجو اهو نڪتو جو ائين سالن جي ٿوري عرصي اندر ٻن مان ٻاويهه علماء ڪرام فارغ التحصيل ٿيا . جڏهن طالبن جو تعداد وڌڻ لڳو ته ٻين استادن جي پڻ ضرورت محسوس ٿي . چنانچہ مولانا نثار احمد صاحب جيڪو مولانا محمد صالح صاحب آگاهي وارن جو شاگرد رشيد ۽ فارغ التحصيل مدرسي احسن البرڪات حيدرآباد جو آهي . پيو مولانا رضا محمد صاحب جيڪو مولانا عطاء محمد بنديالوي جو شاگرد رشيد آهي .

سال 1967ع

ابتدائي تعليم : حضرت قبله سچين سائين جن قرآن شريف ، پرائمري ۽ فارسي تعليم درگاه فقير پور شريف جي مدرسي مان حاصل ڪئي .

پاڪيڙه تربيت : حضرت قبله سائين نصير الدين شاه صاحب رح جن ٻڌايو ته هڪ ڏينهن حضرت قبله سڻا سائين رح درگاه فقير پور شريف جي مڙني ڳوٺ وارن فقيرن کي هڪ هنڌ ڪٺو ڪري ، تاڪيد ۽ تنبيهه فرمائي ته جيڪڏهن اوهان منهنجا ۽ منهنجي اولاد جا سچن ۽ خير خواه آهيو ته پوءِ ڪوبه فقير منهنجي هن چئن سالن جي ننڍڙي صاحبزاده کي نه پنهنجي

گهر وٺي وڃي ۽ نه وري کيس ڪا ڪاڻڻ جي شيءِ شڪل وٺي ڏئي. سائين شاهه صاحب جن ٻڌايو ته سڄي ڳوٺ مان فقط اسان جي گهر اچڻ جي کين اجازت هئي جو حضرت سڻا سائين 'روح جن جو اولاد اسان کي "نانا" ڪري سڏيندو هيو.

سهڻي سمجھڻ : سائين شاهه صاحب روح جن هي به ٻڌايو ته ننڍڙن ٻارن جي اها عام فطرت هوندي آهي جو هو سر عام بي حجاب پيشاب يا پاڻخانه ڪندا آهن پر حضرت سڄڻ سائين جن چمڪندي چار هيا ، سندن جي اها عادت مبارڪ هئي جو جيئن ته ننڍڙي هوندي کان اسان کي نانو ڪري سڏيندا هئا ۽ اسان جي گهر ۾ کين اجازت به هوندي هئي . انڪري پٺي ڪنهن تڪلف جي ايندا هئا . جڏهن به کين ڪا نضا حاجت جي يا پيشاب ڪرڻ جي ضرورت پوندي هئي ته ڪاڪوس کان سواءِ سر عام نه ويهندا هئا - ڪو ماڻهو ساڻن پاڻخانه تائين گڏجي ويندو هيو ته ان کي به ٻاهر ڪڍي . پوءِ پنهنجي ضرورت پوري ڪندا هئا .

سال 1968ع

فنيپڻ جي فيڪي : اهو دستور آهي مريد ، محبت جي بڪري ، مرشد جي اولاد جو به ايترو ئي ادب ۽ احترام ڪندو آهي . جيترو ان جو پنهنجي مرشد مربي سان تعلق ۽ رابطو هوندو آهي . فقيرن ذڪر وارن جي حضرت قبله سڻا سائين رح جن سان والهاڻه عقيدت ۽ محبت آهي . تنهنڪري اهي به سندن جي صاحبزاده کي تمام گهڻو گهرندا ۽ پيار ڪندا آهن . فقيرن جي دل گهرندي هئي ته سائين صاحبزادي کي ڪجهه تحفو

وغيره ڏجن ۽ سندن قدر هوسي ڪجي. مگر حضرت صاحب جن جي پاڪيزه، پُر اثر تعليم ۽ تربيت جا هي اثرات ۽ ثمرات ظاهر ٿيا جو پاڻ ڪنهن به فقير کان ڪا خرچي يا تحفه وغيره نه وٺندا هئا پر جيڪڏهن ڪو فقير سندن هٿن ۾ چمڻ جي دعوت ڪندو هيو ته پاڻ هڪدم پنهنجا هٿ مبارڪ پري ڪندا هئا ۽ ڪنهن کي به هٿ چمڻ يا جهڪڻ نه ڏيندا هئا.

نماڻيون نگاهون : عقيدتمند عورتون باپرده درگاه شريف تي اينديون رهنديون آهن ۽ درگاه تي به سندن رهائش باپرده هوندي آهي. حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جڏهن ٻاهر مسجد شريف ڏانهن تشریف فرما ٿيندا هئا ته پوءِ انهن مسافر يا ڳوٺ وارين عورتن کي حضرت صاحب جن جي خاندان سان ملڻ جو موقعو ملندو هيو. حضرت قبله سچڻ سائين جن جي ننڍ پڻ کان ئي هيءَ عادت مبارڪ هوندي هئي ته پاڻ ڪنهن به غير محرم عورت جي منهن نه ٻولندا آهن. ان ڪري ننڍڙائيءَ ۾ به جڏهن حويلي مبارڪ ڏانهن ايندا هئا ۽ اتي ڪا غير محرم عورت نظر ايندي هئي يا ڪن تي ڪنهن اجنبِي عورت جو آواز پوندو هيو ته پاڻ فوراً اتان ئي واپس ٻاهر هليا ايندا هئا. ان وقت سندن عمر تقريباً پنج سال هئي.

اڪٿين ڏٺو مشاهده : غالباً سال 84-85ع جو واقعو آهي هن عاجز جي گهر وارن ٻڌايو ته حضرت قبله سچڻ سائين جن جڏهن ٻاهر مسجد شريف تشریف فرما ٿيندا هئا ۽ اسان کي حضرت صاحب جن جي خاندان سان ملڻ جي سعادت نصيب ٿيندي هئي ته سائين جن جو ڀائيڄو سائين محمد جمال صاحب جنهن جي عمر اڻوڻ پنج ڇهه سال مس هئي. اسان

کيس پنهنجي گهر ۾ به ايندي نه ڏٺو اگر ڪا خاص ضرورت پوندي هئي ته پاڻ پنهنجو چهره مبارڪ رومال سان ڍڪي ٽڪڙو ٽڪڙو اندر هليا ويندا هئا ۽ ڪم لاهي جلدي واپس ٿيندا هئا . هي سڀ ڪجهه محبوبن جي گهر و تربيت جو اثر آهي .

سال 1969ع

اڪٽين ڏٺو منظر : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن 11 فيبروري 69ع تي حرمين شريفين ڏانهن سفر ڪرڻ لاءِ راڻن اسٽيشن کان ڪراچي ڏانهن وڃي رهيا هئا ان وقت حضرت قبله سچن سائين جن ڇهن سالن جي عمر جا هيا ۽ مولوي رحمت الله صاحب جي رفاقت ۾ اسٽيشن تي موجود رهيا . روانگي وارو منظر به عجيب و غريب هو . سندن ننڍڙا صاحبزاده اکين ۾ پاڻي آڻي . مائين نگاهن سان . معصومانه انداز ۾ پنهنجي والد ماجد کي دلي دعائون ڏيندي . الوداع ڪري هيا هئا .

حرمين شريفين جو سفر : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن 13 فيبروري 69ع جمعرات بعد صبح صادق . سنهين حجاج ۾ سوار ٿي . ڪراچي کان حرمين شريفين ڏانهن روانا ٿيا .

سهڻن جا ساٿي : مرحوم ڊاڪٽر عبداللطيف چن . سائين عبدالخالق شاه صاحب رح ۽ مرحوم حاجي هلام حيدر ڏاهري به هن سعيد سفر ۾ ساڻن گڏ هيا .

مثالي تقويٰ : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي مضبوط ارادي ۽ استقامت ، ناممڪن کي به ممڪن بنائي ڇڏيو .

پاڻ اهڙي ڏکڻي ۽ ڏورانهين سفر دوران جهاز اندر به تقويٰ جو خصوصي خيال رکيائون . وڏي محنت ۽ ڪوشش سان جهاز جي ڪپتان کان اجازت ورتي وئي ۽ سائين عبدالحق شاهه رح پنهنجي هٿن سان حضرت صاحب جن لاءِ ماني تيار ڪندو هيو . جهاز اندر تقريباً 500 ڪم ڪندڙ ماڻهو هيا . ماني ڪرڻ واري مال ۾ ٻئي ڪنهن کي به اجازت ڪانه هئي .

مثالي انگساري : حضرت صاحب رح جن پنهنجي مسافر سائين کي فرمايو ته حرمين شريف اندر ڪوبه دوست منهنجي پويان نه هلي . نه منهنجي جتي ڪٿي به نه وري منهنجي دعا جو انتظار ڪري . هر هڪ دوست پنهنجي پنهنجي خيال سان جدا دعا ، مناجات ، استغفار ، صلوة شريف ۽ مخصوص دعائون پڙهندو رهي نه رڳو ايترو پر هن مقدس ۽ متبرڪ شهرن ۾ منهنجو ڪنهن سان ذڪر يا تمارڪ به نه ڪرائي .

استاد محسن ۽ عالم دين مولانا رضا

محمد صاحب رح :

حضرت مولانا رضا محمد صاحب رح جن جيڪي حضرت قبله مهشائين رح جن جا محسن مهربان استاد آهن ۽ ڪافي عرصي کان مستقبل طور حرمين شريفين ۾ رهندا هئا . سندن استاد جي گهڻي اصرار تي ، حضرت صاحب رح جن کين بهمت ڪيو ۽ طريقه عالم ۾ داخل ڪيو .

قدرت جو عجيب ڪرشمو : هي عجيب اتفاق ٿيو

جو حضرت صاحب رح جن حج جي ارادي سان حرمين شريفين پهتا ۽ سندن استاد صاحب کائن هتي نعمت عظميٰ حاصل ڪئي . خدا جي قدرت ۾ حضرت صاحب جن جيئن واپس وطن

پهتا ته سندن استاد محسن جو انتقال ٿي ويو . اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ .

سال 1970ع

علم تجويد و قراءت : حضرت قبله سچڻ سائين جن سن سالن جي ننڍي عمر ۾ قرأت سکڻ لاءِ سائين عبدالخالق شام صاحب جن جي رفاقت ۾ استاد القرني حضرت مولانا الحاج حافظ قاري محمد طفيل صاحب نقشبندي رح جن وٽ ، مدرسي رڪن الاسلام حيدرآباد ۾ پڙهيا .

سجڻ جا ساٿي : حضرت قبله سچڻ سائين جن جا ميمبر ساٿي قاري خادم حسين ، مولانا جلال الدين ، مولانا امام هلي ۽ مولانا يار محمد جن هيا ، جيڪي حضرت صاحب جن سان گڏ مدرسي رڪن الاسلام اندر تعليم وٺڻ لڳا .

مدرسي جا باني : مدرسي جا باني ۽ سلسلہ عالمہ نقشبنديه جا مشهور بزرگ مولانا مفتي محمود الوري صاحب رح جن هڪ ڀيري حضرت صاحب جن جي غلامن ڏانهن اشارو ڪندي فرمايائون ته ”الله تعاليٰ جا لک لک شڪر آهن جو هن پر فتن دور ۾ پنهنجي فضل و ڪرم سان اسان کي اهڙا طالب عطا فرمايا آهن ، جيڪي ڏاڪر ، شڪر ۽ تهجد گذار آهن .“

استاد محسن قاري محمد طفيل صاحب رح : الحاج قاري محمد طفيل صاحب رح جن امرتسر ۾ پيدا ٿيا . حرمين شريفين اندر مدرسه فخرية جي مائه ناز قاري صاحبان وٽ تعليم جو سلسلو شروع ڪيائون ۽ ساڳئي مدرسي مان قراءت مبهم (ست قراءتون) جي تڪميل کان پوءِ مدينه

منوره پهچي، مسجد لهويءَ جي شيخ القرا شيخ حسن بن ابراهيم سبوطي مصري کان قرات جهر (ڏھ قراتون) جي تحصيل ڪيائون ۽ شيخ موصوف جي سند کي اختيار ڪندي، پنهنجي شاگردن کي به انهيءَ ساڳئي سند جي اجازت ڏنائون. پاڻ پاڪستان اندر فن قرات جي 61 سال خدمت ڪيائون.

مشهور شاگرد: پاڪستان پهچڻ بعد ڪافي قاري ۽ حافظ صاحبان کانئن مستفيض ٿيا. قاري هلام رسول صاحب ريڊيو پاڪستان (لاهور) سميت ڪافي ناميارا قاري صاحبان سندن شاگرد آهن.

بين الاقوامي مقابلو: قاري صاحب رح جن جو هڪ ٻيو شاگرد قاري محمد سليمان اعوان، جيڪو 1986ع ۾ بين الاقوامي حفظ و قرات جي مقابلي ۾ شامل ٿيو ۽ سعودي جي عالمي مقابلي ۾ 43 هزار سعودي ريال، سندن ۽ ٻيا ڪافي قيمتي تحفو حاصل ڪيا. هڪ هربي مقوله مشهور آهي، جنهن جو ترجمو هي آهي ته ”هڪ قرآن پاڪ حجاز ۾ نازل ٿيو، مصر اندر پڙهيو ويو ۽ هندوستان ۾ سمجهيو ويو.“

عرس مبارڪ تي حاضري: حضرت قبله سچي سائين جن جو ادب ۽ اخلاق، همت ۽ حوصلو، ٻي پناهه ڏهن ۽ حافظو ڏسي ڪري سندن جا استاد کانئن بهرحال متاثر ٿيا. نتيجي ۾ سندن ئي ڪوشش ۽ محنت سان مذڪوره مدرسي جا ٻه استاد، قاري محمد طفيل صاحب رح ۽ مولانا محمد رفيق صاحب جن سالانه عرس مبارڪ جي موقعي تي درگاه فقير پور شريف راڌڻ پهچي حضرت قبله مهڻا سائين رح جن جي زيارت کان مشرف ٿيا. جڏهن قاري صاحب رح صبح جي مجلس اندر

تلاوت فرمائي ته سڄي جماعت جي مٿان گريم هيو خود حضرت صاحب جن جهومڻ لڳا ۽ مٿن جذب ۽ وجد جي حالت طاري هئي. ماءُ جي ممٽا : حضرت قبله سنڌا سائين رح جن کي الله تعاليٰ هڪ ئي فرزند ارجمند ، تحت جگر يڪتائيه گوهر عطا فرمايو آهي . ان جي باوجود هڪ ڀيري پاڻ هن عاجز کي فرمايائون ته فتح محمد ا دل کهريتي ته منهنجو معصوم بچو . علم حاصل ڪري ، دير دير سان ڳوٺ اچي . پر ڇا ڪجي ماءُ جي محبت . ايترو عرصو انتظار سهي نٿي سگهي .

پڇي جي قرباني : لک رحمتون ۽ صد اُٺين هجي ان معصوم پڇي کي ، جنهن ستن سالن جي ننڍڙي عمر ۾ دين خاطر ، ابي امان جي بهار ۽ شفقت کي به قربان ڪري ڏيکاريو . اهو صحيح آهي ته ننڍڙي عمر ، علم تجويد حاصل ڪرڻ ۽ سڪڻ لاءِ ناڪافي آهي پر جيئن ته حضرت صاحب جن کي هر وقت پنهنجي فرزند ارجمند جي تسليم سان گڏوگڏ تربيت جو پڻ زياده اونو ۽ فڪر رهندو هيو ۽ سندن هيءُ تمنا هئي ته پاڻ هن ننڍي عمر ۾ ئي دين واسطي گهر ٻار ڇڏي ، گرمي سردي سرتي سهي ، سفر جا ڏک سک برداشت ڪن ۽ محنت مجاهد جا عادي بنجن .

استاد جو ادب ۽ احترام : 30 جنوري 1986ع بروز خميس ، قاري محمد طفيل صاحب رح ، حضرت قبله سچي سائين جن سان ملڻ لاءِ روخاني مرڪز (مهاجر ڪيمپ) ڪراچي ۾ آيا . مگر جيئن ته پاڻ ان وقت ڪنهن ضروري ڪم سان شهر ۾ ويل هيا ، تنهن لاءِ قاري صاحب جن واپس موٽي ويا . حضرت صاحب جن جيئن جو مرڪز ۾ پهتا ۽ پنهنجي استاد صاحب جو ٻڌائون ته ڪارمان هيٺ نه لٿا سڌو استاد صاحب

جي جاء ڏانهن روانا ٿي ويا. اتفاق اهڙو ٿيو جو حضرت صاحب جن اڳ ۾ پهتا ۽ قاري صاحب بعد ۾ پهتو. پاڻ نهايت ئي عاجزي ۽ انڪساري سان کين ٻڌايائون ته اوهان تڪليف جو ڪئي. نياپو مرڪليو ها ته هي عاجز حاضر ٿي وڃي ها.

سال 1971ع

جماعت اصلاح المسلمين : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن کي اصلاح امت جو تمام گهڻو خيال رهندو هو. سندن جاني مالي سڀ صلاحيتون دين متين ۽ خدمت خلق لاءِ وقف هونديون هيون. سندن تبليغي حلقه پاڪستان جي چئني صوبن تائين پکڙجي چڪو هو ان جي باوجود کين بيروني ممالڪ ۾ به طريقت جي اشاعت ۽ سلسلہ عالمي نقشبنديه مجدديه غفاريه جي فيض رسائيءَ جو فڪر به دامن ڪير رهندو هو. هڪ ڀيري پاڻ درگاه فقير پور ۾ يارمين شريف جي موقعي تي جماعت کي مخاطب ٿيندي، پنهنجي هن فڪر جو اظهار ڪيو ته اهن کي مرد مجاهد جيڪي هن محمدي پيغام کي عرب ممالڪ ۽ ٻين علائقن تائين پهچائين ڇو ته هن وقت هر جاء تي روحانيت ۽ باطني اصلاح جي ضرورت آهي. سندن پُر ڪيفيت ۽ پُر درد اعلان ٻڌي ڪري ڪيترائي عاشق صادق وجد ۾ اچي. ”ليڪ، لبيڪ“ جو آواز بلند ڪندي، پنهنجا هٿ مٿي کڻي وعدو ڪيائون ته اسان دين متين جي تبليغ لاءِ حاضر آهيون. جلسي کان بعد ٻنهن مرد مجاهدن جا نالا نوٽ ڪيا ويا جيڪي بيروني ممالڪ ۾ سلسلہ تبليغ تيار هيا. جڏهن ته هن نوراني جماعت کي ٻاهر موڪلڻ لاءِ عزم ڪيو ويو ته حڪومت جي طرفان اهو مسئلو درپيش آيو ته جهيٽائين اوهان جي جماعت حڪومت ۾ رجسٽرڊ نه آهي

تيستائين کين قانون ماتحت اهڙو اجازت نامو ملي نه سگهندو ۽
 ٻاهرين ملڪن ۾ به انهن جي ڪا اهميت نه رهندي. انهي مسئلن
 جي مد نظر حضرت سڻا سائين رح جن مخصوص ماڻهن جي
 ميننگ ڪولائي، هن مسئلي طرف ڌيان ڇڪايو جن انهيءَ
 حقيقت کي ڌيان ۾ رکندي پهريائين جماعت جو نالو تشڪيل
 ڏيڻ لاءِ غور و فڪر بعد جماعت کي ادارو تبليغ روحانيه و
 جماعت اصلاح المسلمين پاڪستان جي نالي سان حڪومت
 ۾ رجسٽرڊ ڪرايو ۽ هن اهم ڪم کي جناب قاضي محمد علي
 صاحب صديقي جن سرانجام ڏنو. هن تنظيم جو پهريون
 صدر مولانا بشير احمد صاحب کي چونڊيو ويو.

وفدن جي روانگي : هن تنظيم جي ماتحت ڪجهه
 وفد بيروني ملڪن ڏانهن وڃڻ لاءِ روانا ٿيا. جيڪي مجاهد
 تبليغ لاءِ تيار هيا. حضرت قبله سائين رح جن انهن کي
 مسجد اندر اتي بيٺو جو حڪم فرمايو ۽ ساڳئي وقت جماعت
 کي فرمايائون ته هن خوش نصيب انسانن جي زيارت ڪيو،
 جيڪي پنهنجو گهر وطن ڇڏي خاص خدا واسطي دين جي تبليغ
 واسطي وڃي رهيا آهن. انهن جو ڏسڻ به ثواب آهي. بعد ۾ پاڻ
 پوري جماعت سان فرلانگ ڪن ڪا انهن مجاهدن کي ڇڏڻ لاءِ
 هليا. آخر ۾ کين دعائن سان الوداع فرمايائون.

هڪ وفد (حرمين شريفين) : هڪ وفد مولانا
 حاجي احمد حسن صاحب جي قیادت ۾ حرمين شريفين روانو
 ٿيو. جن عربستان جي پاڪ سرزمين تي وڃي پنهنجون خدمتون
 پيش ڪيون. سڀ کان پهريائين جيڪي جماعت جا افراد مڪي
 معظمه ۾ مديني منوره ۾ اڳيئي سڪونت پذير هئا انهن سان

ملاقاتون ڪري تبليغ جي ڪم کي وڌائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ مخصوص جاين تي ڪجهه جماعت جا مرڪز پڻ قائم ڪيا. هر سال جيڪي حاجي صاحبان يا عمره تي ڏاڙين حضرات ايندا هئا، انهن کي پنهنجي حلقن ۾ شامل ٿيڻ لاءِ ڪوششون جاري رکيائون. مٿروئيل مرڪزن ۾ روزانه حلقه مراقبه ۽ هفتيوار جلسا پڻ منعقد ڪيائون. مسواڪ، نماز پاڇا، ڏاڙهي پاشر ۽ دستار جي پابندي، هن جماعت جي سڃاڻپ جو گهڻو اشارو بڻجي چڪو هو.

پيو وفد (متحدہ عرب امارات): پيو وفد مرحوم خليفہ رينواز صاحب جي قيادت ۾ متحدہ عرب امارات ويو جنهن اتي مختلف رياستن ۾ مرڪز قائم ڪري طريقه عالمي جي اشاعت عام ڪئي ۽ ڪيترائي مقامي خواهه پيروي ماڻهو سندن صحبت ۾ فيضياب ٿيا.

فئين چوڻ: حضرت قبلہ سھڻا سائين رح جن جي تبليغي نعرن کي مد نظر رکندي 27 صفر 1402ھ مطابق 25 ڊسمبر 1981ع ۾ درگاهہ اللہ آباد شريف تي جماعت اصلاح المسلمين جو هڪ اهم اجلاس ڪوٺايو ويو جيڪو 2 وڳي رات تائين جاري رهيو ۽ ان ۾ هيٺيان عهديدار چونڊيا ويا، صدر: حضرت قبلہ سچڻ سائين مد ظله العالی، نائب صدر: مولانا محمد داؤد صاحب، جنرل سيڪريٽري: مولانا محمد رمضان صاحب، جوائنٽ سيڪريٽري: مولانا محمد حسن صاحب. حضرت قبلہ سچڻ سائين جن جي صدارت ۽ قيادت ۾ هن تنظيم ڪافي پنهنجو ان ملهائيو، تعليمي، تربيتي، تبليغي ڪم ۾ ٻيڻو چوڻو اڻائو آيو.

رمضان جي رحمت : رمضان مبارڪ ۾ هن تنظيم جا سرگرم ڪارڪن، سخت گرم جھولن جي باوجود ناڪ منجهند جو روزي سان، لنڊا لائوڊ اسپيڪر کڻي شهرن جي چونڪن، هونلن، بس اسٽينڊ ۽ رينوي اسٽيشن توڙي بهراڙي جي ڳولن ۾ پهچي رمضان جون رحمتون ۽ برڪتون پمان ڪندا آهن ۽ کين روزي نه رکڻ جا وعيد ٻڌائيندا آهن. نتيجي ۾ ڪافي شخص زارو قطار روئندي چوندا آهن ته مولوي صاحب! جيڪڏهن اوهان رمضان جي شروع ۾ اچو ها ته جيڪر اسان جا هي روزا به قضا نه ٿين ها. هر سال رمضان شريف جي فضيلت ۾ هن تنظيم طرفان لنڊا ڪتاب، رسالا ۽ بمقليت ڇپرائي شايع ڪيا ويندا آهن.

قيدين سان قرب : هر سال رمضان شريف کان ٿورو اڳي هن تنظيم نالي هوم سڪريٽري طرفان سمنٽرل جيل، ڊسٽرڪٽ جيل ۽ سب جيل اندر تبليغ ڪرڻ لاءِ اهڙا اجازت نامو موڪلها ويندا آهن، جن جي ذريعي مبلين حضرات جيل اندر، جيل جي اسٽال ۽ قيدين کي رمضان جي رحمت ۽ برڪتن کان علاوه قبر قيامت ۽ آخرت جي فڪر جو پيغام پڻ پهچائيندا رهندا آهن. الحمد للہ ان تبليغ جو سٺو اثر نڪرندو آهي ڪافي قيدي نماز روزو ۽ تلاوت جا پابند بنجي ويندا آهن. دنيا آخرت جي مصيبتن ۽ پريشانين کان بچڻ لاءِ کين الله جي ذڪر جو وظيفو پڻ ڏسيو ويندو آهي. آخر ۾ جيل جي اعليٰ حڪام کان هن تنظيم جي نالي، بهتر ڪارڪردگي، خدمت ۽ تبليغ جا سرٽيفڪيٽ پڻ ملندا آهن.

سلف صالحين جا ڏينهن : هن تنظيم طرفان مختلف موضوعن تي مختلف شهرن ۾ جلسا منعقد ڪيا ويندا آهن جن کي تنظيم جا صدر حضرت قبله مڃڻ سائين جن خصوصي

خطاب فرمائيندا آهن .

تربيتي دور 5: سنڌ پنجاب جي مختلف شهرن ۾ هن تنظيم طرفان تربيتي دورن جو انتظام ڪيو ويندو آهي جنهن ۾ درس قرآن، درس حديث، فقہ، تصوف، جي عنوانن تي لکچر ڏنا ويندا آهن . آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن جو خصوصي ثوراني خطاب ٿيندو آهي .

خواب جو تعبير : حضرت قبلہ سھڻاسائين رح جن کي متعده عرب امارات جي جماعت ٻار ٻار هلڻ لاءِ درخواستون ۽ التجائون ڪندي رهندي هئي . حضرت صاحب جن به گهريل سرڪاري ڪاغذات لهرائڻ لاءِ دوستن کي تڪيد فرمايو ۽ ڪجهه ڪاغذ به تيار ٿي آيا ته حضرت صاحب جن جي طبيعت مبارڪ ناساز ٿي پئي . 23 ربيع الاول 1403 هـ مطابق 9 جنوري 83ع ۾ جناب اقبال صاحب ديهي کان ويڙه ڪري درگاهہ الله آباد پهتو ان وقت حضرت صاحب جن جي طبيعت مبارڪ صحيح نه هئي تنهن لاءِ پاڻ کيس فرمايائون ته ”مولانا محد طاهر صاحب جن کي پاڻ سان وٺي ويڙه انشاء الله تعاليٰ جيترو فائدو اسان جي هلڻ سان ٿئي ها اوتروئي فائدو سندن هلڻ سان ٿيندو“ مگر جيئن ته دوست جي محبت جي تقاضا پوري ٿيڻ نه سبب پاڻ کيس تسلي ڏيندي فرمايائون ته انشاء الله تعاليٰ ٻئي پيري طبيعت صحيح رهي ته هلبو. قدرت خدا جي ان سال جي آخر ۾ حضرت صاحب جن جو وصال ٿي ويو ۽ سندن وصال کان پوءِ 1985ع ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن تبليغي سلسلي ۾ متعده عرب امارات ويا ۽ ان سهڻي خواب جو تعبير پورو ٿيو . ياد رهي ته پاڻ سال 85ع کان 90ء تائين 5 ڀيرا متعده عرب امارات جي

مختلف رياستن ابو دہني، ابو ظہبي، عمان، ميدان، شارجہ وغيرہ
پر تبليغ فرمايائون. محبوبن جي ڪائي جماعت آهي متحده
عرب امارات اندر جماعت جا ٽي روحاني تبليغي مرڪز پڻ آهن.

سال 1972ع

طاهر آباد جو قيام: تندر والهيوار کان 7 ميل پري
چمبر روڊ تي ڳوٺ خان محمد بوڙدار ۾ حضرت پير منا رح جن
جي پراڻي پياري محبت واري جماعت آهي. ان جاء تي حضرت
پير منا رح جن ڪافي وقت رهيا آهن ۽ اتي مرڪز بنائڻ جو پڻ
ارادو فرمايو هئائون پر افسوس جو سندن اهو ارادو مبارڪ پورو
ٿي نه سگهيو ۽ حضرت صاحب جن جو وصال ٿي ويو.
حضرت پير منا رح جن جي هن نيڪ ارادي کي حضرت قبله سهڻا
سائين رح جن پايه، تڪميل تي پهچايو. خلفاء ڪرام جي
صلاح مشوره سان، خان محمد بوڙدار ڳوٺ جي ٿوري فاصلي
تي روڊ سان متصل تقريباً سال 1972ع ۾ طاهر آباد شريف جو
بنياد پيو. حضرت قبله سهڻا سائين رح جن اولهاري جا ٻه اڍائي
مهينا هتي رهندا هئا. هر پندرهن ڏينهن جلسو ٿيندو رهندو هو.
ڪراچي، حيدرآباد، ٺٽو، بدين ۽ ٿرپارڪر جي علائقي وارن
کي خاص طرح زياده سهوليت هوندي آهي. پهرئين سال ايتريون
جايون به تيار ٿي نه سگهيون ڇو ته برسات تمام گهڻي پئي هئي
پر پوء به هنن عاشقن صادقن هن تڪليف کي به نهايت ئي
خنده پيشانيءَ سان برداشت ڪندي، درگاه شريف جي تعمير
جو ڪم جاري ۽ ماري رکيو.

مسجد نبويءَ وارو منظر: مڪ ڏينهن زهمي

يوليورستيءَ جا ڪجهه شاگرد ، محبوبن ، برشدن ، ڪرمن جي زيارت لاءِ آيا ۽ اچڻ شرط حضرت صاحب جن جي سڃاڻپ ڪيائون . فقيرن ٻڌايو ته حضرت صاحب جن اجهو هي آهن . جيڪي جماعت جي وچ ۾ مسجد شريف لاءِ مٽي جي تقاري مٽي تي کنيو پيا اچن . شاگردن حضرت صاحب جن جي هيءَ خدمت ، خلوص ۽ سادگي ڏسي ڏاڍو متاثر ٿيا ۽ چيائون ته واقعي هي ئي الله وارا ۽ قوم جا سچا خير خواه ۽ همدرد آهن . اسان سمجهو پئي ته ٻين پيرن وانگر هتي به ڪارائتائي خاشاڻي ۽ وڏو ٺٺ لائڪر هوندو . حضرت صاحب جن جو پيارو ۽ پراڻو خادم خليفه حاجي محمد علي صاحب بوزدار هن مرڪز جو نظام سنڀاليندو آهي .

مدرسي جو قيام : حضرت صاحب جن جي محنت ۽ ڪوشش سان هتي عربي مدرسي جامع هریم طاهره جو بنياد وڌو ويو . مدرس ۽ منتظم . مذڪور خليفه صاحب جو صاحبزاده مولوي غلام مصطفيٰ صاحب آهي . هيءَ عالم باعمل ، مٿي ، مخلص ، محنتي ۽ وفادار شخص آهي .

مسافر مجاهد : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جا پيارا پراڻا ، مخلص وفادار ، صاحب نسبت صاحب بصيرت ۽ صاحب ڪمالات خليفه ، حضرت قبله سائين نصير الدين شاه رح جن پنهنجي پوري زندگي عاشق آباد کان الله آباد تائين گذاري ، هڪ گهڙي لاءِ به محبوبن کان جدائي سهي نه سگهيا . آخري عمر ۾ پاڻ تبليغ جي ارادي سان حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي رفاقت ۾ درگاهه طاهر آباد پهتا ڪجهه ڏينهن کانپوءِ سندن طبيعت مبارڪ لاساز ٿي پئي ۽ پاڻ ان تبليغي سفر ۾ ئي وصال فرمائي ويا . سندن مزار مبارڪ به بوزدار فقيرن جي

آبائي مٿار اندر آهي . سندن مفصل ۽ مڪمل احوال ايندڙ صفحن
پر پڙهندا .

مقبول مناجات : مولانا فضل احمد صاحب چانڊيو ٻڌايو ته
غالباً سال 1972ع ۾ حضرت قبله سھڻا سائين رح جن تبليغ جي
سلسلي ۾ جڏهن مرحوم حاجي محمد يوسف چنڊ وٽ محرابپور
پهتا ته کين اڃانڪ هوارشات جو حملو ٿيو، جنهن ڪري سندن
طبيعت مبارڪ تمار ضعيف ۽ ناساز ٿي پئي ۽ پاڻ محسوس
ڪيائون ته شايد اسان جي زندگيءَ جا هاڻي ڪي چنڊ لمح وڃي
پڇيا آهن . جڏهن مٿن اها حالت طاري ٿي ته پاڻ درٻار
ايزديءَ ۾ هيءَ التجا ڪيائون ته ”يا الله العالمين ! منهنجو نور نظر
اڃا نٿو وڃي آهي . مون کي ايتري زندگي عطا ڪر جو آءٌ سندس
ظاهري باطني تعليم و تربيت ڪري سگهان . منهنجي هيءَ تمنا آهي
ته پاڻ وڏا ٿي دين اسلام جي خدمت ڪن ۽ سڄا خادم ٿي
رهن .“ سندن التجا ۽ دعا جو اهو اثر محسوس ٿيو جو مٿن
جيڪو بيماريءَ جو شديد حملو هو ، اهو ڪانور ٿي ويو ۽ پاڻ
بلڪل صحتاب نظر اچڻ لڳا .

سال 1973ع

الله آباد جو بنياد : جيئن ته حضرت قبله سھڻا سائين
رح جن ابتدا ۾ مختلف علائقن اندر مرڪز قائم ڪرڻ لاءِ سفر
ڪرڻ فرمايو . هر مريد جي اهائي تمنا هئي ته شايد الله جا
محبوب اسان جي پاڙي ۾ سڪونت فرمائين . لھذا مرحوم
ڊاڪٽر عبداللطيف چنڊ به انهن مخلص مريدن مان هڪ هو ۽
سندن به اهائي دلي تمنا هئي ته محبوبن مرشدن ڪريمين جو
پاڙو نصيب ٿئي . سندن صداقت ۽ محبت ئي هئي جو درٻار الله

آباد وارو پلاٽ خريد ڪيو ويو .

اوائل ۾ اتي مختصر تعميرات جو ڪم پڻ ڊاڪٽر صاحب رح جي ڪوشش ۽ محنت سان ٿيندو رهيو . ڊاڪٽر صاحب مورو واري هڪ فقير مرحوم رسول بخش مستالي کي حفاظت لاءِ اتي رهايو . جڏهن ته ڪجهه جايون ۽ جاءِ نماز جي اڏاوت ٿي ويئي ته پوءِ پاڻ حضرت صاحب جن کي هن مرڪز ۾ رهڻ ۽ ماهانه جلوسي مقرر ڪرڻ لاءِ عرض ڪيائون . حضرت صاحب جن ڊاڪٽر صاحب ۽ هن علائقي جي جماعت جي فائدي کي مد نظر رکندي محرم الحرام 1394ھ مطابق سال 1974ع ۾ هن نئين مرڪز کي آباد ڪرڻ لاءِ تشریف فرما ٿيا ۽ ستاويهن جو ماهانه موقعو پڻ مقرر فرمايائون . درگاهه فقير پور کان خلفاءِ فقراء جا 12 گهر به مستقل طور تي منتقل ٿي هن نئين مرڪز ۾ آيا . تقريباً ساڍن ٽن سالن تائين وڏي مال اندر نماز باجماعت پڙهي ويئي ۽ ماهوار جلسو ٿيندا رهيا . آخر مرحوم ڊاڪٽر عبداللطيف چن جي زير لگرائي ۾ نئين مسجد شريف جي تعمير پڻ پايمه ۽ تڪميل تي پهتي . 17 رجب المرجب 1397ھ مطابق سال 1977ع ۾ حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي موجودگي ۾ تعليم و تربيت جو دور شروع ٿيو ۽ ان ڏينهن نماز عصر موجوده مسجد شريف ۾ ادا ڪئي ويئي .

بزرگن جون بشارتون : مولانا حاجي بخش علي صاحب جن ٻڌايو ته منهنجي عمر تقريباً اٺ ٽو سال هئي ان وقت سنڌي پهريون يا ٻيون درجو پڙهندو هوس . خواب ۾ ڏٺو ته ٻري کان ٿي بزرگ اسان جي ڳوٺ اچي رهيا آهن وڃ ۾ حضرت پير منا رح هيا ساڄي پاسي حضرت سهڻا سائين رح ۽ کاٻي پاسي خليفه نوابشاهه هئا . اهي بزرگ اسان جو ملڪ

ڏسندا ۽ پاڻ بر ڳالهائيندا ۽ اشارو ڪندا پيا اچن. ويجهي اچڻ تي معلوم ٿيو ته حضرت پير منا رح جن انهن ڳولن ۽ زمين ڏانهن اشارو ڪندي حضرت سهڻا سائين رح جن کي فرمايو ته هيءَ علائقو اوهان جي حوالي ٿا ڪيون. بعد ۾ اهي ٽيئي بزرگ اسان جي ڳوٺ کان ٿيندا سڌو ان طرف رخ رکيائون جنهن طرف هن وقت درگاهه الله آباد شريف آهي.

مولانا صاحب پيو وائون هن طرح ٻڌايو ته پاڪستان کان تقريباً ٻه سال اڳ مون حضرت حيدر منا رح جن کي دعوت لاءِ عرض رکيو. پاڻ عاشق آباد کان محرابپور آيا ۽ اتان ڪنڊيارو پهچي حضرت صاحب جن منهنجي جاءِ تي تشریف فرما ٿيا. واپسيءَ تي پاڻ جڏهن ڪنڊيارو پهتا ته ان جاءِ تي اچي بيٺا جنهن جاءِ تي هن وقت درگاهه شريف جي مسجد شريف آهي. پير واري ڳوٺ بالادين مان حضرت صاحب جن لاءِ ڪت گهرائي ويئي پاڻ ڪجهه وقت اتي ڪت تي ويٺا، چوڌاري جهنگل هيو بعد ۾ پاڻ تفريح لاءِ جنهن جاءِ تي هن وقت درگاهه جو باغ آهي، ان جي چوڌاري گهمندا رهيا ۽ معلوم اٿين پيئي ٿيو جن ته پاڻ ڪا خوشبوءِ سنگهي رهيا آهن. پاڻ دعا گهري رهيا هئا ته ”يا الله ۱ هن جاءِ کي تون آباد فرما“.

دستار فضيلت: 11 شوال المڪرم 1393ھ 1973ع ۾ درگاهه فقير پور شريف جي سالياني هرس مبارڪ جي موقعي تي مدرسي ”جامعہ عربيہ غفاريہ“ مان 22 علما جي دستار فضيلت ٿي. ٻن مان ٻاويھه: شروع ۾ مدرسي اندر فقط ٻه طالب هيا ۽ اهي به وڏي عمر جا هيا. ٻن مان ٻارهن ته هرڪو ڪري پر محبوبن جي محنت ۽ ڪوششن ٻن مان ٻاويھه ڪري ڏيکاريا.

انهن خوش نصيب حضرات جا نالا هي آهن . 1. مولوي حبيب الرحمن صاحب 2. مولوي محمد رمضان صاحب 3. مولوي محمد داؤد صاحب 4. مولوي غلام حسين صاحب 5. مولوي محمد بشير صاحب 6. مولوي عزيز الرحمن صاحب 7. مولوي محمد نواز صاحب 8. مولوي محمد سعيد صاحب 9. مولوي عبدالرحيم صاحب 10. مولوي غلام رسول صاحب 11. مولوي نورالحق صاحب 12. مولوي محمد قاسم گبول 13. مولوي غلام حيدر پٽي 14. مولوي غلام حيدر لاکو 15. مولوي محمد حسن گبول صاحب 16. مولوي شير محمد صاحب 17. مولوي عبدالباقي صاحب 18. مولوي غلام سرور چانڊيو 19. مولوي غلام مصطفيٰ پوردار 20. مولوي عبدالغفور چانڊيو 21. مولوي رحمت الله صاحب 22. قاري خادم حسين صاحب .

سال 1975ع

روحاني طلبه جماعت : حضرت قبله سھڻاسائين رح

جن جي محنت ۽ ڪوشش سان ، مولانا عبدالغفور صاحب جن جي ذريعي حيدرآباد شهر ۾ آڪٽوبر 1975ع ۾ ” روحاني طلبه جماعت “ جي بابرڪت نالي ، نوجوان شاگردن جي تنظيم جو قيام وجود ۾ آيو . شروع ۾ هيءَ تنظيم فقط چند شاگردن جناب خالد صاحب مٺل، جناب اسرار احمد صاحب وغيره تي مشتمل هئي . هن تنظيم جو مرڪزي دفتر ، حيدرآباد شهر ۾ سنڌ يونيورسٽي اولڊ ڪئمپس جي سامهون ، ايس پي صاحب جي آفيس سان متصل مسجد عمر اسلام ۾ آهي .

نوجوان نسل جو رجحان : هن مرڪب عالمي

سياسي دؤر. طالبن جي طبقي کي اهڙو ته اسلامي قدرون کان پري رکيو آهي، جنهن جو ذڪر زبان تي به آئي نٿو سگهجي هلندڙ دور اندر شاگرد طبقي نه رڳو مسلم معاشره کي پريشان ڪري وڌو آهي پر خود حڪومت به مايوس پنهنجي چڪي آهي. سياستدانن شاگردن کي پنهنجو هٿيار بنائي لڳي ۽ سرڪاري املاڪ کي تباهه ڪرڻ، گهٽراءِ، پٽراءِ وغيره جهڙا هاجا ڪرڻ، تعليمي ادارن کان ٻاهر نڪري، پنهنجي ڀائرن جي حياتيءَ سان ڪيڏڻ وغيره شاگردن جو پسنديدو مشغلو پنهنجي چڪو آهي. شاگرد پنهنجي والدين ۽ استادن جا بي ادب پنهنجي چڪا آهن، تانہ استادن کي ڏمڪائڻ، ڊيٽيارڻ سان گڏ بعض اوقات انهن کي قتل ڪرڻ کان به نه ڪيائيندا آهن.

دين کان دوري: اهڙي ماحول ۾ رهندي هي طبقو دين اسلام کان گهڻو دور تي چڪو آهي. الله جي واجب الوجود هستيءَ جو انڪار، قرآن ڪريم کي نعوذ بالله پراڻو ڪتاب ۽ دور حاضر لاءِ غير مفيد تصور ڪرڻ جو رجحان، يونيورسٽين ۽ ڪاليجن اندر وڌندو نظريو اچي، قبر قيامت ۽ آخرت جي حساب ڪتاب کي ڏند ڪٿائون چوڻ، جهاد کي ڦرلٽ سان تشبيهه ڏيڻ، حورن ۽ غلمانن لاءِ غلط نظريو پيش ڪندي، جنت کي نعوذ بالله فحاشيءَ جو اڏو ڪوٺڻ ڪيتري نه قدر اسان جو ايمان ڪمزور ٿي چڪو آهي.

نظر ڪرم: حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي نوراني نظر، باطني توجه ۽ سندن اٽڪل محنت ۽ ڪوشش سان ڪاليجن ۽ يونيورسٽين ۾ اصلاح باطن جي تبليغ شروع ٿي نتيجي ۾ ڊاڪٽري، انجنيئرنگ ۽ سائنس پڙهڻ وارا شاگرد انهن جي صورت ۽ سيرت

پر لهن محمد جي جهلڪ نمايان نظر پئي اچي. ڏاڙهي
 باشرع، ڏندن، دستار، نماز باجماعت، تهجد جي پابندي، ضروري
 مسائل جا عالمن ۽ تبليغي ڪوششون، هي سندن پڙهون نوراني
 نشانون آهن. شاگرد طبقي ۾ اهڙو تعميري روحاني انقلاب ڏسي
 دنيا کي حيرت آهي. الله وارن جي دعائن ۾ سڪتن سان شاگردن جي
 پنهنجي تعليمي ڪم ۾ به ڀڄڻو ڇوڻو اضافو آهي. امتحانن ۾ نمايان
 ڪاميابي، والدين ۽ استادن جي خدمت ۽ ادب، دوستن سان مروت
 ۽ پيار، هنن شاگردن کي مقبول بنائي ڇڏيو آهي.

عظيم الشان ڪانفرنسون: حضرت قبله سچڻ

سائين جن، حضرت سڻا سائين رحمة الله جن جي موجودگيءَ ۾
 به هن تنظيم جي سرپرستي ڪئي ۽ ڪافي جلسن ۾ عظيم الشان
 ڪانفرنسن ۾ شرڪت فرمائي، کين ضروري هدايتن ۽ مفيد مشورن
 سان نوازيو.

18-19 صفر 1404ھ مطابق 24-25 نومبر 1983ع سالين
 ڪانفرنس ٻن ڏينهن ۾ جمع، مسجد عمر اسلام حيدرآباد،
 زير صدارت حضرت قبله سچڻ سائين جن جي ٿي گذري. مهمان
 خصوصي مولانا محمد اديس صاحب جن هيا. ٻن ڏينهن ۾
 ٽا عشا پروگرام وڪيل هيو. مغرب کان عشا تائين شاگردن جو
 تقرير مقابليو "خدا ڪا نام لڪر چيو ان مهديان مين
 نڪلينگي جهڙا جا ودان ڪا راسته سب ڪو دکهاڏينگي" جي
 موضوع تي هيو. جنهن ۾ جناب غلام محمد صاحب مورو واري
 پوزيشن حاصل ڪئي. ٻن ڏينهن ۾ جمع بعد نماز فجر درس قرآن
 مولانا حبيب الرحمن صاحب ۽ درس حديث مفتي مولانا عبدالرحمن
 صاحب ڏنو. صبح جو ستين کان اٺين وڳي تائين "اسلامي معاشره

میں استاد کا کردار" جي موضوع تي شاگردن جي تحريري مقابلي ۾ مورو جي شاگرد مسعود احمد سومرو فرسٽ پوزيشن حاصل ڪئي. 9 وڳي کان 11 وڳي تائين مولانا محمد حسن صاحب جن تربيتي نشست شايع ڪئي. بعد نماز جمع تا عشا علماء ڪرام جون تقريرون ٿيون. حضرت قبله سچڻ سائين جن صدارتي تقرير دوران ارشاد فرمايائون ته هن عاجز کي شاگردن جي ولولہ انگيز تقريرون ٻڌڻ جو شرف حاصل ٿيو تقريرون ته ٻڌيون ويون. مگر مقررین طلبہ جي زيارت ٿي نہ سگهي ڇو ته هي عاجز پوئتي ويٺو هو. پاڻ فرمايائون ته اڄ روحاني طلبہ جماعت پاڪستان جي ساليانه ڪانفرنس جي صورت ۾ منهنجي مرشد مربي حضرت قبله مهڻا سائين رحمۃ الله عليه جي تمنائن جو عملي تفسير و تعبير اسان جي اڳيان آهي. هڪ دفعي منهنجي مرشد مربي فرمايو هو ته اسان جي دل گهري ٿي ته ڪا اهڙي مشنري هجي جو ان ۾ جيڪو مسلمان شامل ٿئي ته اهو مبلغ اسلام بنجي نڪري. اڄ منهنجي مرشد حضرت خواجہ غريبنواز حضرت مهڻا سائين رح جن جي خواب جو تعبير هي ڏاڪر مجاهد اسلام روحاني طلبہ جماعت پاڪستان جا طالب علم آهن. آخر ۾ حضرت قبله سچڻ سائين جن تقريري خواهه تحريري مقابلي ۾ ڪامياب ٿيندڙ شاگردن کي پنهنجي مٿن مبارڪن سان انعام ڏنو ۽ بعد نماز عشا پاڻ روانه ٿي ويا.

سجڻ جو پهريون سڏ: حضرت قبله مهڻا سائين رح جن جي وصال کان پوءِ حضرت قبله سچڻ سائين جن پهرين هفتي ۾ حيدرآباد جي روحاني طلبہ جماعت جي نوجوانن ڏانهن هڪ ايمان افروز ۽ روحاني پيغام خط ذريعي موڪليو جيڪو مريض ۽ مايوس قوم لاءِ آب حيات جو اثر رکي ٿو. پاڻ

لکن ٿا ته منهنجا پيارا جنهن به منهنجي مرشد هادي برحق جي هڪ دفعو به صحبت ڪئي آهي ان کي ڪنهن به وقت نصيحت جي ضرورت نه آهي. خصوصاً اوهان روحاني طلبه جماعت جنهن جي آبياري منهنجي مرشد مربيءَ خون جگر سان ڪرڻ فرمائي آهي جو پاڻ اڪثر بهتر اوهان جو ذڪر فرمائيندي فرمائيندا هئا ته ”بهلا پهولا رهه يا رب، چمن ميري اميدون ڪا، جگر ڪا خون ديه ديه ڪري به هونئس مين نه پالو هين“ اوهان ان شعر مان منهنجي مرشد مربي جو پاڻ سان قلبي تعلق معلوم ڪري سگهو ٿا. چا محبوب مرشد اسان کي ايترو فرمائين ۽ اسان وري پنهنجي محبوبن کان ايتري دوري اختيار ڪريون. ”جي پائئين بخشي ٿيان ته مرد ميدان جو ٿي نه ته پڇي پاسي ٿي ۽ مٿان بخشي به ٿاين.“ تبليغ اوهان جي خوراڪ، اوهان جي پوشاڪ ۽ اوهان جي روح جي غذا هجي. تبليغ کان سواءِ اوهان کي آرام ميسر نه ٿئي. اکر سڪا تجويز هجي ته تبليغ واسطي هجي. سڪا ڪالبه هجي ته تبليغ واسطي هجي. بڪل ديوانه هجي ويو، جڏهن ته اوهان جو منشور آهي ”هنڪي ديوانه ڪرين ڪي خلق ڪو ديوانه هر، پرسز منبر، سنئين ڪي تيرا انسانه هر“ ذڪر مراقبه جي ڪثرت هجي. هر وقت الله جي ذڪر ۾ شامل رهڻ، وڏي عظميٰ نعمت آهي. تهجد، مسواڪ، پنڪي ٻڌڻ ۾ قطعاً سستي نه هجي. غافلن جي صحبت کان دور رهڻ گهرجي، ليڪن ذڪر وارن جي صحبت اختيار ڪرڻ گهرجي، اتباع سنڌ جو پورو پورو خيال رکڻ گهرجي.

تنظيم جون برانچون : روحاني طلبه جماعت جون پاڪستان اندر 147 ۽ متحده عرب امارات ۾ 3 جملہ 150 برانچون آهن، ياد رهي ته هن تنظيم جو سابق صدر ڊاڪٽر منور

حسين، حضرت سڄڻ سائين جن سان گڏ متحده عرب امارات ۾ تبليغ واسطي ڏيو هو. جتي هن پنهنجي محنت ۽ ڪوشش سان نوجوانن کي حضرت صاحب جن جي فڪر کان آگاهو ڪيو. نتيجي ۾ متحده عرب امارات اندر هن تنظيم جون ٽي ٻه رائجون ڪوليون ويون. هن هاجز وٽ ڊاڪٽر صاحب جي انگريزي ۾ ڪمپلٽ تقرير جي ڪميت موجود آهي.

تربيتي پروگرام : هن تنظيم طرفان سنڌ پنجاب اندر 5 تربيتي پروگرام ٿي چڪا آهن. فيصل آباد ۾ ٻن ڏينهن وارو تربيتي پروگرام نهايت ئي ڪامياب رهيو. آخر ۾ حضرت قبله سڄڻ سائين جن خصوصي خطاب فرمايو.

سال 1977ع

طالبن جي تربيت طرف توجهه : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن فرمائيندا هئا ته موجوده دؤر ۾ تعليم زياده آهي پر طالبن جي تربيت طرف توجهه گهٽ آهي. انهيءَ لاءِ پاڻ وقتاً فوقتاً ڪنهن تربيت يا فٽه خليفه صاحب جي ماتحت، ڪجهه وقت لاءِ چند وڏن طالبن کي تبليغ واسطي موڪليندا هئا. پاڻ هي به فرمائيندا هئا ته سفر ۾ نڪرڻ سان ڪافي فائدو ٿئي ٿو. طالب ۾ سفر دوران، سستي، تڪاسلي ٿئي رهي، ساڳئي وقت تڪليف برداشت ڪرڻ، مجاهد ۽ محنت ڪرڻ جو مادو به پيدا ٿئي ٿو. طالبن کي تبليغ دوران تقرير ڪرڻ ۽ سکڻ جا موقعا به ميسر ٿين ٿا. طالب کي ذڪر فڪر، حلقه، مراقبه ۽ مطالع ڪرڻ جو به وقت ملي ٿو. طالب جو تبليغ دوران ڪوبه لمحو اڃايو ۽ بيسود نٿو گذري. سڀ کان وڏو فائدو هي آهي ته پنهنجي نفس

جي اصلاح ٿي ٿي .

تبليغي تربيتي دورہ : سال 1977ع ۾ حضرت قبلہ
سہڻا سائين رح جن جي فرمان سان هڪ وفد درگاہ طاهر آباد
(لنڊوالھمار) کان ڏهن ڏينهن لاءِ ڪانور (ڪراچي) ڏانهن
روانو ٿيو .

سجڻ جا سڻائي : هن وفد ۾ حضرت قبلہ سجڻ سائين
جن سان گڏ مولوي عبدالغفور صاحب، مولوي رحمت الله صاحب ،
مولوي غلام مصطفيٰ صاحب دين پوري ، مولوي مشتاق احمد
صاحب ، مولوي محمد آدم ، مولوي شفيق محمد ۽ مولوي محمد
ہلال شامل هيا . ياد رهي ته ان وقت حضرت صاحب جن جي
عمر 14 سال هئي .

تبليغي سفر حاجي گل حسن ڳوٺ : خميس
ڏينهن درگاہ شريف تان روانگي ٿي ۽ جمعرات حاجي گل
حسن صاحب وٽ رهڻ ٿيو . هن ڳوٺ اندر حضرت قبلہ سہڻا
سائين رح جن ڪالي پيرا آيا هيا . رات جو وعظ نصيحت سان
ڪڍو ڪڏ ڏڪر جو حلقه پڻ ٿيو .

تبليغي سفر ڪانور : جمعي نماز جو پروگرام
ابو ظهري جامع مسجد ڪانور ۾ رکيل هيو . جمع نماز کان اڳ
مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي . بعد نماز جمع حضرت قبلہ
سجڻ سائين جن خطاب فرمايو . آخر ۾ نئين جماعت نهايت
محبت ۽ عقيدت سان حضرت صاحب جن سان مصافح ڪيو .

تبليغي سفر ڪاچيلن جو ڳوٺ : اتان ڪاچيلن
جي ڳوٺ وڃڻ ٿيو . بعد نماز مغرب مولوي عبدالغفور صاحب

تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت صاحب جن لورائي خطاب فرمايو .
بعد ۾ ذڪر جو حلقو مراقبو ٿيو . ياد رهي ته محمد هلال صاحب
استاد ۽ پيش امام به ٿي رهيو هيو .

تبليغي سفر پُراقوم جو ڳوٺ : چنبر ڏينهن
پُراقوم جي ڳوٺ، جهڪو جبل اندر هيو . ڪافي ميل پنڌ ڪري اتي
پهچڻ ٿيو . بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي .
بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نصيحت فرمائي ۽ عشا نماز
کان پوءِ مولوي مشتاق احمد صاحب تقرير ڪئي .

تبليغي سفر درمحمد ڳوٺ : اجر ڏينهن
مولانا ڪريم بخش صاحب جن وٽ . درمحمد ڳوٺ پهچڻ ٿيو .
بعد نماز عشا جلسو شروع ٿيو . شروع ۾ مولانا ڪريم بخش
صاحب جن تمهيد ڪلما فرمايا . ان کان پوءِ مولوي
عبدالغفور ۽ مولوي محمد آدم تقريرون ڪيون . آخر ۾ حضرت
صاحب جن خطاب فرمايو .

تبليغي سفر دندب ڳوٺ : سومر ڏينهن اتان دلپ
ڳوٺ پهچڻ ٿيو . بعد نماز عشا جلسو شروع ٿيو . شروع ۾
مولوي عبدالغفور ۽ مولوي محمد آدم تقريرون ڪيون ۽ آخر ۾
حضرت صاحب جن خطاب فرمايو .

تبليغي سفر حاڪو بروهيءَ جو ڳوٺ :
اڱاري ڏينهن حاڪو بروهيءَ جي ڳوٺ وڃڻ ٿيو . هن ڳوٺ ۾
مولوي محمد آدم رهندو آهي . بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور
صاحب تقرير ڪئي . بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن خطاب
فرمايو ۽ ذڪر جو مراقبو ڪرايو . بعد نماز عشا مولوي مشتاق
احمد صاحب تقرير ڪئي .

تبليغي سفر بروھين جو ڳوٺ (گڏاپ):

اربع ڏينهن گڏاپ جي طرف بروھين جي ڳوٺ وڃڻ ٿيو. بعد نماز صبح مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نصيحت فرمائي. ان کانپوءِ مولوي محمد آدم ۽ مولوي مشتاق احمد تقريرون ڪيون. هن سفر دوران تمام گهڻي پرست پيئي هئي. محبوبن جي مهرباني ٿي جو حب لنڊيءَ جي وهي اچڻ کان صرف اڌ سڪلاڪ اڳ نڪرڻ ٿيو. اتان کنڊو ڳوٺ (ڪراچي) پهچڻ ٿيو ۽ اتان درگاهه طاهر آباد روانگي ٿي. ياد رهي ته مٿين تبليغي سفر دوران، حضرت صاحب جن جي تقرير واري مڪيست هن عاجز وٽ محفوظ آهي.

واٽ ويندي مهرباني: مولوي محمد ابراهيم

صاحب ٻڌايو ته هن سفر دوران حضرت صاحب جن جڏهن اسان جي ڳوٺ حاڪو بروهيءَ ڀر آيا ته ان وقت آءٌ لنڊي صبح جو هيس پاڻ نهايت ئي محبت، شفقت ۽ پيار سان علم جي فضيلت بيان فرمايائون. سندن پُردرد، پُرائڻ، انداز بيان مولڪي موهي وڌو ۽ ان ڏينهن کان هن عاجز جي دل اندر ديني علم پڙهڻ جو شوق ۽ جذبو پيدا ٿيو. الحمد للہ اڄ اهو ساڳيو مولوي محمد ابراهيم صاحب، جنهن کي هر لنڊو وڏو عقيدت ۽ محبت وڃان مامون ڪري سڏيندو آهي، مدرسي جامع عربيه حقاريه الله آباد مان علم حاصل ڪري، ساڳئي مدرسي اندر مڙس جا فرائض انجام ڏئي رهيو آهي.

ڪاملن جو ڪمال: مولوي صاحب جن لاءِ هن کان

زياده ٻي ڪهڙي سعادت هجي جو سندس ليکڪي تقويٰ ڏسي ڪري، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن کيس پنهنجي خاندان ۾

داخل ڪندي. پنهنجو داماد بنايو. عام طرح اهو ٻڌڻ ۾ ايندو آهي ته اڳيان بزرگ استاد پنهنجي ڪنهن نيڪ صالح شاگرد کي پنهنجي نمائي ڏيڻ ۾ عام محسوس نه ڪندا هئا. مگر هت ته حضرت صاحب جن ڪمال ڪري ڏيکاريو جو ذات پات ها ويجا ختم ڪري. هڪ شاگرد رشيد سان گڏ مريد صادق جي مٿان به هيڏي مهرباني فرمائون.

ديدار جي دولت: 11 ذوالقعدة 1397ھ مطابق 1977ع ۾ درگاه فقير پور شريف تي ساليانه جلسو هيو حضرت قبله سهڻا سائين رح جن ڪرسيءَ تي ويهي تقرير فرمائي رهيا هيا ته تقرير دوران اوچتو اتي بهي رهيا ۽ خلاف معمول سامعين ڏانهن پئي ڏيندي. قبله طرف منهن ڪندي، جنهن ڪيف ومستي جي عالم ۾ هيءَ هيٺيان اشعار پڙهي رهيا هيا. ائين پئي محسوس ٿيو ته گویا بارگاه رسالت ص ۾ روبرو حاضر ٿي باادب پيهندي. ديدار ڪندي. پنهنجي دل جي ترجماني ڪري رهيا هيا. رقت آميز ۽ ولولہ انگيز لہجہ ۾ دل جي گهراين سان بار بار هي اشعار چون وارو عجيب و غريب. روح پرور منظر به ڏسڻ جهڙو هيو اهي اشعار هي هيا .....

لسمہ جانبہ بطحی گذر کن ، زاحوال محمد ص ۾ راخبر کن
 بسے اندر عذابم یا محمد ص ۾، علاج فر ندارم یا محمد ص ۾
 پر برین جان مشتاقم بہ آنجا ، فلانی روضے خیر البشر کن .
 توٹی سلطان عالم یا محمد ص ۾ زروئے لطف سوئے من نظر کن .
 برون آور سر از برویمانی ، زروئے تست صبح زندگانی .
 زمهجوری بر آمد جان عالم ، ترحم یا نبی الله ترحم
قال ۽ حال جو مناظرہ : بس. اهي حال جو ڳالهيون

آهن، قال وارن کي سمجھ ۾ ڏکيون اينديون. انهي موقعي تي هن عاجز کي مڪ عجيب و غريب واقعو ياد اچي ٿو ته مڪ پيري حضرت شمس تبريز رح جن مدرسي ۾ آيا ڏٺائون ته مولانا جلال الدين رومي رح طالبن کي پڙهائي رهيو آهي پاڻ ڪتابن ڏانهن اشارو ڪندي ڪهن فرمايائون ته ”اين چيست“ هي ڇا آهي؟ مولانا جواب ۾ فرمايو ته ”اين قال ايست“ هي قال جون ڳالهيون آهن ”تو نمي داني“ تنهنجي سمجھ کان مٿي آهن. جڏهن مولانا جاء ڏانهن روالو ٿيو ته بزرگ اهي قلمي ڪتاب کڻي چشمي ۾ وجهي ڇڏيا. جڏهن اها خبر مولانا صاحب کي پئي ته ڏاڍو ڪاوڙيو ۽ چيائين ته چريا هي ڇا ڪيئي، سمورو علم لوڙهي ڇڏيئي. پاڻ فرمايائون ته مولوي صاحب، السوس تنهنجي حال تي. ڇا تنهنجو علم رڳو ڪتابن تائين محدود هو. ائي چئي چشمي اندر هٿ وجهي، ڪتاب باسلامت ڪڍي ورتائين. ايتري تائين جو انهن ڪتابن جي اندرين صفحن مان به ڌري اڏامي رهي هئي. هيءَ حالت ڏسي مولانا صاحب حيرت مان پڇيو ته ”اين چيست“ هي ڇا آهي؟ بزرگ فرمايو ته ”اين حال ايست“ هي حال جون ڳالهيون آهن ”تو نمي داني“ تنهنجي سمجھ ۽ سوچ کان مٿي آهن. عرض ڪيائين ته قبلًا مهرياني ڪري مونکي بهت ڪيو ۽ منهنجي مٿان به مهرياني فرمايو. مولوي هر گز نشدمولاتي ۾ روم تا غلام شمس تبريزي نشد.

سال 1978ع

تڪبير اوليٰ جي اهميت: حضرت قبله سجن سائين جن ٻڌايو ته 25 جنوري 78ع تي پڙهڻ دوران ڪجهه

طالبن جي نماز مغرب واري تڪبير اوليٰ قضا ٿي ويئي . حضرت قبله سهڻا سائين رح جن گهڻو ناراض ٿيا ۽ تڪبير اوليٰ قضا ڪندڙ طالبن کي جدا ويهاري ، انهن سان عذر خواهي ڪئي ويئي .

تڪبير اوليٰ جي فضيلت : حضرت قبله سهڻا سائين رح جن فرمايو ته ڪنهن اصحابي سڳوري . محبوبن ڪريمين جي خدمت اقدس ۾ عرض ڪيو ته قبله ۱ منهنجو وڏو نقصان ٿيو آهي . حضور اڪرم ﷺ جن جي ڀڄڻ تي ٻڌايائين ته سائين ۱ دم اُٿ سامان سميت گهر ٿي ويا آهن . پاڻ فرمايائون ته تنهنجي اڏي وڏي پريشاني ڏسي ڪري ، اسان سمجهو ته شايد توکان تڪبير اوليٰ فوت ٿي وئي آهي .

پاڻ هي واقعو به ٻڌايائون ته حضرت حاتم اصغر رح کان جڏهن تڪبير اوليٰ فوت ٿي ته کين ايترو ته صدمو پهتو جو سڄو بلخ جو شهر وٽن عذر خواهي لاءِ آيو .

عجيب اصلاحي طريقو : غالباً 27 جنوري 78ع جو

واقعو آهي . مولوي محمد عاشق عباسي ٻڌايو ته بڙهن واري وقت ۾ اسان ڪجهه طالبن کان نماز فجر واري جماعت قضا ٿي ويئي . حضرت قبله سهڻا سائين رح جن انهن طالبن کي جماعت کان جدا ويهاري ، هڪٻئي کان نصيحت ڪرايائون . پاڻ اهي الفاظ ٻڌائيندا ويا ۽ اسان هڪٻئي کي چولندا وياسون . مولوي محمد عاشق صاحب ٻڌايو ته حضرت صاحب جن مولڪي فرمايو ته اوهان مولوي حبيب الرحمان چانڊيه کي هن نموني نصيحت ڪيو ته افسوس ۱ صد افسوس ۱۱ تو جهڙو عاشق صادق ، پير جو پروانو ، ديوانو مستانو ، جذباتي فقير ، توکان به فجر نماز جي جماعت قضا ٿي وئي . وري مولوي حبيب الرحمان کي فرمايائون ته توهان مولوي

محمد عاشق کي هن نموني نصيحت ڪريو ته زور آورا توکي ڇا ٿيو، تو جهڙو صوفي، محبت وارو، محبوبن جو نعمت خوان، توکان به جماعت قضا ٿي ويئي انا لله والها الهه راجعون. مولوي محمد عاشق صاحب ٻڌايو ته ان ڏينهن کان وٺي، تعليم دوران مون کان ڪڏهن به جماعت قضا نه ٿي.

اتباع سنت : 29 جنوري 78ع بروز آچر، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن بعد نماز ظهر مسجد شريف الدر سنت طريقي اچڻ، قبول ڪرڻ ۽ وٽ پڄاڻ وڃي وغيره متعلق پڇا ڪرڻ بعد اتباع سنت جي فضيلت برهيءَ حديث مبارڪه بهان فرمائي ”من احب سنتي فقد احبني من احبني کان معي في الجنة“ او ڪما قال النبي ﷺ جنهن منهنجي شريعتي سان محبت رکي تنهن تحقيق مون سان محبت رکي، جنهن مون سان محبت رکي اهو مون سان گڏ جنت ۾ هوندو.

علم لدين جو شڪريه : 31 جنوري 78ع بروز اڱارو بعد نماز ظهر حضرت قبله سهڻا سائين رح جن سڀني شاگردن کي گهرائي، فارسي وارن طالبن کي صيفن ۽ جملن آڻڻ جو حڪم ڪيو، جيڪي هو روزانه لکندا رهندا هئا. بعد ۾ موجوده استادن اهي صيفا ۽ جملا ڏنا. پاڻ هر ٻي وارن وڌن شاگردن کي فرمايائون ته اوهان اتي وڃي شڪرائي جو نفل پڙهي اچو ۽ هيءَ دعا گهرو ته ”يا الله ! تنهنجو هي عظيم احسان آهي جو توهان کي هي علم ۽ ليک صحبت مطا فرمائي ۽ دنيا جي تعلق کان علحده رکي، مدرسي اندر ديني تعليم نصيب فرمائي“.

اڪين جو آپريشن : 15 ربيع الثاني 1398ھ مطابق 25 مارچ 78ع بروز ڇنڇر، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن شجاع

آباد مان اڪين جي ڪامياب آپريشن بعد واپس درگاه الله آباد شريف پهتا.

معراج المؤمنين : مرحوم ڊاڪٽر عبداللطيف چنه من عاجز ڪي ٻڌايو ته آپريشن دوران حضرت صاحب جن جي ڪابه نماز قضا نه ٿي. حڪيم صاحب جي چوڻ تي پاڻ اشارن تي نماز ادا ڪندا هئا. پنجن ڏينهن کان پوءِ ان شرط تي اجازت ملي ته پندرهن ڏينهن تائين رڪوع ۽ سجدا نه ڪندو بلڪه اشارن سان ادا ڪندو. واپسي دوران ٽرين جڏهن خاليوال اسٽيشن تي بيٺي ته ڏٺين دستور مطابق فرض نماز جماعت سان پليٽ فارم تي پڙهي ۽ حضرت صاحب جن به جماعت سان نماز ادا ڪئي پر هن پيري پاڻ پوري طرح رڪوع ۽ سجدا ڪيائون. فرض نماز کان پوءِ جڏهن گاڏي اندر ويهڻ ٿيو ته ڊاڪٽر صاحب عرض ڪيو ته قبلًا اوهاڻ کي حڪيم صاحب واري هدايت نه ياد هوندي. پاڻ فرمايائون ته هاڻو مون کي پوري طرح ياد آهي. هي عاجز وڌيڪ بروڙ احتياط رکندي آهي پر جڏهن هي عاجز الله اڪبر چئي نماز اندر شروع ٿيو ته اهو خيال نه رهيو ته ڪو آپريشن ٿيل آهي.

والدين جو ادب : 3 اپريل 78ع بروز سومر بعد نماز ظهر، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن حقوق الوالدين جو تاڪيد ڪندي، طالبن کي نصيحت فرمايائون ته اوهاڻ صحيح معنيٰ ۾ طالب ۽ اهل علم تڏهن شمار ٿيندو جڏهن والدين جي صحيح نموني خدمت ڪندو. اوهاڻ جي وڏي خوش قسمتي آهي، جن جا والدين زنده آهن. ان نعمت جو قدر اڃ اسان وانگر انهن کي ٿيندو. جيڪي ان نعمت کان محروم آهن. ڪيڏانهن ٻاهر

وڃڻ چاهيو ته گهران موڪلائي، والدين جي هٿن ۽ پيرن کي
 چميون ڏيئي دعا گهرائي پوءِ ٺڪرو. والدين جي هٿن يا پيرن
 چمڻ ۾ ڪو گناهه ڪونهي. حضور اڪرم ﷺ جن جي خدمت
 ۾ سڪنهن عرض ڪيو ته يا رسول الله! سڀ کان زياده مون تي
 ڪنهن جو حق آهي. پاڻ فرمايائون اُسڪ تنهنجي ماءُ. ٽي پيرا
 عرض ڪيائين. پاڻ ٽهڻي پيرا اهو ساڳيو جواب ڏنائون. آخر
 چوٿين دفعي پڇڻ تي فرمايائون اهوڪ تنهنجو پيءُ.

والده جو ادب حضرت سهڻا سائين رحم:
 حضرت قبله سهڻا سائين رحم جن پنهنجي والده ماجده جو وڏو ۾
 وڏو ادب ۽ احترام ڪندا هئا. پاڻ جڏهن به ٻاهران سفر تان
 موٽي گهر ۾ ايندا هئا ته پهريائين والده صاحبہ جي قدم بوسي
 ڪري، تنهن کانپوءِ پنهنجي زوجہ محترمه وٽ ويندا هئا. سندن
 زنده دل والده صاحبہ جي دور بين نگاهہ ۾ سندن مٿاهين مرتبي
 ۽ مستقبل جي معمار هجڻ کان بيخبر نه هئي. تنهنڪري بيبي
 سڳوري کين پيرن تي هٿ رکڻ نه ڏيندي هئي. آخر پاڻ ڪوڏا
 پيڇي، نهايت ئي ادب احترام ۽ محبت سان ڀرسان ويهي رهندا هئا.
والده جي خدمت حضرت سهڻا سائين رحم:
 حضرت قبله سڄڻ سائين جن ٻڌايو ته حضرت قبله سهڻا سائين
 رحم جن جڏهن مدرسي ۾ ديني علم پڙهندا هئا ۽ دير دير سان
 گهر ايندا هئا ته سندن والده ماجده سخت پريشان ٿيندي هئي.
 ڇو ته ماءُ کي هميشه ٻچي جو ٺڪر رهندو آهي ته خبر نه آهي پر
 ديس ۾ سندس وقت ڪهڙن ٿو گذري. ماني به الاڻي ڪهڙي ۽
 ڪڏهن ملندي هوندي. پاڻ پنهنجي والده جي پريشاني دور ڪرڻ
 ۽ تسلي ڏيڻ لاءِ خط لکڻ ۾ هيءَ حڪمت عملي اختيار ڪندا

هئا ته منهنجي امان سائڻ! گهر ته تون مونکي رگو سئون
کارائيندين ۽ پر هت ته تنهنجو ٻچو پلاڻ، زردا پيو کائي. حالانڪ
ائين ته هوندو هو. پاڻ جڏهن به گهر ايندا هئا ته رسو ۽ مڪهارو
کڻي جهنگ مان مهنجي جون ڪاٺيون ڪڍي ايندا هئا ۽ پيو گهر جو
سيڏو سامان وٺي ڏيئي ڪري پوءِ مدرسي ويندا هئا.

ماءُ جي دعا حضرت سهڻا سائين رحم: حضرت
قبله سهڻا سائين رحم جن جڏهن به مدرسي مان پڙهي، واپس گهر
ايندا هئا ته سندن والده ماجده کين ڏسن سان باغ بهار ٿيندي هئي
۽ خوشي وڃان پسر الله الحمد للہ! چوڻدي هئي ساڳئي وقت کين
هن نموني دلي دعائون ڏيندي هئي ته الله تڏائي توکي وڏي ڄمار
ڏيئي، وڏو نيڪ عالم ڪري ۽ صالح اولاد هئا فرمائي.

وقت جي غوث جي بشارت: حضرت پير مزارح
جن هڪ ڀيري لائوڊ تي تقرير دوران، حضرت سهڻا سائين رحم
جن جي تعريف فرمائي، ان سان گڏوگڏ هي به فرمايائون ته
مولوي صاحب (حضرت سهڻا سائين رحم) کي ماءُ جي دعائن
رڳي ڇڏيو آهي. کين ٺيڪي، تقويٰ بزرگي، جي درجات تي به
ماءُ جي دعائن پهچايو آهي.

سجڻ جو سهارو: حضرت قبله سچڻ سائين جن ٻڌايو
ته هي عاجز جڏهن به سفر تي ٻاهر ويندو آهي يا سفر تان واپس
موندو آهي ته پهريائين پهريان پنهنجي والده ماجده جي قدمبوسي
ڪندو آهي حالانڪ امان سائين قديم تي هت رکڻ نه ڏيندي آهي
بلڪ نهايت ئي شفقت محبت وڃان دلي دعائون ڏيڻ فرمائيندي
آهي. بس هي سڀ ڪجهه سندن ئي دعائن جو سهارو آهي.

پهريون عرس مبارڪ درگاه الله آباد: اپريل 78ع ۾ درگاه الله آباد شريف تي سڀ کان پهريون عرس مبارڪ ٿيو، جنهن ۾ سنڌ، پنجاب، سرحد، بلوچستان مان هزارن جي تعداد ۾ اهل ذڪر، علماء، فقراء ۽ خدا جا برگزيده بنڌا اچي شامل ٿيا. دستور مطابق صبح جي ختم شريف بعد حضرت قبله سهڻا سائين رح جن نوراني خطاب فرمايو. تقريباً ٻن ڪلاڪن جي لڳاتار خطاب دوران بارها مٿن وجد ۽ جذب جي حالت طاري ٿيندي رهي ۽ اهل ذڪر فقراء ۾ گريه زاري ۽ بر مست هيا.

پهريون قرباني: هڪ وقت امڙو به آيو جو پاڻ انهيءَ جذبي جي حالت ۾ پنهنجي عزيز القدر صاحبزاده حضرت قبله سچن سائين جن کي ياد فرمايائون، جيئن ته حضرت سچن سائين جن ڪنهن به مجلس اندر نمايان طور ويهڻ پسند نه ڪندا هئا ۽ گهڻو ڪري پوئتي ئي ويهي رهندا هئا. حضرت صاحب جن جي ياد آوريءَ تي پاڻ اچي حاضر ٿيا، ان وقت سندن عمر 15 سال هئي. حضرت صاحب جن پنهنجي صاحبزاده جي ٻانهن کان وٺي، جماعت کي گواه بنائي فرمايائون ته ”يا الله! منهنجي هيءَ قرباني قبول ڪرڻ فرما ۽ هن کي دين متين جي خدمت جي توفيق عطا فرما“. انهي دوران حضرت صاحب خواه قميون جي مٿان وجد ۽ گريه جي حالت طاري هئي.

بهترين تربيت: 8 آگسٽ 78ع رمضان المبارڪ بروز اڱارو، حضرت قبله سچن سائين جن پنهنجي سائين سميت سائين رفيق احمد شاه صاحب جي رفاقت ۾ ڪراچي طرف روانا ٿيا. حضرت قبله سهڻا سائين رح جن سائين شاه صاحب کي

گهراڻي فرمايو ته اوهان هر طرح هنن جي تربيت جو خيال رکجو . سفر دوران هڪ يا ٻه ميل پيادل سفر به ضرور ٿئي . عبادت ۽ نوافل طرف خصوصي توجه رهي . صلوٰۃ الاوائين بعد نماز مغرب 3 نفل . اشراق . تهجد ۽ وقتا فوقتا صلوٰۃ تسبيح به پڙهڻ گهرجي .

وصال پر ملال ڊاڪٽر عبداللطيف چنه: 28
رمضان 1398ھ 3 سيپٽمبر 78ع بروز اچر صبح جو 10 وڳي سول اسپتال حيدرآباد ۾ ڊاڪٽر صاحب چنه جو وصال ٿيو . حضرت قبله سھڻا سائين رح جن درگاه طاهر آباد کان عبادت لاءِ سول اسپتال پهتا ته ڊاڪٽر صاحب آخري پسان ۾ رهيو . ”پئي ڪشي پسامه ، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي.“ ڊاڪٽر گويا محبوبن مرشدن ڪريمين جي انتظار ۾ رهيو . حضرت صاحب جن جي پهچڻ تي ، محبوبن سان ، صافه ڪري ، هٿ مبارڪ چمي اکين تي رکيائين . معلوم ائين پئي ٿيو ته ڊاڪٽر صاحب ٻانهون ٻڌي ، جهيڙي آواز ۾ ، محبوبن کان معافي وٺي ، موڪلائي رهيو آهي . سندن اکين مان آب بخاري هيو ، الله جي ذڪر ۾ ، ديدار واري دولت هٿ ڪندي ، اجل کي لبھڪ چئي دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو .
اِلاَھُ وَاَنَا اِلَيْھِ رَاجِعُونَ .

سچو سائي : حضرت صاحب جن جڏهن واپس درگاه طاهر آباد پهتا ، فرمايائون ته اڄ هڪ خدا جي ولي جو انتقال ٿيو آهي . پئي ڏينهن بعد نماز فجر ، مراقبه کانپوءِ مرحوم حاجي عبداللطيف چنه جن لاءِ ختم شريف پڙهيو ويو ، جيڪو حضرت صاحب جن پاڻ بخشايو . پاڻ فرمايائون ته ڪنڊياري ۾ به

حاجي صاحب جي سڪ ۽ محبت آندو هيو. هن عاجز تي حاجي صاحب رح جان ڳڻيا احسان آهن. هي عاجز جڏهن به بيمار ٿيندو هو ته حاجي صاحب هميشه ساڻ هوندو هو حالانڪ ٻيا عزيز قريب، يار دوست به گهڻا هيا پر اها سندن وفاداري ۽ محبت هئي. جنهن کين ڏک جي وقت ۾ به گذرڻ لاءِ مجبور ڪيو. هي عاجز پاڻ حاجي صاحب کي چونڌو هيو ته اوهان ڀلي وڃي ڳولان ٿي اچو. گهڻي چوڻ کان پوءِ به ڪا هڪ به رات مشڪل گهر رهي وري واپس موٽي ايندو هو. حالانڪ پاڻ گهڻي ڪاروبار وارا هيا، الله تعاليٰ کين سڀ ڪجهه ڏنو هيو.

دين دنيا جون پلايون: حضرت قبله سهڻاساڻين رح جن جڏهن سول اسپتال ڪراچي ۾ زير علاج هيا ته ڊاڪٽر صاحب پورو وقت حضرت صاحب جن سان گذر هيو. سال 1974ع جو واقعو آهي هڪ پيري ڊاڪٽر صاحب هن عاجز کي ٻڌايو ته فتح محمد ۱ ڪنڊيارو ۾ اسپتال جو وڏو ڪاروبار آهي روزانه 400/ روپيه آمدني آهي. هن عاجز کي ان باري ۾ ڪڏهن خيال به نه آيو آهي. سڀ ڪجهه ڪمپائونڊر جي حوالي ڪري، محبوبن جي خدمت ۾ رهي اسپتال رهيو پيو آهيان. مرشدن جون مهربانيون جو جڏهن واپس ڪنڊيارو پهتس ته اسپتال اندر ايتري ته رش ٿي ويئي جو پير رکڻ جي به جاءِ نه هئي. اسپتال رهڻ واري ٿوري عرصي ۾ اها لٽ پرڃي ويئي بلڪه ان کان به زياده ملي ويو.

محبت جو اظهار: حضرت قبله سهڻاساڻين رح جن جڏهن آڪٽوبر 78ع ۾ طاهر آباد کان واپس درگاهه الله آباد پهتا ته پاڻ هن عاجز کي وٺي، چيپ ڏري ۽ مرحوم ڊاڪٽر حاجي

عبداللطيف ڄڻه جي مزار تي تشريف فرما ٿيا . سندن قلبي
ڪيفيت ۽ حالت عجيب هئي . سندن اکيون اشڪبار هيون . ختر
شريف بخشي . جڏهن ٻاهر آيا ته ميان طيب الدين وارن حضرت
صاحب جن کي ويهڻ لاءِ عرض ڪيو . پاڻ نهايت ئي ڏکائيل
انداز ۾ فرمايائون ته ڪنڊيارو ڀر به حاجي صاحب جي محبت
آندو هيو ۽ هت به حاجي صاحب جي محبت آندو آهي بس ائين
چئي جيب ڌري ڊرگاهه الله آباد شريف روانا ٿي ويا .

سهڻي سعادت : ياد رهي ته حضرت صاحب جن کي
هڪ گھٽ جگر پڪڙائي گوهر آهي . ڪافي مريدن ۽ معتقدن
رشتي لاءِ ميڙون مڻيون ، آڙيون نيزاريون ڪيون . سالن جا سال
سڪر ۾ رهندي . سڀج سڄائيندا رهيا . پر بخت جي پاڙي آهي
” ڪنهن کي وڙيندي ورهه ٿيا ته ڪن کي راڻو ملهه رات ۾ “
اها نيڪ سعادت . لازوال نعمت مرحوم حاجي عبداللطيف ڄڻه
جي ئي حمسي ۾ لکيل هئي . الحمد لله سندن دختر ليڪه اختر
حضرت قبله سچڻ سائين جن جي نڪاح ۾ آئي . جڏهن حاجي
صاحب جي نياڻيءَ واري ڪيل وصيت ۽ دلي تمنا پوري ٿي هوندي
ته حاجي صاحب جي روح کي ڪڍي نه راحت پهتي هوندي .

اعليٰ تعليم : 17 سيپٽمبر 78ع ۾ حضرت قبله سچڻ سائين
جن اعليٰ تعليم واسطي ، پنهنجي سائين مولوي محمد سعيد
صاحب ، مولوي عبدالرحيم صاحب ، مولوي محمد عاشق عباسي ،
مولوي غلام مصطفيٰ دين پوري ، مولوي شفيق محمد صاحب ۽
مولوي محمد سليمان سميت ، حضرت مولانا رفيق احمد شاه
صاحب جي وفات ۾ المرڪز القادريه ڪراچي ۾ داخلا ورتائون .

پاڻ شيخ الحديث حضرت مولانا منتخب الحق صاحب رح جن کان تعليم حاصل ڪري، پنهنجي محنت ڪوشش ۽ همت سان هڪ اهڙي مدرسي مان فرسٽ ڪلاس فرسٽ پوزيشن حاصل ڪيائون. جتي پاڪستاني ملهه کان علاوه بيروني ممالڪ افرقم، گهانا، انڊونيشيا، برما ۽ افغانستان جا طالب به زير تعليم هيا.

استاد محسن ۽ عالم دين حضرت مولانا منتخب الحق صاحب رح:

حضرت علامه مولانا منتخب الحق صاحب قادري رح، جيڪي 1914ع ۾ هندوستان اندر پيدا ٿيا ۽ پاڻ اتي ئي وقت جي مايه ناز علماء کان تعليم حاصل ڪيائون. ائين ته سندن جي اساتذ ڪرام ۾ تمام وڏا وڏا ناميارا علماء آهن مگر بالخصوص حضرت علامه مولانا معين الدين اجميري رح جن جا شاگرد هيا. پاڻ شاگرديءَ وقت به ممتاز طالب العلم رهيا آهن. هڪ هڪ فن ۾ تخصص حاصل ڪيائون. پاڻ انتهائي ذهين، محنتي ۽ ليکڪ صالح هئا. پاڻ 21 سالن جي عمر ۾ هندوستان جي شهر ڊايل ۾ صدر مدرس رهيا، ان وقت اداره اندر تقريباً اڌائين هزار طالب هيا. پاڪستان جي قائم ٿيڻ کانپوءِ پاڻ ڪراچي جهڙي بين الاقوامي شهر اندر ديو بندي خواه بريلوي مڪتبه، فڪر جي چوٽيءَ جي ديني مدارس اندر شيخ الحديث رهيا آهن، مفتي محمد شفيع جي موجودگيءَ ۾ دارالعلوم ڪراچي، دارالعلوم امجديه، قمر الاسلام، سليمانيه ۽ دارالعلوم قادريه ۾ پڻ شيخ الحديث رهيا آهن. ان سان گڏوگڏ ڪراچي يونيورسٽي ۾ پروفيسر پڻ هيا. پاڻ هر فن ۾ خصوصي مهارت رکندڙ هيا بالخصوص فن حديث ۾ بخاري ۽ مسلم

شريف جا گویا حافظ هيا. پاڻ پنهنجي زندگيءَ ۾ پنجاه کان زياده دور حديث پڙهايو اٿن. سندن جي سند نهايت ئي عالي هئي. سندن وٽ ئي سندون هيون. جن مان هڪ سند مطابق سندن ۾ شاه ولي الله جي درميان صوف ٿي واسطا (ڏاڪا) آهن.

سجڻ جي سندن: حضرت قبله سچن سائين مدظلہ العالی جن حضرت مولانا منتخب الحق صاحب رح کان اعليٰ تعليم حاصل ڪئي. ان وقت حضرت صاحب جن جي عمر 15 سال هئي. **شيخ الحديث جا تاثرات:** مولانا عبدالرحيم صاحب جن ٻڌايو ته مدرسي جا منتظمين ۽ اساتذہ، جماعت جي طلبہ جا اخلاق، تعليم، تقويٰ ۽ نيڪيءَ کان ايتري قدر متاثر ٿيا جو دستاربنديءَ جي موقعي تي مذڪوره مدرسي جو مهتمر ڊاڪٽر هلوي صاحب چوڻ لڳو ته اٺسوس اڃ اسان جي مدرسي مان بهتر کان بهتر طلبہ رخصت ٿي رهيا آهن. ان تي حضرت شيخ الحديث مولانا منتخب الحق صاحب جن فرمايو ته اوهان جي هيءَ خوش قسمتي آهي جو مدرسي جي ابتدا هنن ذهين باصلاحيت طلبہ کان ٿي آهي. خصوصاً حضرت قبله سچن سائين جن کان ايتري قدر ته متاثر ٿيا جو فرمايائون ته ”مون وٽ سوين طلبہ تعليم حاصل ڪندا رهيا ليڪن اُهو پنهنجي پنجاه ساله تجربہ ۽ مشاهدہ جي بنا تي هي چوندي فخر ۽ خوشي محسوس ٿو ڪيان ته ايتري وقت کان پوءِ هڪ طالب علم اهڙو به بڻهيو آهي جو صحيح معنيٰ ۾ صاحب تقويٰ بزرگ صفت، عالم دين آهي.“

جاتل سيااتل شخصيت: المركز القادريہ جا

هڪ استاد مولانا يحمي صديقي صاحب، جيڪي معاشيات ۽ تاريخ اسلام جو پيرڊ پڙهائيندا هئا. عموماً مزارات تي وڃڻ ۽ پيري مريدي واري سلسلي کان بي تعلق رهندا هئا. اهي به وقتاً فوقتاً حضرت قبله سچڻ سائين جن کي چوڻدا رهندا هئا ته ”مين نه زندگي ۾ مقتول پير صرف اڳ هي ڏيکها هئو اور وه هئو آپ کيس والد صاحب اور وه اس لئو كه عام پير اڀرو بجون كو تعليم نهين دلاتو. آپ کيس والد صاحب نه آپكو بهت اچي تعليم دلائي هئو“ مون زندگي ۾ مقتول پير صرف هڪ ئي ڏٺو آهي ۽ اهي آهن اوهان جا والد صاحب چو ته عام پير پنهنجي ٻارن کي دهي تعليم ڪونه ڏياريندا آهن ۽ اوهان جي والد صاحب اوهان کي تمام سٺي تعليم ڏياري آهي.

تبليغي ذوق شوق : عراق جو رهندڙ بزرگ، جيڪو المركز القادريه ۾ مدفون آهي، انجو هڪ رشتيدار، جڏهن مدرسي ۾ آيو ته حضرت قبله سچڻ سائين جن کيس دستار مبارڪ جي اهميت ۽ فضيلت ٻڌائيندي، کيس نصيحت ڏنائين ۽ اها سموري گفتگو عربيءَ ۾ هئي ڇاڪاڻ ته هي صاحب عربي ۽ انگريزي کان سواءِ ٻي ٻولي ’سمجهي نٿي سگهيو. ان وقت حضرت صاحب جن جي عمر 15 سال هئي. هي صاحب سندن عمر، عربي جي لياقت ۽ دين متين جي تبليغ جو ذوق شوق ڏسي ڏاڍو متاثر ٿيو ۽ چائين ته مونکي توبي ۽ دستار ڏني وڃي، انشاء الله تعاليٰ هائي دستار ٻڌي نماز پڙهندس. مولانا رحمه الله صاحب ٻڌايو ته هن حاجز کيس توبي ڏني ۽ مولوي غلام مصطفيٰ دين پوري کيس پنڪو ڏنو. ان ڏينهن کان وٺي دستار ٻڌي نماز شروع ڪيائين. حضرت قبله سچڻ سائين جن کي هڪ وڏي توبي مبارڪ هئي

جيڪا پاڻ مولانا رحمت الله صاحب کي ڏنائون، مولانا صاحب پنهنجي لاءِ سماعت سمجهي تبرڪاً پاڻ وٽ محفوظ رکي آهي. هن عاجز پڻ ان وقت جي توڻي مبارڪ جي زيارت ڪئي آهي.

تربيتي دورہ: سال 1978ع ۾ درگاه طاهر آباد کان هڪ ولد ٽنڊو چار جي آسپاس ڳولن پيارو ٿيو. خان محمد لنڊ، گل محمد مري روانو ٿيو. هن ولد ۾ حضرت قبله سچڻ سائين جن سان گڏ مولوي عبدالغفور صاحب، مولوي محمد عاشق، مولوي شفيع محمد، فقير خدا بخش (ڪراچي)، ميان رحمت الله دادو وارو به شامل هيا. جيئن ته هيءُ تربيتي دورہ هيو. تنهن لاءِ هن سفر ۾ ڪاٺ پيئڻ جو بندو بست به پنهنجو هيو سڀئي دوست گڏجي ڪم ڪار ڪرڻ لڳا. حضرت قبله سچڻ سائين جن جي ننڍي هوندي کان ئي هيءُ عادت مبارڪ هئي جو پاڻ کي ٻين سائين کان ممتاز ۽ مٿاهون سمجهڻ جا مخالف هيا ۽ خدمت خلق کي پنهنجي لاءِ باعث فخر سمجهندا هئا. اهو ئي سبب آهي جو پاڻ هن سفر ۾ به پنهنجي سائين سان ماني تيار ڪرڻ ۾ معاونت ڪيائون.

باطني بصيرت: مولوي رحمت الله صاحب جن هن عاجز کي ٻڌايو ته حضرت قبله سچڻ سائين جن کي ڪراچي پڙهڻ دوران شناختي ڪارڊ جي ضرورت پيشي. پاڻ فرمايائون ته ڪنڊيارو وڃي. هن عاجز جي لاءِ شناختي ڪارڊ لهرائي اچو. مولوي صاحب چيو ته مون ڪنڊيارو پهچڻ شرط فارم هٿ ڪري پريو. مگر جڏهن سڃاڻپ جي نشاني جو مرحلو آيو ته اُڏ منجهي پيس چو ته مون کي حضرت صاحب جن جي ڪنهن خاص نشان جي خبر نه هئي. بس انهيءَ فڪر ۾ پريشانيءَ ۾ ستو پيو

هوس ته خواب ۾ حضرت قبله سڄڻ سائين جن جي زيارت ٿي . پاڻ فرمايائون ته مولوي صاحب ! اوهان پريشان ڇو آهيو ؟ عرض ڪيم ته ٿيلا ! مسئلو هي آهي . پاڻ پنهنجو ڪاپو هٿ مبارڪ کولي فرمايائون ته هي ڏس ! وڃين آگر تي تر جو نشان آهي . اهو نشان لکي ڇڏيو . پس صبح جو اٿي فارم ٿي اهو نشان لکي ڇڏيم . جڏهن واپس ڪراچي پهتس ڏٺو ته واقعي محبوبن جي ڪاپي هٿ مبارڪ جي وچين آگر تي تر جو نشان آهي .

هم سبق ساڻي جا تاثيرات : مولانا محمد محمد صاحب ٻڌايو ته حضرت قبله سڄڻ سائين جن نهايت ئي ذوق شوق سان تعليم جو سلسلو جاري ۽ ساري رکيو . سبق دوران به دستار مبارڪ ٻڌل هوندي هئي . نماز جي پابندي به ٻين کان زياده ڪندا هئا . باوجود ننڍي عمر ۽ ڪراچي ۽ برٽش ايجنٽ ڪراچي گهر ۽ بازار ڏسڻ جو ڪوبه شوق نه هوندو هو . ڪڏهن ڪنهن ضرورت ما تحت هلڻو به ڀوندو هو ته ائين محسوس ٿيندو هو ته پاڻ بادل ناخواست هلي رهيا آهن . ڪيترا دفعا ائين به ٿيو جو ٿوري دير بعد فرمائيندا هئا ته طبيعت تنگ ٿي پيئي آهي . هلو ته واپس هلون . توڙي جو اهو ضروري ڪم يا خريداري به پوري نه ٿيندي هئي . اگرچ سندن سان ڪڏهن به وارا سڀ سندن جائگي ڳالهائڻا مگر پاڻ ڪڏهن به ڪنهن تي حڪم نه هلايائون . ڪجهه دوست پنهنجي محبت ۽ خوشي ۽ وڃان سندن ئي ڳالهه ۾ رهندا هئا . الله تعاليٰ کين قوي ذهن ۽ بي پناه حافظو عطا فرمايو آهي . اهوئي سبب آهي جو پاڻ سڀني سائين مان ننڍڙي هجڻ جي باوجود هڪ اهڙي بين الاقوامي مدرسي المركز القادريه مان پوزيشن حاصل ڪيائون ، جتي جدا جدا ملڪن جا طالب تعليم وٺي رهيا هئا

ننڍين کان ئي پاڻ نهايت ڪلمڪ خوش مزاج رهيا آهن . پاڻ استاد جي ادب و احترام ۾ به سڀني کان اول آهن سندن اخلاق ، نمڪي ۽ تقويٰ ڏسي ڪري ، سندن جا استاد به کين گهڻو پيار ڪندا آهن ۽ عزت جي نگاه سان ڏسندا آهن .

مثالي تقويٰ حضرت سچڻ سائين : حضرت
 قبله سچڻ سائين جن بر الله تعاليٰ تقويٰ ۽ پرهيزگاريءَ جو جوهر پڻ ڪمال درجي جو رکيو آهي . طالب علميءَ جي زماني کان وٺي پاڻ هر ڳالهه ۾ تقويٰ جو خيال رکندا هئا . عام بازاڙي شين کان پرهيز ، رسمي ياري دوستيءَ کان دوري ، پنهنجن پراون جي حقن جو خاص خيال رکڻ ، سندن عادت ٿاڻه . پنهنجي چڪي آهي . طالب علميءَ جي زماني ۾ جڏهن پاڻ المڪرزالشپ ملندي هئي . هڪ دفعي مدرسي جي موڪل ٿيڻ تي سڀ شاگرد پنهنجي پنهنجي ڳوٺ هليا ويا ۽ معمول مطابق مدرسي وارن ايندڙ ماهه جي اسڪالرشپ به شاگردن کي اڳواٽ ڏئي ڇڏي هئي . درگاه شريف تي پهچڻ کانپوءِ حضرت صاحب جن دوباره مدرسي وڃڻ جو ارادو ترڪ ڪري ڇڏيو ۽ هڪ ٻئي دوست جي هٿان مليل اسڪالرشپ وارا پئسا به موٽائي موڪليائون ۽ خط ذريعي انتظاميه کي آگاهه ڪيائون ته جيئن اهائي مدرسي جو شاگرد نه رهيو آهيان ، ان ڪري مولڪي انهن پئسن وٺڻ ۽ رکڻ جو ڪوبه حق حاصل نٿو ٿئي . حضرت قبله سهڻا سائين رح جن کي جڏهن هن واقعي جي خبر پئي ته پاڻ سندن هن ليکيءَ تقويٰ تي بهرحد خوشيءَ جو اظهار فرمايائون .

جمعيت علماء روحانيه: هيءَ هڪ حقيقت آهي ته هر هڪ عالم دين پنهنجي جاء تي پنهنجي حال امر دين جي خدمت ڪري رهيو آهي پر جيڪڏهن اهي علماء دين فروعِي اختلافات کي هڪ طرف رکي يا فروعِي اختلافات جي باوجود انهن تمام مسائل، جن سان امت مسلمہ جا مفادات وابستہ آهن، تي صحيح معنيٰ ۾ گڏجي متفق ٿي هڪ آواز، قوم جي رهنمائي ڪن ته يقيناً اڄ به قوم جي تقدير بدلي سگهي ٿي. زوال، خروج ۾ ۽ تنزل، ترقيءَ ۾ تبديل ٿي سگهي ٿو. انهن تمام ڳالهين کي مد نظر رکندي حضرت قبلہ سڀا سائين رح جن پنهنجي متعلق علماء جي هڪ تنظيم جو، سال 1978ع ۾ بنياد رکيو، جنهن جو نالو جمعيت علماء روحانيه رکيو ويو. ٿوري عرصي گذرڻ بعد تمام علماء جي مشوره مطابق جمعيت جو صدر حضرت قبلہ سچڻ سائين مدظلہ العالی جن کي مقرر ڪيو ويو. جن نهايت ئي جوش جذبي، اخلاص ۽ محنت سان جمعيت جي ڪم کي اڳتي وڌايو. حضرت قبلہ سڀا سائين رح جن جي وصال کان پوءِ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن هن تنظيم کي وڌيڪ مؤثر، مضبوط ۽ فعال بنايو. پاڻ علماء جي اندر تبليغ جو حرص، دين جو درد ۽ خدمت جو جذبو پيدا ڪيائون. سندن جي ڪارشن جو تفصيل ته تمام طويل آهي مگر نهايت ئي مختصر طور هيٺ پيش ڪجي ٿو.

معراج مصطفيٰ ڪانفرنس لاڙڪاڻو:

علماء طرفان مختلف موضوعن تي، مختلف علائقن ۾ مست علماء ۽ محافرنسون منعقد ڪيون ويون.

20 مارچ 87ع ۾ لاڙڪاڻي جي تاريخي شهر، جناح باغ اندر

هڪ مثالي معراج مصطفيٰ ڪانفرنس ڪوٺائي ويئي. سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان هزارن جي تعداد ۾ عوام پهچي ويو. جمعي جي نماز جناح باغ اندر پڙهي وئي. هن تنظيم جا تقريباً 80 علماء ڪرام موجود هيا. هي پروگرام جمعي نماز کان شروع ٿيو ۽ رات جي 12 وڳي تائين مسلسل هليو. لاڙڪاڻي ۽ ان جي آسپاس جا مشهور معروف علماء ڪرام مولانا عزيز الله صاحب رح، مولانا محمد صالح صاحب، مولانا عبدالڪريم صاحب قادري کان علاوه ڪافي ڄاتل سڃاتل شخصيتون تشريف فرما ٿيون. مولانا محمد صالح، مولانا محمد رمضان ۽ مولانا محمد ادریس صاحب جن تقريرون ڪيون، بهادر مورائي "اهل علم جو مقام" جي عنوان تي هڪ خصوصي مقالو پيش ڪيو. بعد نماز مغرب حضرت قبله سچڻ سائين جن خصوصي خطاب فرمايو جنهن ۾ عوام الناس کي نصيحت سان گذرڻ، علماء جي مٿان جيڪا اهم ذميداري هاند ٿئي ٿي ان جو کين پورو احساس ڏياريو.

معراج النبي ڪانفرنس گڏاپ (ڪراچي):

18 مارچ 88ع رجب جمعرات گڏاپ (ڪراچي) اندر معراج النبي ڪانفرنس منعقد ڪئي ويئي جنهن ۾ مولانا محمد رمضان، مولانا محمد ادریس صاحب جن تقريرون ڪيون، حضرت قبله سچڻ سائين جن پنهنجو نوراني خطاب فرمايو ۽ ٻئي ڏينهن تي پاڻ متحدہ عرب امارت جي تبليغي دوره تي روانا ٿي ويا.

عظمت اسلام ڪانفرنس دنباله (ٿرپارڪر):

جولاءِ 88 ۾ دنباله اندر عظمت اسلام ڪانفرنس منعقد ڪئي ويئي. جنهن کي سنڌ جي ناميارن علمائن خطاب ڪيو ان کان

علاوہ ٻيڌار مورائي ”عظمت اسلام“ جي عنوان تي خصوصي مقابلي ۾ پيش ڪيو. آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن خصوصي خطاب فرمايو.

امام رباني ڪانفرنس دادو: سال 89ع ۾ دادو شهر اندر امام رباني ڪانفرنس ملهائي ويئي جنهن ۾ مولانا نظير احمد، مولانا محمد رمضان ۽ مولانا محمد ادریس صاحب جن تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن حضرت ”امام رباني مجد دالف ثاني“ رح جن جي سيرت تي خصوصي خطاب فرمايو.

عظيم الشان ڪانفرنس گڏاپ (ڪراچي): فيبروري 90ع ۾ گڏاپ (ڪراچي) اندر هڪ عظيم الشان ڪانفرنس ڪوٺائي ويئي جنهن ۾ سنڌ جي عالمن سڳورن تقريرون ڪيون ۽ آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن نوراني خطاب فرمايو ۽ پڻي ڏينهن تي پاڻ متحده عرب امارات جي تبليغي دورہ تي روانا ٿي ويا.

امام رباني ڪانفرنس ٽنڊوالهيار: 24 آگسٽ 90ع ۾ ٽنڊوالهيار اندر هڪ عظيم الشان ڪانفرنس منعقد ڪئي ويئي جنهن ۾ ٻين عالمن سڳورن کان علاوه مولانا محمد ادریس صاحب جن پڻ تقرير ڪئي بعد نماز مغرب حضرت قبلہ سچڻ سائين جن حضرت امام رباني مجد دالف ثاني رح جن جي زندگي ۽ ان جي ڪارنامن تي خصوصي خطاب فرمايو.

ميلاد النبي ڪانفرنس غريب آباد (لاڙڪاڻو): 28 سيپٽمبر 90ع ۾ روز جمع هڪ عظيم الشان ڪانفرنس

مڪونائي ويئي جنهن ۾ مولانا محمد رمضان، سائين ديدہ دل صاحب کان علاوه بيدار مورائي "هڪ مسلمان جي عملي زندگيءَ" تي تقرير ڪئي. آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن حضور اڪرم ﷺ جن جي سيرت تي خصوصي خطاب فرمايو.

متحدہ عرب امارات جو سفر: حضرت قبلہ سچڻ سائين جن سان گڏ هن تنظيم جا علماء ڪرام 5 ڀيرا تبليغ دين واسطي متحدہ عرب امارات پهتا آهن. سندن عربيءَ ۾ ڪيل تقريرون اڄ به اسان وٽ ڪميٽين جي صورت ۾ موجود آهن. هن تنظيم جو مرڪزي اڳواڻ مولانا محمد رمضان صاحب حضرت صاحب جن جي فرمان سان ٽن مهينن لاءِ متحدہ عرب امارات ۾ رهي. رات ڏينهن تبليغ سان گڏ تربيت طرف خصوصي توجه ڏيندي، مقامي دوستن تي ڪافي محنت ڪئي.

تعليمي سلسلو: تعليمي سلسلي ۾ حلفت قبلہ سچڻ سائين جن مدرسن جي تعمير، ترقي، نظام جي درستي، تعليمي معيار جي بلنديءَ تي ڀرپور توجه ڏنو ۽ تقريباً سنڌ اندر 20 مدرسا ان نظام ماتحت ڪم ڪري رهيا آهن. پاڻ مذڪوره مدرسن ۾ ذاتي توجه سان سم ماهي، ششماهي، سالانه امتحان ۽ نصاب جي تڪميل تي خصوصي توجه ڏيڻ فرمايائون. الحمد للہ 1 سندن جي ان ڪوشش جي نتيجي ۾ تقريباً 55 علماء ڪرام فارغ ٿي چڪا آهن. سندن جي ادارہ ۾ تقريباً 200 شاگرد زير تعليم آهن. ڪافي علماء ايم اي ۽ اڪثر پي ايڇ ڊي ڪري رهيا آهن. حضرت صاحب جن جي محنت ۽ ڪوشش جو نتيجو آهي جو هن مدرسي اندر تنظيم المدارس جو سينئر ۽ علامہ اقبال اوپن يونيورسٽي

طرفان هربي سڪڻ جو سسٽر پڻ مقرر ٿيل آهي جنهن ۾ سنڌ جي تقريباً 50 عالمن سڳورن جي داخلا آهي ياد رهي ته سال 1989ع ۾ تنظيم المدارس طرفان فرسٽ ۽ سيڪنڊ پوزيشنون هن مدرسي جي شاگردن حاصل ڪيون هيون.

تربيتي پروگرام: معلم . تدريس ۽ تبليغ کان علاوه حضرت بلبل سچن سائين جن علما ، خلفاء ، طلبه ، ۽ فقراء جي تربيت طرف خصوصي توجهه ڏيڻ فرمايائون. هن تنظيم طرفان لڳاتار 3 سال 88ع کان 90ع تائين ڊسمبر مهيني جي آخري هفتي ۾ سه روز تربيتي پروگرام رکيا ويا . انهيءَ پروگرام دوران درس قرآن ، درس حديث ، درس فقه ، درس تصوف ، قرات جو روزانه سبق ۽ مشق ، مختلف موضوعن تي ليڪچر ڏنا ويندا آهن. بعد ۾ دوستن کي مناسب موقعو فراهم ڪيو ويندو آهي ته هو ڏنل ليڪچرن متعلق سوال پڇي سگهن ٿا. وقتاً فوقتاً حضرت صاحب جن جي طرفان خصوصي هدايتون ۽ نصيحتون ملنديون رهنديون آهن .

ٽيسٽ جو انتظام : سال 1989ع ۾ باقاعده روزانه ڏنل درس ۽ ليڪچر متعلق بعد نماز عشا ٽيسٽ ورتي ويندي هئي. ٽيسٽ دوران ڪڏهن ڪڏهن اوچتو حضرت صاحب جن پاڻ به ڇاپو هڻندا هئا ته جيئن امتحان اندر ڪاپي نه ٿئي . حضرت صاحب جن جي طرفان لکراڻ حضرات کي خصوصي تائڪيد ۽ تنبيهه ڪئي ويندي هئي . آخري ڏينهن تي حضرت صاحب جن جي خصوصي خطاب کان پوءِ پوزيشن ۾ آيل دوستن ۾ پاڻ سهنجي هٿ مبارڪ سان انعام تقسيم ڪيائون .

خدمتِ خلق جو جذبو: سال 1990ع ۾ دستور مطابق پروگرام نهايت ئي سهڻو رهيو جنهن ۾ علماء کان علاوه خلفاء ۽ فقراء به شامل هيا جن جو جملہ تعداد 200 هيو. ياد رکڻ گهرجي ته 200 تربيت وارا 200 مدرسي جا شاگرد جملہ چئن سؤ ماڻهن لاءِ اٺ سؤ مانيون تيار ٿينديون هيون جيڪي اندر ڳوٺ واريون ليڪ پانهيون پاڪائي ۽ صفائيءَ سان تهجد نماز پڙهي جو ماني جي ڪم تي ويهن ته وڃي ڏينهن جا 12 ٽين هن موقعي تي انهن ليڪ پانهن جي ان ليڪي، تقويٰ ۽ خدمت کي به وساري نٿو سگهجي الله تعاليٰ کين دين دنيا جون ڀلايون عطا فرمائيندو. خدا جي خلق جي خدمت، حقيقت ۾ عبادت آ، اهائي روح جي راحت، اهائي دل جي دولت آ — .

علماء ۽ خلفاء جو رابطو: آخري ڏينهن تي حضرت سچن سائين جن فجر نماز کان پوءِ خصوصي نصيحت فرمائيندي فرمايو ته الحمد لله! علماء ڪرام وڏي محنت ۽ ڪوشش ڪئي آهي، هن عاجز کي ڏاڍي خوشي پهتي آهي. ساڳئي وقت علماء جي خدمت ۾ خاص گذارش هي آهي ته اڄوڪو ڏينهن علماء ڪرام پنهنجي اصلاح لاءِ وقف ڪن ڇو ته ٻين جي ڪائي اصلاح ڪئي اٿن، هاڻي سندن اصلاح جي ضرورت آهي تنهن لاءِ خلفاء ڪرام جي سميت ٺاهي وڃي ۽ هر هڪ خليفي صاحب جي حوالي اٿ يا ڏهر عالم سڳورا ڪيا وڃن. تربيت دوران آخر ۾ هر هڪ ٽولو ڏڪر ڇو مراقبو پڙ ڪري، خلفاء وڃارا پنهنجي منهن رهندا رهيا ته اسان ۾ ڪابه ليالت ڪانه آهي، علماء جي ڪهڙي اصلاح ڪجي. علماء کي هي احساس ٿيو ته علم پڙهڻ ۽ پڙهائڻ ۾ ته ڪافي وقت گذري ويو

مگر انسوس! اما ايماني خلاوت ۽ روحاني حقيقت حاصل ٿي نه سگهي. پهر ڪيف علما جي اندر پنهنجي اصلاح سان گڏ امت مسلم جي اصلاح جو به فڪر پيدا ٿيو. نتيجي ۾ 27 رجب تي هڪ وفد مولانا رضا محمد (قاضي احمد) مولانا عبدالرحيم (لئون ديرو) مولانا رحمت الله (ڪراچي) مولوي محمد ڪامل (ٽنڊوالهيار) ۽ ٻيا خالواهن تبليغ واسطي روانا ٿيا.

سال 1979ع ولادت با سعادت

سائين محمد جميل صاحب: سائين محمد جميل صاحب جن جي ولادت 6 مارچ 79ع بروز اڱارو ٿي. پاڻ حضرت قبله سها سائين رح جن جا ڏوھٽا، حضرت قبله سچڻ سائين جن جا ڀائيٽجا ۽ مولوي غلام مرتضیٰ صاحب جن جا فرزند ارجمند آهن. حضرت قبله سچڻ سائين جن هن عاجز کي ٻڌايو ته حضرت قبله سها سائين رح جن جي محمد جميل سان ڏاڍي محبت هوندي هئي ۽ گهڻو پيار ڪندا هئا. اهوئي سبب آهي جو پوري گهر اندر هر ننڍو خواه وڏو کيس پيار ڪندو آهي.

بي پناهه حافظو: الله تعاليٰ سائين محمد جميل کي بي پناهه حافظو ۽ قوی ذهن عطا ڪيو آهي. پاڻ سال 1986ع ۾ سته سالن جي عمر ۾ مدرسي اندر فارسي امتحان ۾ فرست پوزيشن حاصل ڪئي. ساڳئي سال هرس مبارڪ جي موقعي تي لونهال طرفان رکيل سوالن جوابن جي مقابلي ۾ ٽن ٻراڻن درگاهه الله آباد، مورو ۽ نوابشاه مان سائين محمد جميل فرست پوزيشن حاصل ڪئي. سال 1987ع رمضان مبارڪ ۾ پاڻ حفظ و قرات جي

شعبي ۾ داخلا ورتائون ۽ 89ع ۾ سالهاني عرس مبارڪ جي موقعي تي سندن دستار فضيلت ٿي جنهن جو پهريون ور مبارڪ حضرت قبله سچڻ سائين جن ڏين فرمايو. ياد رهي ته پاڻ يارهن سالن جي عمر ۾ قرآن شريف جا حافظ بڻيا.

عجيب اتفاق: ياد رهي ته حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي ولادت اڱارو مارچ مهيني ۾ ٿي. حضرت قبله سچڻ سائين جن جي ولادت اڱارو مارچ مهيني ۾ ٿي ۽ سائين محمد جعيل صاحب جي ولادت به اڱارو مارچ مهيني ۾ ٿي.

تبليغي تربيتي دور ۽ حضرت سچڻ سائين: 10 رمضان المبارڪ 4 آگسٽ 79ع بروز ڇنڇر، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي فرمان سان هڪ ولد درگاه طاهر آباد کان تبليغ و تربيت واسطي ڪوئٽه روانو ٿيو. هن سفر ۾ حضرت قبله سچڻ سائين جن سان مولانا عبدالغفور صاحب، مولوي غلام مرتضيٰ صاحب، مولوي محمد عاشق عباسي، مولوي امام علي صاحب، حاجي محمد حسين شيخ، تهر غلام سرور ۽ احمد علي جتوئي نعمت خوان گڏ هئا. هن تبليغي سفر اندر اصل مقصد دوستن جي تربيت هيو. ڪوئٽه مان ٻه ولد ٺاهيا ويا. حضرت صاحب جن وارو ولد مستولگ ۽ مولانا امام علي صاحب وارو ولد خضدار روانو ٿي ويو. ياد رهي ته ان وقت حضرت صاحب جن جي عمر 16 سال هئي.

سال 1980ع

عظيم الشان ڪانفرنس روحاني طلبه جماعت: 3 جنوري 80ع بروز خميس گول مسجد

لطيف آباد يونٽ 6 ۾ روحاني طلبہ جماعت طرفان دو روزہ ساليانہ ڪانفرنس رکيل هئي. حضرت قبلہ سچڻ سائين جن ۾ مولوي رحمت الله جي رفاقت ۾ تشريف فرما ٿيا. بعد نماز عشا جلسو شروع ٿيو. سنڌ پنجاب جي طلبہ کان علاوه افغانستان جي مولانا شمس الرحمان، ڏکڻ آفريڪه جي مولانا صديق احمد ناصر نهايت ئي ولولہ انگيز تقريرون ڪيون.

تعليم و تدريس حضرت سچڻ سائين :
 حضرت قبلہ سچڻ سائين جن ٻن سالن تائين پنهنجي پيران مڪبار جي خاندان مان هڪ عالم دين حضرت علامہ مولانا سيد رفيق احمد شام صاحب جيڪي حضرت خواجه فضل علي قريشي رح جن جا ڏوها، نهايت ئي مٿي پرهيز گاري علم جا ماھر آهن، انهن وٽان تعليم حاصل ڪيائون. ان کان پوءِ پنهنجي ئي ادارہ ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين رح جن جي زير نظر تدريس جا فرائض سرانجام ڏيڻ فرمايائون ۽ بحسب صدر مدرس جي مدرسو سنڀاليائون. ان وقت سندن عمر 17 سال هئي.

سال 1981ع

تربيتي پروگرام :- جولاءِ 81ع ۾ درگاهہ طاهر آباد تي روحاني طلبہ جماعت طرفان ٻن ڏينهن جو تربيتي پروگرام رکيل هيو. مولانا عبدالرحمان، مولانا حبيب الرحمان، مولانا محمد رمضان، مولوي رحمت الله جن مختلف موضوعن تي ليڪچر ڏنا. آخر ۾ حضرت قبلہ سچڻ سائين جن آداب شيخ متعلق هڪ مختصر مگر جامع تقرير فرمايائون. ياد رهي ته اها تقرير ڪيسٽ جي صورت ۾ هن عاجز وٽ موجود آهي.

سال 1982 ع

خرقم ۽ خلافت : حضرت قبله سڻا سائين رح جن سال 82۰ هـ ۾ پنهنجي نور نظر تحت جگر حضرت قبله سڻ سائين جن کي طريقه عالمه جي اشاعت ۽ تبليغ دين جي اجازت فرمايائون. ان وقت حضرت صاحب جن جي عمر 19 سال هئي.

عاجزي ۽ انڪساري : هڪ ڀيري حضرت قبله سڻا سائين رح جن حضرت سڻ سائين جن کي گهرائي فرمايو ته ڪافي عوارضات آهن ، طبيعت صحيح ٿي رهي ، منبر به ڪري نٿا سگهون ، تنهن لاءِ اوهان يارهن شريف تي ويندا ڪريو ، وعظ به ڪيو ۽ نئين جماعت کي ڏڪر به ڏسو. هن عاجز عرض ڪيو ته قبلًا هي عاجز پير پنجن پسند نٿو ڪري . منهنجي اچڻ وڃڻ تي فقير تعريف ۾ غزل ڳائين ٿا. الله الله ڪن ٿا ۽ ايندي ويندي منهنجي جتي ڪنن ٿا. اها ڳالهه مولڪي ڏکي لڳي ٿي . پاڻ نهايت ئي شفقت ۽ محبت وڃان ، نالو وٺي فرمايائون ته ”اسان اوهان کي پير نٿا بنايون ، اسان ته اوهان کي فقير بنائڻ گهرون ٿا. فقيرن جي غزلن چوڻ وقت اوهان ائين سمجهو ته فقير اوهان جي تعريف نٿا ڪن پر پنهنجي پير جي تعريف ڪن ٿا.“ بس حضرت قبله سڻا سائين رح جن هڪ امڙو خط حاجي محمد حسين شيخ کي به لکي ڏنو ته هي خط جماعت کي پهچائيندا ۽ صاحبزاده جن کي پاڻ سان گڏ يارهن تي وٺي ويندا.

قبليفي سفر پڪا چانگ :- 14 جنوري 82۰ هـ بروز خميس مولوي عبدالنوار (نالي منو) شر جي دعوت تي حضرت سڻ سائين جن قاري غلام حسين سان گڏ موٽر سائيڪل تي درگاهه الله آباد کان پڪا چانگ ڪنو خان ڳوٺ ۾ پهتا. پهرئين قاري

صاحب رکوع پڙهيو. ان کان پوءِ مولوي مشتاق احمد بلوچ تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت صاحب جن خصوصي نوراني خطاب فرمايو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن درگاه الله آباد روانا ٿي ويا.

تبليغي سفر لاڙڪاڻه :- 22 جنوري 82ع بروز جمع روحاني طلبه جماعت طرفان عيد ميلاد النبي ﷺ جي سلسلي ۾ هڪ عظيم الشان جلسو مسجد عثمانيه لاڙڪاڻي ۾ رکيو ويو. روحاني طلبه جماعت جي نوجوانن مختلف موضوعن تي نهايت ئي ولولہ انگيز سنڌي، اردو ۽ انگريزيءَ ۾ تقريرون ڪيون. اهي تقريرون ڪييت جي صورت ۾ هن عاجز وٽ موجود آهن. ان کان علاوه مفتي مولانا عبدالرحيم صاحب (نئون ديرو) بعد نماز عصر تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت قبله سچن سائين جن نهايت ئي پر درد ۽ پڪا اثر خطاب فرمايو.

تبليغي اجازت :- 24 فيبروري 82، بروز اربع حضرت قبله سڃا سائين رح جن مولانا حاجي محمد ادریس ڏاهري کي تبليغي اجازت فرمايائون. مولانا صاحب تبليغ دين ۽ طريقه هاليه جي اشاعت جو ڪم حرمين شريفين ادر به ڪيو آهي.

خصوصي تقريبن :- 18 مارچ 82، بروز خميس مدرسه جامع هريمه خفاريه الله آباد جي آخري جماعت وارن، فارغ التحصيل علماء ڪرام جي الوداع ۾ خصوصي دعوت جو انتظام ڪيو. هن تقريبن ۾ مجلس جي مور حضرت قبله سچن سائين جن "لهر تقولون مالا تفعلون" جي موضوع تي نهايت ئي پر درد خصوصي خطاب فرمايو. نصيحت دوران پاڻ فرمايائون ته حضرت سڃا سائين رح جن اندر تنهائيءَ ۾ گفتگو ڪندي هي بيت فرمايائون "پهلا پهلا رهيه ٻار ٻچن ميري اميدون کا

جگر کا خون دے دے کر . یہ ہرے مین نیے پالے ہین . بس هن بیت پڑھن سان حضرت قبلہ سچن سائين جن جي مٿان عجيب ڪيفيت ۽ گريه جي حالت طاري ٿي . زارو قطار روئندي سندن ڪلاهي گل مبارڪ ڳوڙهن سان پر جي ويا . پاڻ پنهنجو چشمو لاهي . ميز تي رکيائون ۽ پنهنجو رومال اکين تي رکي . ڪافي وقت تائين روئندا رهيا .

دستار فضيلت :- 25 مارچ 82ء بروز خميس درگاهه الله آباد جي سالياني عرس مبارڪ جي موقعي تي رات جو ڏهين وڳي دستار بنديءَ جي تقريب شروع ٿي ۽ 12 وڳي اڪتمار ٿي پھتي . اها مجلس ۽ محفل ڪڍي نه پڙوقار . شاندار ۽ باعث برڪت هوندي . جنهن ۾ دستار بندي ڪندڙ حضرت قبلہ سچن سائين جن آهن ۽ دستار جو وڙ ڏيندڙ حضرت قبلہ مهٽا سائين رح جن هئا . اسٽيج سيڪريٽري جا فرائض مولانا محمد رمضان صاحب سرانجام ڏنا . پهريائين پهريائين حضرت قبلہ سچن سائين جن کي سڏيو ويو ۽ دستار بنديءَ جي ابتدا حضرت مهٽا سائين جن فرمائي . ان کان پوءِ سائين رفيق احمد شاهه صاحب . محترم سيد چيٽل شاهه صاحب . حضرت مولانا الحاج ڪريم بخش صاحب . مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب . محترم مولانا جان محمد صاحب رح . مولانا غلام حسين صاحب ۽ مولانا مفتي حبيب الرحمان صاحب جن واري واري سان دستار مبارڪ جو ور ڏيڻ فرمايو .

سجڻ جا ساٿي :- حضرت قبلہ سچن سائين جن سان گڏ . جن دوستن کي دستار بنديءَ جو شرف حاصل ٿيو . اهي هي آهن . 1 حضرت قبلہ سچن سائين 2 . مولوي عبدالقدير 3 . مولوي محمد عاشق عباسي 4 . مولوي غلام مصطفيٰ دينپوري 5 . مولوي شفيع محمد 6 . مولوي محمد داؤد لاکو 7 . مولوي حبيب

- الرحمان چانديز 8. مولوي غلام رسول بروهي 9. مولوي شاهنواز
10. حافظ احمد علي 11. مولوي عبدالستار بوزدار 12. مولوي
غلام فاروق 13. مولوي غلام ياسين 14. مولوي حضور احمد
15. مولوي محمد حسن راجپر 16. مولوي عبدالحليم .

اظهار عقيدت :- نوازل فقير جي اها منقبت ، جنهن ۾ فارغ
التحصيل علما ، ڪرام جا نالا آهن ، جيڪا دستار بندي جي سميد
موقعي تي پيش ڪئي وئي .

- الله آباد ۾ عالمن جي اڃ . ديني ٿي دستار آهي ،
پنهجي هٿن سان مڙي کي مرشد ، پڌرائي پڳ يار آهي .
1. دريا رحمت جا اڃ پرچي ويا ، ٻرا بدڪار اڃ بخشجي ويا ،
چو چو مهمان هڙي محمد شيخ آيو ، يارن سان گڏ يار آهي .
2. پهريون نمبر آ پگدار پيارا ، سائين صاحبزاده شان وارا ،
ظاهر باطن حيا حلم حاصل ، ڪيو مرشد کان منار آهي .
3. پيون محمد عاشق آسو پارو ، سدا عالم ، شاعر عشق وارو ،
ٿيون مولوي غلام مصطفيٰ کي ملي نعمت هي نروار آهي .
4. چوٿون محمد شفيق کي شفاعت ، ملي محمد داؤد کي سماعت ،
ڪيڏو عبدالقدير سان ، راضي ٿيو مرشد شهادت آهي .
5. ستون سرهو غلام رسول آ ، حبيب الرحمان جي دعا قبول آ ،
بشا سيني جا پُٺوور سينا ، فيض بارش جي وسڪار آهي .
6. حضور احمد جا ٿيا بخت بالا ، غلام ياسين رتبي ڪمال آ ،
شرف حاصل ڪيو شاهنواز ، داعي دين جو ، دلدلدار آهي .
7. حافظ احمد علي تي عجيب ، وڏا احسان وڙ ڪيا ڪريمن ،
عبدالستار جو قلب ڪامل ، ڪيو رحمت سان سرشار آهي .
8. هر غلام فاروق جا لهي ويا ، ڏاج هن کي ڏهوٽا ملي ويا ،
چمڪ عالم ۽ ساري جماعت سڌو ، پڙو ٿيو پار آهي .
9. سهڻي دستار ۽ جو مبارڪ ، ڏسي راضي ٿيو الله تبارڪ .
پاڻي پارو هي عربي لباس ، ڪيو سيني پوءِ سينگار آهي .
10. اڃ عالمن کي عرض هي آهي ، ڏٺا دستار جو عرض هي آهي .
درس ديني ۽ تبليغ جو پڻ ، ڪيو اڃ کان اوهان بار آهي .
11. منهنجي مرشد جي هن محنت جو ، ڪجرو عالم قدر نعمت جو .

پتدر کان خدا چالي ڪجي . ويندي نمت آخرڪار آهي .
12 ملڻا مڙني کي هي گنج خانا فيض برڪت جا شاهي خزانا .
توازل ڇا . هي ساري جماعت . ڪيو خوشين جو اظهار آهي .

خصوصي خطاب : هن سعيد پربرڪت . موقمي تي حضرت
قبله سڄڻ سائين جن مختصر مگر جامع خطاب فرمايو .

سجڻ جو نڪاح : 24 جماد الثاني 1402ھ مطابق 19
اپريل 82ء بروز سومر بعد نماز عصر . حضرت قبله سڄڻ سائين
جن جو نڪاح . مولانا حبيب الرحمان صاحب جن درگاهه الله آباد
شريف تي پڙهيو . نڪاح نهايت في سادو نموني سنت مطهر موجب
ٿيو . جنهن پر شموليت لاءِ ڪنهن به طرف ڪو اطلاع نه
موڪليو ويو هو . ڪي دوست اڃانڪ ان موقمي تي پهچي ويا
هئا . انهن لاءِ به حضرت سهڻا سائين رح جن فرمايو ته هي دوست
به پنهنجي خيال سان هت پهتا آهن . اسان هنن کي اچڻ لاءِ
دعوت ڪانه ڏني هئي . مولانا حبيب الرحمان صاحب جن نڪاح
جو خطبو ۽ دعائون محبوبن جي ڀرسان بهمي پڙهيون . آخر پر
حضرت سهڻا سائين رح جن دعائي خير گهري . بعد پر حضرت
سڄڻ سائين جن . حضرت صاحب جن جي قدمبوسي ڪئي . جملو
جماعت حضرت سهڻا سائين رح ۽ حضرت سڄڻ سائين جن کي
مبارڪباد پيش ڪئي . ڪجهه دوستن حضرت صاحب ۽ سڄڻ
سائين جن کي گلن جا هار بهرايا . جڏهن ته ڪن دوستن وري
لوڻن جا هار پڻ آندا هئا . جيئن جو حضرت صاحب جن جي نظر
لوڻن جي هارن تي پئجي ته پاڻ سخت ناراض ٿيا ۽ سختي سان
تنبيه ڪندي فرمايائون ته ”هي ڪم بخت رسر ڪٿان آئي . ان
جي ڪهڙي ضرورت آهي . هي اسراڻ نه آهي ته ٻيو ڇا آهي ؟ اگر
اڄ اسان هن رسر کي جائز رکيو ته صبحائي ٻيا دوست به اسان
جي سنت ادا ڪندا .“ پاڻ فرمايائون ته بابرڪت شادي اها آهي

جيڪا سادگي ۽ سان ڪئي وڃي. ساڳئي وقت ڦٽير غلام سرور کي به غزل چوڻ کان سختي ۽ سان منع فرمايائون. حالانڪ درگاه شريف تي صبح و شام نعت خواني ٿيندي رهندي آهي. پاڻ فرمايائون ته شادي سادو ۽ سنت نموني هئڻ گهرجي. ان بعد ڪارڪون چٽيون ويون. نيڪي پاڻ دستور مطابق چونڊيائون. ياد رهي ته هن خوشيءَ جي موقعي تي به حضرت سهڻا سائين رح ۽ حضرت سچڻ سائين جن جو لباس معمول وارو هيو. ان پر ڪابه زيادتي ڪانه هئي.

دوستن کي دعوت: 24 اپريل 82ء بروز پنجير حضرت قبله سچڻ سائين جن پنهنجي نڪاح جي سلسلي ۾ پنهنجي سائين کي خصوصي ۽ مدرسي جي ٻين طالبن کي عمومي دعوت ڏيڻ فرمايائون. بعد نماز مغرب جلوسي جو پروگرام شروع ٿيو. حضرت سچڻ سائين جن پنهنجو لورائي خطاب فرمايو. آخر ۾ مولانا محمد عاشق عباسي جو تيار ڪيل خصوصي غزل. ان محفل اندر پڙهيو ويو.

عاشق صادق: 10 رجب 1402ھ مطابق 5 مئي 82ء بروز اربع صبح جو 9 وڳي حضرت پير قريشي رح جن جو مريد، حضرت پير مٺا رح جو خادم ۽ حضرت سهڻا سائين جن جو عاشق صادق ۽ غلام. حاجي محمد يوسف چنه هن دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويا. مرحوم هر دل عزيز، ذاڪر، شاڪر، مشهور مهمان نواز، محرابپور شهر ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هيو. مرحوم وفات کان اڳ مستري کي گهرائي، قبر جي جاءِ مقرر ڪري ڏني. اڳاري ڏينهن ڪافي دوستن احبابن سان جدائي ۽ وفات جهڙو ذڪر ڪيائين ۽ پنهنجي ڪيل وصيت، پنهنجي ئي آواز ۾ ڪمپٽ اندر پري ڇڏيائين. اربع رات، تهجد وقت وضو ڪري، هڪ نفل

پر پڙهيو هئائين ته اوچتو کيس دل جي تڪليف ٿي پيئي ۽ الله الله ڪندي وصال ڪيائين. حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جيئن جو پنجاب جي تبليغي سفر کان واپس وريا ته حاجي محمد يوسف چنه رح جن جي فرزندن جي مرض ڪرڻ تي محراب پور لهي پهريائين بهريان حاجي صاحب رح جي مزار تي ختم پڙهي ۽ بعد ۾ جاءِ تي رجي دعا گهريائون ۽ ان کان پوءِ درگاهه الله آباد شريف ڏانهن روانا ٿي ويا.

تبليغي سفر مورو :- 14 سيپٽمبر 82. حضرت خواجہ پرو منار رح جن جي عرس مبارڪ جي موقعي تي هڪ عظيم الشان جلسو، رحمانيه مسجد مورو ۾ رکيو ويو، ڪافي ڪراچي ۽ دادو جي عالمن سڳورن تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت قبله سڄڻ سائين جن صدارتي خطاب فرمايو. ڊاڪٽر عبدالرحيم چنه پڻ هن جلеси ۾ شرڪت ڪئي.

تنظيم اصلاح نوجوانان روحانيه :- پهرين آڪٽوبر 82. بروز جمع حضرت قبله سڄڻ سائين جن غريب آباد لاڙڪاڻه پهتا ۽ اتان حاجي تاج محمد شيخ جي جاءِ تي لاڙڪاڻي شهر ۾ تشریف فرما ٿيا ۽ اتي نوجوانن جي تنظيم اصلاح نوجوانان روحانيه جو قيام فرمايائون ۽ نوجوانن کي مختصر خطاب فرمايائون.

دين پورو جو تبليغي سفر : 4 آڪٽوبر بروز سومر حضرت قبله سڄڻ سائين جن مولوي غلام مصطفيٰ جي شادي جي سلسلي ۾ دينپور تشریف فرما ٿيا. پاڻ ڳوٺ وارن ۽ ايل دوستن احبابن کي شريعت مقدس جي اهميت ۽ فضيلت ٻڌائيندي، غير شرعي رسم و رواج کان تنبيهه فرمايائون. شادي نهايت ئي سادہ نموني شريعت مطابق ٿي ۽ ڪوبه رسم و رواج نه ٿيو. ياد

رهي ته دينپور ڳوٺ جي فقيرن جي مڪابه شادي حضرت قبله
سها سائين رح يا حضرت سچڻ سائين جن جي تشريف آوريءَ کان
سواء نه ٿيندي آهي. دير پوڻ جي صورت ۾ بعض اوقات چار پنج
نڪاح هڪ ئي وقت ٿيندا آهن ۽ شادي باقاعده شريعت مطابق
ٿيندي آهي. هن عاجز کي به مڪافي پيرا شرڪت جو موقعو نصيب
ٿيو آهي.

شادي خانہ آبادي : 13 آڪٽوبر 82ء بروز اربع حضرت
قبله سها سائين رح جن جي داماد قاري غلام حسين جي شادي
ٿي ۽ سندس وليمو 14 آڪٽوبر خميس ڏينهن ٿيو.

تبليغي سفر دادو : 25 محرم مطابق 12 نومبر 82ء بروز
جمع روحاني طلبه جماعت جو مرڪزي جلسو " عظمت اهل
بيت " جي سلسلي ۾ مدرسو كنزالعلوم بخشيد دادو ۾ رکيو ويو.
بعد نماز جمع مرحوم قاضي نصير الدين ۽ مولوي عبدالغفور
صاحب تقريرون ڪيون. بعد نماز عصر " ستا اتي جاگ ۱ " جي
موضوع تي روحاني طلبه جماعت جي نوجوانن جو تقريري مقابلو
ٿيو. بعد نماز مغرب حضرت قبله سچڻ سائين جن نوراني
خطاب فرمايو ۽ آخر ۾ مقابلي ۾ ڪئنڊر شاگردن کي انعام
ڏنائون. بعد نماز عشاء مولانا جان محمد رح ۽ مولانا محمد
ادريس صاحب جن تقريرون ڪيون.

تبليغي سفر لاڙڪاڻو : 22 صفر مطابق 10 ڊسمبر بروز
جمع روحاني طلبه جماعت طرفان " پور اماه زباني " جي سلسلي
۾ هڪ مرڪزي عظيم الشان جلسو مڪه مسجد (لاڙڪاڻي) ۾
رکيو ويو. بعد نماز جمع جناب اسرار احمد ۽ خالد مثل صاحب
نوجوانن تقريرون ڪيون. بهادر مورائي، " حضرت مجدد الف
ثاني " رح جي زندگي مبارڪ ۽ سيرت تي هڪ جامع مقالو پيش.

ڪيو. جيڪو بعد ۾ روحاني طلبہ جماعت جي رسالي الطاهر ۾ شايع ٿيو. بعد نماز عصر حضرت قبلہ سچي سائين جن خصوصي خطاب فرمايو. هيءُ پروگرام رات جو 12 وڳي تائين هليو.

بي پناهہ حافظو: چئن سالن کان پوءِ 86ء ۾ جڏهن حضرت قبلہ سچي سائين جن جو گذر لاڙڪاڻي شهر مان مڪہ مسجد وقان ٿيو ته پاڻ ڪار اندر هن عاجز ڏانهن مخاطب ٿيندي فرمايائون ته بيدار صاحب! هي اها مسجد آهي، جنهن ۾ يور امام رباني ملهايو ويو هو ۽ اوهان مقالہ پڙهيو هيو.

هڪ صاحب درد ۽ صبلغ دين: 3 ربيع الاول 1403ھ مطابق 20 ڊسمبر 82ء بروز سومر حضرت قبلہ سچي سائين رح جن جو پيارو، مخلص ۽ مقرب خليفہ حاجي بخشل صاحب جن جو وصال ٿيو. انا لله وانا اليه راجعون، حضرت صاحب جن ڏانهن درگاه الله آباد شريف تي ماڻهو موڪليو ويو. حضرت صاحب جن تقريباً اڏائي وڳي درگاه فقير پور شريف پهتا. حضرت صاحب جن پاڻ نماز جنازه پڙهائيندڙن ۽ دعا کان پوءِ پاڻ فرمايائون ته حاجي صاحب نهايت ئي نيڪ، بزرگ شخص، متقي ۽ پرهيزگار هيو. ياد رهي ته حاجي صاحب رح جي سموري زندگي دين جي تبليغ اندر گذري. سندن تقرير ۾ درد ۽ پراثر هوندي هئي. سندن نصيحت سان ڪافي چور، ڌاڙيل، ۽ سڀڪش انسان سڌري ٺيڪو ڪار ۽ ديندار بڻجي ويا. دادو ضلع اندر سندن ڪافي ٺيڪه جماعت آهي، حضرت قبلہ سچي سائين رح جي کين درگاه فقير پور شريف جي مرڪز تي مقرر ڪيو هو. سندن طبيعت اندر عجز، انڪساري ۽ تواضع به ڪه ن درجي جو هئو. پاڻ ننڍي وڏي سان نهايت ئي ادب احترام محبت ۽ صفت سان ملندا هئا. حاجي صاحب جن هن عاجز کي به ڏاڍو پيار ۽ قرب ڏيندا هئا. حضرت صاحب جن

سندن جماعت جي تعليم تربيت ۽ لکرائي ۽ لاءِ سندن وڏي فرزند حاجي عبدالمجيد صاحب جن کي مقرر فرمايو آهي. هن بزرگ بر به ساڳيون پنهنجي والد صاحب واريون خوبيون موجود آهن .

سال 1983 ع

تبليغي سفر قمبر :- پهرين جنوري 83ء بر عيد ميلاد النبي ﷺ سلسلي بر هڪ عظيم الشان جلسو قمبر جي شهر بر رکيل هيو . بعد نماز ظهر حافظ نور محمد تقرير ڪئي . بعد نماز مغرب مولوي امام علي ۽ مولوي نذير احمد تقريرون ڪيون . بعد بر حضرت قبله سڄڻ سائين جن حضور اڪرم ﷺ جن جي سيرت طيه تي جامع خطاب فرمايو. بعد نماز عشاء مولانا محمد ادریس صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز فجر حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر جو وظيفو سمجهايو بعد بر سندن واپسي درگاه الله آباد شريف ڏانهن ٿي .

تبليغي سفر راتڻ اسٽيشن :- 4 جنوري 83ء بروز اڱارو اصلاح نوجوانان روحانيه طرفان جامع مسجد بر جلسو ٿيو. هاءِ اسڪول جي ڪافي نوجوانن شاگردن هن جلisi بر شرڪت ڪئي. حضرت قبله سڄڻ سائين جن شاگردن کي خصوصي خطاب فرمايو.

تبليغي سفر راتڻ وليج :- 5 جنوري 83ء بروز اربع راتڻ وليج بر عيد ميلاد النبي ﷺ جي سلسلي بر جلسو ٿيو. حضرت قبله سڄڻ سائين جن جلisi کي خصوصي خطاب فرمايو .

تبليغي سفر مورو :- 10 جنوري 83ء بروز سومر جامع مسجد مورو بر عيد ميلاد النبي ﷺ جي سلسلي بر هڪ عظيم

الشان جلسہ روحاني طلبہ جماعت پاڪستان پراتيچ مورو طرفان رکيل هو. جنهن ۾ حيدرآباد، هالا، نوابشاهه، دادو ۽ ٻين شهرن جا شاگرد پڻ آيل هئا. پهريائين روحاني طلبہ جماعت جي شاگردن تقريرون ڪيون بعد نماز مغرب مولانا محمد رمضان صاحب تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت قبلہ سڄڻ سائين جن پنهنجي نوراني خطاب سان نوازيو. هن موقعي تي حضرت سڄڻ سائين جن پوري جماعت اندر حضرت سھڻا سائين رح جن جي صحت ڪامل ۽ شفا عاجلہ لاء دعا گھري ڇو ته محبوبن جو وجود مسمود سان جھان جو وجود آھي ۽ سندن زندگي مبارڪ سان جھان جي زندگي آھي.

پھريون وعظ :- 26 ربيع الاول 1403ھ مطابق 83، بروز اربع ستاويھين شريف جو موقعو هو. جماعت نئين پراڻي ڪافي انداز ۾ آيل هئي. حضرت سڄڻ سائين جن ٻڌايو ته حضرت سھڻا سائين رح جن هن عاجز کي امر فرمايو ته موقعي واريون نمازون بہ اوهان پڙهايو ۽ موقعي واري تقرير بہ اوهان ڪيو. آء سمجھي ويس ته ته هيء حڪم منھنجي لاء چڱائي ۽ سعادت آھي. نماز عشاء کان پوء حضرت صاحب جن جي فرمان سان تقرير بہ ڪير، درگاہ اللہ آباد شريف تي هيء منھنجو پھريون وعظ نصيحت ھيو.

شادي خانہ آبادي : 18 جنوري 83، بروز آگارو حضرت قبلہ سڄڻ سائين جن مولانا محمد رمضان صاحب جي شاديء جي موقعي تي عمر راھوء جي ڳوٺ تشریف فرما ٿيا. حضرت صاحب جن سان گڏ ڊاڪٽر عبدالرحيم چنه ۽ قاري غلام حسين ھيا. ان تقريب ۾ مولوي صاحب جا دوست احباب ڪراچي ۽ مختلف علائقن مان شريڪ ٿيا. مولانا محمد ادریس

صاحب به آيل هيا . حضرت صاحب جن بعد نماز مغرب واپس درگاه الله آباد شريف روانا ٿي ويا .

تبليغي سفر مورو :- 11 فيبروري 83ء بروز جمع حضرت محبوب سبحاني رح جي سلسلي بر روحاني طلبه جماعت جي طرفان هڪ عظيم الشان مرڪزي جلسو محمدي مسجد مورو بر منعقد ڪيو ويو. جيڪو حضرت قبله سچڻ سائين جن جي زير صدارت هئو. هن جلسي جو مهمان خصوصي سيد محمد جيئل شاهه جيلاني هيو. جناب اسرار احمد اسٽيج سيڪريٽريءَ جا فرائض انجام ڏنا. جمع نماز کان اڳ جناب خالد منل صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز جمع مولانا محمد اسلم صاحب، مولوي عبدالغفور صاحب ۽ مولوي مشتاق احمد بلوچ تقريرون ڪيون. ان کان اڳ بيدار مورائي، حضرت ”محبوب سبحاني“ رح جي سوانح حيات ۽ سيرت تي هڪ جامع مقالہ پڙهيو. عصر کان مغرب نماز تائين شاگردن درميان تقريري مقابلہ ٿيو. بعد نماز مغرب حضرت قبله سچڻ سائين جن خصوصي نوراني خطاب فرمايو .

پهريون مراقبو : 20 فيبروري 83ء بروز آچر. اڃ صبح جو نماز کانپوءِ پهريائين حضرت سچڻ سائين جن مراقبو ڪرايو ۽ آخر بر دستور مطابق سهڻا سائين رح جن مراقبو ڪرايو .

پهرين ذڪر جي تلقين : 25 فيبروري 83ء بروز جمع. اڃ صبح جو حضرت قبله سهڻا سائين جن جي عذر موجودگيءَ بر حضرت سچڻ سائين جن مراقبو ڪرايو. وعظ نصيحت ڪئي ۽ آيل نون ماڻهن کي ذڪر جي تلقين فرمائي. بعد نماز جمع به حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر سمجهايو .

خلفاء لاءِ خصوصي فرمان : 20 اپريل 83ء اربع حضرت قبله سهڻا سائين رح جن فرمايو ته حضرت خواجه پير مئارح

جن فرمائيندا هئا ته ڪوبه خليفو صاحب ٻئي خليفن جي جماعت ۾ ان جي رضامندي ۽ غير موجودگيءَ ۾ نه وڃي ۽ جڏهن وڃي ته ان علائقي جي خليفن جي خادم جي حيثيت ۾ رهي . ٻاهريون خليفو ڀلي ڪيڏو به وڏو ڇو نه هجي پر علائقي جي خليفن جو ادب ڪري . ان جي نعلين کڻي . ان لاءِ ڪونٽرو ۾ پاڻ کڻي . تقرير ۾ ماڻهن کي ان ڏانهن متوجهه ڪري . جيڪڏهن انهن ڪري نٿو سگهي ته پوءِ اهڙو خليفو . ٻئي خليفن جي جماعت ۾ نه وڃي . هي طريقت جا ضروري ۽ زرين اصول آهن . انهن جي تابعداري نه ڪرڻ سان گهڻو نقصان ٿئي ٿو . حضرت قبله سڀا سائين رح جن فرمايو ته هن هاجز جي طرف جي ڪن فقيرن کي اجازت ملي . انهن جو ذڪر به مون کان پڇيل هو . هو چاهين به ٻيا ۽ چوڻدا به هئا ته سائين اسان جي جماعت ڏي هلو پر هن عاجز ڪين چيو ته آءٌ نه هلندس ڇو ته حضرت صاحب جن ڇا فرمائيندا ته هاڻي هي پاڻ کي پير سمجهي . جماعت جا دوره ٿو ڪري . بس جنهن پنهنجي پاڻ کي پير سمجهو ته ان جو خانو خراب ٿي ويو . شال الله تعاليٰ اهڙي قوس کان محفوظ رکي .

تبليغي سفر مورچو :- 24 مئي 83 هروز اڳارو عرس مبارڪ حضرت پير مئارجن جي سلسلي ۾ نوري مسجد دستگير ڪالوني مورچو ۾ جلسو رکيل هو . بعد نماز مغرب بيدارمورائي "حضرت پير مئارجن جي زندگي مبارڪ تي هڪ جامع مقالو پڙهيو . آخر ۾ حضرت قبله سڀا سائين جن نوراني خطاب فرمايو .

سڄڻ سائين جن جي قيادت ۾ علماء جو تبليغي دوره :

هالا کان نئون ديره تائين ڏهن ڏينهن جو تبليغي پروگرام

رکيل هيو.

تبليغي سفر هالا: 16 جولاءِ 83ء. بروز چنڇر سڪا مسجد هالا ۾ جلسو رکيل هو. بعد نماز ظهر مولوي رحمت الله صاحب بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب بعد نماز مغرب مولانا محمد رمضان صاحب جن تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت قبله سڄڻ سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ نصيحت فرمائي. ٻئي ڏينهن 17 جولاءِ 83ء. بروز آچر بعد نماز فجر مولانا محمد رمضان صاحب درس قرآن ڏنو. نماز بعد ظهر ڊاڪٽر محمد جاويد، بعد نماز عصر مولانا غلام نبي صاحب ۽ جناب اسرار احمد صاحب تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت قبله سڄڻ سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو.

تبليغي سفر ڀٽ شاهه: 17 جولاءِ 83ء. بروز آچر حضرت سڄڻ سائين جن مولوي گل محمد چانڊيءَ جي دعوت تي ڀٽ شاهه پهتا. نهايت ئي مختصر پروگرام هيو. پوري جماعت حضرت صاحب جن سان مصافحه ڪيو ۽ بعد ۾ حضرت صاحب جن شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح جن جي روضي مبارڪ تي ختم شريف پڙهيو.

تبليغي سفر نوابشاهه :- 18 جولاءِ 83ء. بروز سومر مدني مسجد گوليمار نوابشاهه ۾ بعد نماز ظهر تا مغرب جلوسي جو پروگرام رکيل هئو. مولانا محمد رمضان، مولوي عبدالغفور، مولوي عبدالرحمان، مولوي محمد محسن ۽ مولوي محمد آدم جن تقريرون ڪيون. فقير غلام سرور ۽ نواز نعت پڙهي. بعد نماز عصر حضرت قبله سڄڻ سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. بعد نماز عشا شهيد چوڪ نزد ملنگ مسجد نوابشاهه ۾ زير صدارت حضرت سڄڻ سائين جي، عظيم انشان جلسو رکيل هو. هن جلوسي کي مولانا عبدالرحمان، مولانا محمد رمضان خطاب فرمايو.

آخر ۾ حضرت قبلہ سچن سائين جن پنهنجو نوراني خطاب فرمايو. ٻئي ڏينهن 19 جولاءِ بروز اڱارو بعد نماز ظهر تا عشاءِ ڳوٺ عبدالعزيز اعواڻ نزد چنيسر ڳوٺ ۾ جلسو رکيل هو. مولانا محمد رمضان، مولوي عبدالغفور، مولوي محمد محسن ۽ مولوي محمد آدم تقريرون ڪيون. نماز عشاءِ کان اڳ حضرت سچن سائين جن نون مائهن کي ذڪر ڏنو ۽ آخر ۾ خطاب فرمايائون.

تبليغي سفر مورو: 20 جولاءِ 83ء بروز اربع. قبا مسجد مورو ۾ جلسو رکيو ويو، بعد نماز مغرب مولانا محمد دائود، مولوي عبدالغفور، مولوي غلام نبي ۽ بيدار مورائي تقريرون ڪيون. بعد نماز عشاءِ حضرت قبلہ سچن سائين جن ذڪر سمجهايو ۽ نوراني خطاب فرمايو.

تبليغي سفر شاهپور جهانيا: 21 جولاءِ 83ء بروز خميس روڊ واري مسجد شاهپور جهانيا ۾ بعد نماز ظهر جلسو ٿيو. پهريائين مولوي محمد محسن تقريرو ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت قبلہ سچن سائين جن ذڪر سمجهايو ۽ نصيحت فرمائي.

تبليغي سفر مقيم ڏاهري: 21 جولاءِ 83ء بروز خميس بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب تقريرو ڪئي. ان کان پوءِ حضرت صاحب جن نون مائهن کي ذڪر ڏنو ۽ نصيحت فرمائي. بعد نماز عشاءِ مولوي محمد دائود صاحب تقريرو ڪئي.

تبليغي سفر خيرپور ناٿن شاھ: 22 جولاءِ 83ء بروز جمع خيرپور ناٿن شاھ ۾ هڪ عظيم الشان جلسو رکيل هو. جمع نماز کان اڳ بيدار مورائي تقريرو ڪئي. بعد نماز جمع مولوي محمد محسن، مولوي محمد آدم، مولوي عبدالغفور جن تقريرون ڪيون. بعد نماز عصر حضرت صاحب جن نون آيل مائهن کي ذڪر ڏنو ۽ نصيحت فرمائي.

تبلیغی سفر نئون دیرہ: 23 جولاء 83ء بروز چنچر بعد نماز ظہر مولوی محمد آدم، مولوی محمد محسن ۽ جناب اسرار احمد صاحب تقریرون ڪيون. بعد نماز عصر مولانا عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز مغرب مولوی عبدالرحمان، مولانا انوار المصطفيٰ ۽ مولوی محمد رمضان تقریرون ڪيون ۽ آخر ۾ حضرت قبلہ سچن سائين جن پنهنجو نوراني خطاب فرمايو. ٻئي ڏينهن 10 وڳي درگاهہ اللہ آباد شریف روانگي ٿي.

پير جو پروانو عاشق صادق: 10 آگسٽ 83ء بروز اربع حضرت قبلہ سائين نصيرالدين شاه صاحب رح جن جو وصال ٿيو. سندن جو پنهنجي مرشد مربي سان ٺهڻ جو ناتو ۽ قرب جو ڪاٺيو قيامت تائين وسري نٿو سگهي. پاڻ پنهنجي پوري زندگي سفر حضر ۾ مڃيو ۽ مرشدن ڪريمن سان گڏ رهيا.

پُر درد آواز: سفر جا ڏک ڏاکڻا سهي، جڏهن محبوبن جي مرڪز عاشق آباد ۾ پهچندا هئا ته اتي ڪافي وقت رهي، لنگر جو ڪم ڪار ڪندا هئا. ساڳئي وقت سائين شاه صاحب رح جن پنهنجي ڀاءُ سائين عبدالحق شاه رح جن سان گڏجي پير جي عشق محبت ۾ غزل پڙهندا هئا. حضرت صاحب جن ٻنهي ڀائرن جون پُرسوز و گداز درد ڀريون نعتون ۽ غزل ٻڌي گهڻو خوش ٿيندا هئا. پاڻ اڪثر ڪري حضرت پير منا رح جن جا سرائڪي ۽ بر ٺهيل غزل ۽ حضرت سهڻا سائين رح جن جا سنڌي ۽ بر لاهيل غزل پڙهندا هئا. ٻنهي ڀائرن کي جذبو گهڻو ٿيندو هو نتيجي ۾ بداندڙن تي به رقت جي حالت طاري ٿي ويندي هئي. درگاهہ شریف تي به اڪثر مراقبي جي شروعات سائين شاه صاحب رح جن ڪرائيندا هئا، جنهن بعد حضرت سهڻا سائين رح مراقبو ڪرائي دعا فرمائيندا هئا. سائين شاه صاحب رح جن اڪثر مراقبي ۾ نوازل فقير جو

هي غزل پڙهندا هئا .

بلاني ڪيو ڪا ڀرول ، ڀرول ڀلرا - آھن مون ۾ خطائون . ڇڏايو خدا را .
سڀ روز آھي دل ۾ اهوئي تناهو - ٿئي حل ڏينھن اهو پڙھين تون جنازو .
لوازش لوازل ٿي ڪا ، ڪيو قرب وارا - آھن مون ۾ خطائون ڇڏايو خدا را .

غزل پڙهندي سندن دل ڀرجي ايندي هئي ۽ مراقبہ دوران روئي ڏيندا هئا . آخر الله تعاليٰ سندن اها دلي خواهش بہ پوري فرمائي ۽ سندن جنازو محبوبن مرشدن ڪريمن پاڻ پڙھيو .

خرقمۂ خلافت ۽ تبليغ دين : حضرت پير مئارح جن حضرت شاه صاحب رح جن جا اعليٰ اخلاق ، نيڪي ، تقويٰ ، ايتار قرباني ۽ خدمت خلق جو جڏھو ڏسي ڪري کين خلافت پڻ عطا فرمائي . سائين شاه صاحب رح جن بظاھر ڪي وڏا عالم فاضل ڪونه هئا مگر ديني تبليغ ۾ گھڻن عالمن کان بہ اڳتي هيا . سائين جن جي تبليغ اڪثر ڪري سنڌ جي دور دراز ٻهراڙي وارن هلائڻن ۾ هوندي هئي . جتي هزارن جي تعداد ۾ اڻ سڙيل ، دين کان پري پيل ماڻهو ، چور ڌاڙيل ۽ سرڪش انسان سڌري نيڪو ڪار ۽ پرهيزگار بڻجي ويا . سندن زياده تبليغ لواهشاه ضلعي اندر هئي . خاص ڪري موروشهر سندن تبليغ جو مرڪز هو . جتي شريف آباد نالي هڪ تبليغي روحاني مرڪز قائم ڪيائون . حضرت سائين رح جن هر سال بہ دفعا تشریف فرما ٿيندا هئا ۽ حضرت سچڻ سائين جن بہ ساڳئي نموني مهرباني فرمائيندا رهندا آهن .

پهرئين مرڪز تي پهرين قرباني : سائين شاه صاحب رح درگاه فقير پور شريف تي پنهنجي موري واري جماعت سان بہ وڏي عمر جا نوجوان مولانا محمد رمضان ۽ قاري محمد دائود دين جي تعليم واسطي پيش ڪيائون نتيجي ۾ سندن خلوص جو اهو اثر ثمرنڪتو جو پهرين دستار فضيلت جي موقعي تي پڻ

مان ٻاويھ عالم سڳورا فارغ تحصيل ٿيا. مولانا محمد رمضان صاحب هڪ سئو مدرس، مبلغ ۽ خطيب آهي. سنڌ، پنجاب، بلوچستان کان علاوه متحده عرب امارت جي هر سفر ۾ حضرت سچي سچي جن سان گڏ هوندو آهي. ان جي مٿان ٻه سائين شاه صاحب رح جن جا ان ميا اڻ ڳڻيا احسان آهن جيڪي کيس سڃاڻي، پر ته ڇا پر ڏند ۾ به ياد رهندا. ”جيءُ تنهن کي، جن جيءُ سڪاريو“ اهڙي جوان سان اڄ وفا ڪرڻ جو وقت آهي، هر ڪو انسان مون کان وڌيڪ سوچي ۽ سمجهي ٿو. مائل لاه اشارو ڪافي آهي.

صمدقم جاريه: سائين شاه صاحب رح جن جي جماعت اندر تقريباً 30 عالم سڳورا ۽ 50 استاد آهن. مولانا محمد حسن صاحب اولو جنهن جي تبليغ سنڌ کان علاوه پنجاب، تائين پکڙيل آهي. سندن طالب شاگرد رشيد مولانا مقصود الاهي (ڪراچي) ۽ مولانا انوار المصطفيٰ (لاهور) آهن. انهن ٻه شروع ٻه سائين شاه صاحب رح جن جي دست بهمت ڪئي. مولانا جان محمد صاحب رح جن، جيڪي نهايت ئي ذهين، صاحب درد، نيڪ صالح ۽ بهترين مبلغ هئا، اهي ٻه سائين شاه صاحب رح جن جي جماعت جي هڪ فرد محمد سليمان ميمڻ (مورو) جي ترغيب سان درگاه رحمتپور شريف پهتا ۽ سائين شاه صاحب رح جي صحبت مان فضايت ٿيا. اڄ سندن جماعت هالا، حيدرآباد، خيرپور ۽ سکر ۾ ڪافي آهي. سائين غلام قادر صاحب جن جيڪي رات ڏينهن تبليغي ڪم ۾ ڪوشان ۽ مصروف آهن، انهن جي مٿان ٻه سندن ٻي پايان مهربانيون آهن. حضرت سچي سچي جن سائين شاه صاحب رح جن جي جماعت کي مولانا غلام قادر صاحب جي حوالي ڪيو آهي. تقرير تبليغ کان علاوه تحريري تبليغ ۾ به

سندن ڪافي حصو آهي ڇو ته اڪثر جماعت جا ڪتاب مولانا حبيب الرحمان صاحب ۽ بهادر مورائي جا لکيل آهن. اهي ٻئي ننڍي هوندي کان سندن سايو شفت مٿ رهيا آهن. سندن ڪيل احسانن کي ياد ڪري. اڄ به روئي ويهندا آهن.

خدمت خلق جو جذبو :- دين پور. رحمتپور. فقيرپور. الله آباد کان ظاهر آباد تائين پاڻ پنهنجي زندگي لنگر جي خدمت لاءِ وقف ڪري ڇڏيائون. ڪٿان لنگر لاءِ پاڪائيءَ جو ڳڙ ٺهرائي ڪٿي ايندا هئا ته ڪٿان وري لنگر لاءِ اُن ۽ ڪاٺيون ڪٺو ايندا هئا. ڪڏهن محبوبن جي جاءِ پيا ٺاهيندا هئا ته ڪڏهن وري مدرسي ۽ مسجد جي اوساري پيا ڪندا هئا.

بهترين نسبت : سائين شاهه صاحب رح جن لاءِ هيءَ ئي سعادت ڪافي آهي جو پاڻ اول کان آخر تائين حضرت قبله سڻا سائين رح جن جا پنهنجي خاندان سميت وفادار ۽ خدمت گذار رهيا. حضرت صاحب جن جو اولاد کين نانا، نانا ڪري سڏيندو هيو.

اعليٰ اخلاق ۽ ڪردار : سندن مثالي نيڪي ۽ تقويٰ ڏسي ڪري پوري جماعت کين عزت جي نگاه سان ڏسندي هئي ۽ ادب احترام ڪندي هئي. ان هوندي به سندن تواضع ۽ خوش خلقيءَ سلام ڪلام بر نياز نوڙت ۽ اٿڻ ويهڻ بر سادگي نمايان هئي. هر ڪنهن ننڍي وڏي سان پيار محبت سان پيش ايندا هئا. ٽڪڙ ۽ وڏائي جي ته منجهن بوءِ به محسوس ڪانه ٿيندي هئي. ڪنهن به ماڻهو بر ڪوڪم هوندو هو ته ان کي گهرائڻ جي بدران پاڻ ان وٽ هلي ويندا هئا.

تبليغ دوران پنج ست ميل پنڌ. ٿيلو هٿ بر بنا ڪنهن ساٿيءَ جي سفر ڪندا هئا.

سائين سفر هليا : " لايو لطيفن . پلائي بند پيا - هتان
جيين. ڪلامن ڪوله ڏکوليو "

پهرين ذي القعد 1403 هـ خميس رات ستين وڳي . جناح
اسپتال ڪراچي ۾ سندن انتقال ٿيو. اتي موجود سندن پاء سائين
عبدالحق شاه رح . مولانا محمد رمضان صاحب ۽ مولانا رحمت الله
صاحب کين طاهر آباد شريف ڪشائي آيا (جتي حضرت قبله سهڻا
سائين رح ۽ سائين شاه صاحب رح جن جا اهل خانه پڻ رهيل
هئا .) حضرت قبله سهڻا سائين رح جن کي پنهنجي صالح مخلص
مريد ۽ هڪ جهولي ولددار دوست جي وڇوڙي جي خبر پوڻ تي
سخت صدمو رهيو. حضرت سهڻا سائين رح جن پنهنجي ڪلهن
واري سفيد نوراني باهرڪت چادر مبارڪ موڪلي، جيڪا ڪفن ۾
شامل ڪئي وئي. بعد نماز ظهر پاڻ پنهنجي عاشق صادق جي
جنازي نماز پڙهائي. حالانڪ کين ڪافي عواضات هيا تڏهن به دعا
بعد پاڻ جنازي کي ڪلهو ڏيئي اڳتي هليا ۽ ڪجهه فاصلي بعد ٻي
سموري جماعت کي جنازي سان گڏ وڃڻ جو حڪم ڏيئي. پاڻ
مجبورا پيهي رهيا. جيستائين جنازو نظر آيو ٿي. پاڻ اشڪبار اکين
سان اوڏانهن ڏسندا رهيا ۽ بعد ۾ حويلي مبارڪ ڏانهن تشریف
فرما ٿيا. ان وقت هر مريد جي دل ۾ اها ئي تمنا هئي ته ڪاش ا
منهنجو جنازو به مرشد پڙهائي ۽ ڪلهو ڏيئي اهڙي آرامگاه
ڏانهن روانو ڪري .

سچڻ سائين جي شادي خانه آبادي:

20 سيپٽمبر 83ع بروز اڱارو حضرت قبله سچڻ سائين جن جو
وليمو درگاهه الله آباد شريف تي ٿيو. حضرت صاحب جن جي
ڪافي دل گهرين دوستن احبابن شرڪت ڪئي. صبح جي وقت
هڪ هڪ ڪو پروگرام رکيو ويو، جنهن ۾ ڪافي دوستن تقريرون

ڪمون. ان کان علاوه حضرت قبله سڄڻ سائين جن پڻ نوراني خطاب فرمايو. آخر ۾ فقير لوازل ۽ غلام سرور نهايت ئي محبت ۽ خلوص سان شاديءَ متعلق غزل پڙهيو.

آخري سفر جي سقايهين : 27 صفر 1404 هـ مطابق 3 دسمبر 83ع بروز چنچر درگاهه الله آباد تي سرحد ۽ پنجاب کان ڪافي انداز ۾ جماعت آيل هئي. حضرت قبله سڄڻ سائين جن هن عاجز کي ٻڌايو ته انهيءَ موقعي تي حضرت قبله سهڻا سائين رح جن هن عاجز کي فرمايو ته اوهان جماعت کي ذڪر ۾ ڏسيو ۽ تقرير ۾ ڪيو. جڏهن هن عاجز عذر پيش ڪيو پاڻ فرمايائون ته چڱو اسان حويلي ڏانهن وڃون ٿا، اوهان اسان جي غير موجودگيءَ ۾ ذڪر ۾ ڏسيو ۽ تقرير ۾ ڪيو. جڏهن هن عاجز انهيءَ ڳالهه تي ۾ عذر پيش ڪيو ته پاڻ خاموش رهيا. آخر تهجد وقت ۾ فرمايائون. حضرت صاحب جن جي گهڻي اصرار تي هن عاجز عرض ڪيو ته ڇڏا هيءَ عاجز ذڪر ته ڏسي نه سگهندو مگر محبوبن جي فرمان سان تقرير ڪندو. پس حضرت صاحب جن جي فرمان سان حضرت قبله سڄڻ سائين جن اردو ۾ تقرير فرمائي. ان کان پوءِ حضرت قبله سهڻا سائين رح جن خطاب فرمايو. اهي ٻئي تقريرون ڪيست ذريعي هن عاجز وٽ محفوظ آهن.

تبليغي سفر قمبر : 4 دسمبر 83ع بروز آچر قمبر شهر ۾ هڪ عظيم الشان جلسو حضرت امام رباني رح جي سلسلي ۾ رکيل هو. بعد نماز مغرب حضرت قبله سڄڻ سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ نصيحت فرمائي. بعد نماز عشا مولوي محمد اسلم ۽ مولوي نذير احمد جن تقريرون ڪيون.

تبليغي سفر گهنڊي : 5 دسمبر 83ع بروز سومر گهنڊي شهر ۾ هڪ جلسو رکيل هو. حضرت سڄڻ سائين جن ٻڌايو ته

هن شهر لاءِ حضرت سھڻا سائين رح جن تڪيد فرمايو هو ته هن شهر ۾ ضرور ويڃو ڇو ته هتي اسان جي پراڻي جماعت آهي. بعد نماز عصر مولوي محمد عظيم تقرير ڪئي. بعد نماز مغرب حضرت سڄڻ سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. بعد نماز هڪ مولوي امام علي ۽ مولوي نذير احمد تقريرون ڪيون. بعد نماز فجر مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب جن تقرير ڪئي. باطني بصيرت ۽ فراست : جيئن ته هن سفر دوران درگاه فقير پور شريف وڃڻ جو به پروگرام هيو. اڃانڪه حضرت سڄڻ سائين جن اهو پروگرام منسوخ ڪري درگاه الله آباد ڏانهن تباهي ڪئي. جماعت اندر ڏاڍي بيچيني پيدا ٿي. مگر جڏهن درگاه شريف تي پهچڻ ٿيو ته اهو راز هن طرح ظاهر ٿيو ته ان رات حضرت قبله سھڻا سائين رح جن جي اوچتو طبيعت مبارڪ سخت ناساز ٿي پئي ۽ کين پنهنجي نور نظر تحت جگر جو شديد انتظار هيو.

ابدي گهر جو انتظار : پهرين ربيع الاول مطابق 7 ڊسمبر 83ع اربع جي رات يارمين وڳي ڌاري حضرت قبله سھڻا سائين رح جن جي طبيعت مبارڪ زياده ناساز ٿي پئي. نيم خوابي جي حالت ۾ پاڻ اردو ۾ تقرير ڪرڻ شروع ڪري ڏنائون. تقرير دوران فرمايائون ته ”هاڻي اسان هلڻ ٿا، ذڪر مولوي محمد ظاهر صاحب کان سڳو ” ان کان پوءِ فرمايائون ته ”ڇا؟“ پنهنجي گهر نه هلنداسون ” اهي الفاظ چار دفعا دهرائيندا رهيا. هر دفعي حضرت سڄڻ سائين جن اهوئي عرض ڪندا رهيا ته قبلان پنهنجي ئي گهر ۾ آهيون. حضرت صاحب جن جو اشارو شايد وطن آخرت طرف هيو. جيڪو مومن جو اصلي گهر آهي. تڪليف

جي وڌي وڃڻ تي ڊاڪٽر عبدالرحيم پنه جيڪو حضرت صاحب جن جو خادم ۽ خاص معالج آهي . کي اطلاع ڏنو ويو . الحمد لله ! علاج کان پوءِ مڪي قدر فائدو محسوس ٿيو پر جيئن ته پاڻ نماز فجر تي ٻاهر اچي نه سگهيا ته فقيرن اندر ڪجهه بي چيني پيدا ٿي پئي . سندن بيماريءَ جي خبر سنڌ ، پنجاب کان علاوه بيروني ممالڪ جي فقيرن تائين پڻ پهچي ويئي ۽ فقير هڪ ٻئي پٺيان اچڻ لڳا . نماز ظهر تي پاڻ تشریف فرما ٿيا . محبوبن کي ڏسندي فقيرن جون دليون بهار بهار ٿيون ۽ سندن حوصلا بلند ٿيندا ويا . تاهه فقيرن جي آمد جو سلسلو جاري ۽ ماري رهيو .

تبليغي سفر اسٽيشن راڌڻ : 8 ڊسمبر 83ع بروز خميس اسٽيشن راڌڻ سرهندين واري مسجد ۾ هڪ عظيم الشان جلسو رکيل هو . ان سلسلي ۾ درگاه فقير پور کان مولوي نذير احمد ۽ مولوي عبدالمجيد صاحب جن درگاه الله آباد پهتا . جڏهن انهن دعوت جو عرض ڪيو ته حضرت قبله سڄڻ سائين جن کين سمجهايو ته هن وقت حضرت صاحب جن جي طبيعت مبارڪ صحيح نه آهي وري ڪنهن ٻئي موقعي تي پروگرام رکيو وڃي ته ايتري ۾ حضرت قبله سهڻا سائين رح جن فرمايو ته ”اهڙا موقعا زندگي ۾ ڪڏهن ڪڏهن ملندا آهن ، ههڙيون ذڪر واريون پر هرڪت مجلسون اگر ڇڏين ٻه رهن ته اتي به پهچڻ گهرجي“ .

پس حضرت صاحب جن جي فرمان سان حضرت سڄڻ سائين جن اسٽيشن راڌڻ پهتا . بعد نماز ظهر مولوي نذير احمد مختصر تقرير ڪئي . ان کان پوءِ حضرت صاحب جن آيل نون ماڻهن کي ذڪر سمجهايو . بعد ۾ قاضي نصير الدين صاحب رح جن تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت سڄڻ سائين جن پنهنجو نوراني خطاب فرمائي درگاه الله آباد شريف روانا ٿي ويا . ياد رهي ته هن

جلسي جي چوٿين ڏينهن حضرت صاحب جن جو وصال ٿي ويو .
آخري جمع : 3 ربيع الاول مطابق 9 ڊسمبر 83ع بعد نماز
جمع معمول جي مطابق وعظ نصيحت فرمايائون ، خصوصي طور
ڏاڙهي رڪن جا فضائل ۽ ڪوڙائين جي متعلق وعيد ٻڌايائون .

آخري ڏينهن ۽ آخري مجلس : 5 ربيع الاول مطابق 11
ڊسمبر بروز اڃر بعد نماز فجر حضرت صاحب جن پاڻ حلقه
مراقبو ڪرايو . بعد نماز ظهر رشتيدارن جي حقن متعلق تقريبا
هڪ ڪلاڪ نصيحت فرمايائون بعد نماز عصر تا مغرب مسجد
شريف ۾ ئي رونق انروز هيا . شروع ۾ مولانا حبيب الرحمان
صاحب تپلني خط پڙهندو رهيو ۽ پاڻ دستور مطابق پوري توجهه
سان ٻڌندا رهيا ، ان کان پوءِ لهندو آدر کان آيل نون ماڻهن کي
طريقه عاليه ۾ داخل ڪيائون ۽ مغرب جي اذان تائين نصيحت ڪندا
رهيا . نماز عشاءَ به مسجد شريف ۾ ئي جماعت سان ادا فرمايائون

سهڻا سفر هليا : رات جو معمول مطابق نماز تهجد پڙهڻ
لاءِ جيئن اٿيا ته زياده تڪليف محسوس ڪندي پنهنجي گهر وارن
کي آگاهه ڪيائون . ان ئي وقت حضرت قبله سچن سائين جن
ٽيليفون ذريعي ڊاڪٽر عبدالرحيم چنه کي اطلاع ڏنو ، ان جي اچڻ
تائين پاڻ وضو ڪري ، پنهنجي بيماري اکين لاءِ نماز تهجد
پڙهڻ ۾ مشغول ٿي ويا . شدت واري تڪليف جي باوجود پاڻ
نهایت ئي اطمینان ۽ دلي سکون سان نماز ادا فرمائيندا رهيا ، اڃا به
نفل پورا مس ڪيائون ته ڊاڪٽر صاحب انجيمڪشن تيار ڪري
اچي اڳيان بيٺو . مگر پاڻ فرمايائون ته ”چڏيو . هاڻي انجيمڪشن جو
وقت گذري ويو“ .

ائين فرمائي پنهنجي روحاني ۽ جسماني ڪعبه جي طرف

متوجہ ٿي، بستري تي لهي پيا، ذکر ڏسن واري نموني هت مٿي
کشي الله الله ڪندي، 6 ربيع الاول 1404ھ مطابق 12 ڊسمبر 83ع
سومر رات 2 لڳي 40 منٽن تي پنهنجي حقيقي محبوب ۽ معبود جي
ذڪر جي محويت ۾ پنهنجي حقيقي مالڪ خالق جي حضور ۾ پهتا
، انا لله وانا اليه راجعون.

الله يا محمد ڏيو هو وڏي زبان ۾، جاري - جب ۾ روح ميري چرخ
گهن مي نڪلي.

هيءُ شعر سندن پسنديده شعر هيو ۽ هميشه زندگي جو ساٿي
رهيو. الحمد لله ان ئي شعر جي مصداق سندن وصال ٿيو. وصال ۾
نهایت ئي سهڻي حالت ۾ ٿيو فجر کان عشا تائين سڀ نمازون پا
جماعت مسجد شريف ۾ ادا ڪيائون. آخري گهرين تائين نماز
تهجد قضا نه ڪيائون. محبوبن جي محبوب سنت دستار مبارڪ،
آخري لحن تائين سندن سر مبارڪ تي ٻڌل هئي، ڏنڊن ۽ تسبيح
وهائي جي ڀرسان رکيل هئي.

وقت آميز منظر: 12 ڊسمبر 83 ٻرور سومر نماز فجر
حضرت قبله صاحبزاده مد ظله العالي جن پاڻ پڙهائي مگر انهيءَ
حالت ۾ جو صبر و ضبط جي باوجود ٻار ٻار ڪري ڪري آواز
تي پن اثر هيو. ان کان پوءِ غسل وغيره جي لاءِ جڏهن حضرت
صاحب جن جي آرامگاه وٽ پهچڻ ٿيو ته سبحان الله ۱ سندن نوراني
چهره انور جي نورانيت ۽ ڪشش اڳي کان گهڻي زياده نظر آئي.
محبوبن جي محبوب سنت دستار مبارڪ ٻڌل هئي، تسبيح ۽ ڏنڊن
وهائي جي ڀرسان رکيل هيو. نماز جنازه لاءِ ظهر جو وقت مقرر
ڪيو ويو تائين دور دراز کان ايندڙ مريد، خادم ۽ عقيدتمند
پنهنجي محبوب مرشد مربيءَ جو آخري ديدار ڪري سگهن، چنانچ

2 وڳي جڏهن آنتاب رُشد و هدايت جي خاڪي جسر اطهر کي
 ٻاهر آندو ويو ته هزارين عاشق صادق پنهنجي آتا کي ڪلهي ڏيڻ
 لاءِ آتا هيا. لڳ ڀڳ اهڙي وقت ۾ ڪلهو ڏيڻ ته پري رهيو پر
 محبوبن جي ڪت تائين پهچڻ ۾ مسئلو هيو. ان وقت حيران پريشان
 فقراء جي حالت ۾ عجيب هئي بي اختيار هڪٻئي مٿان ڪرندا رهيا
 ۽ سندن سين مان الله الله جي درد پري صدا نڪرندي رهي. اهڙي
 طرح مدرسو جامع عربيه غفاريه جي صدر دروازي جي سامهون
 محبوبن ڪريمن جو جنازو رکيو ويو ۽ خلفاء ڪرام جي گهڻي
 اصرار تي حضرت قبله سچي سائين جن نماز جنازه پڙهائي ۽ دعا
 فرمايائون. ان کان پوءِ ديدار جا دروازا کلي ويا. زيارت جي عام
 اجازت ڏني وئي. عجيب رقت آميز منظر هيو. هر اک اشڪبار هئي
 ان جي باوجود ڪنهن جي زبان مان بي صبري ۽ ناشڪري جا لفظ
 ٻڌڻ ۾ نه آيا. متظلمين حضرات ٻارٻار اسپيڪر ذريعي صبر جي
 تلقين ڪندا رهيا. "نهن نهائين کان سک منهنجا سپرين سڙي سارو
 ڏينهن. ٻاهر ٻال نه نڪري". ان کان پوءِ نماز عصر کان پهريائين
 پهريان تدفين جو عمل مڪمل ٿيو. سچي اڳوڻ اندر ننڍي وڏي،
 عورت مرد کان کائڻ پيئڻ وسري ويو. مدرسي جي شاگردن ۽
 استادن مهينن تائين روزانه هڪ ۾ ختم شريف جو اهتمام ڪيو.
 ان کان علاوه موجوده فقراء به ايمال ثواب خاطر تلاوت ۽ طهار
 جو انتظام ڪندا رهيا. پاڪستان کان علاوه حرمين شريفين ۽
 متحده عرب امارات ۾ به ڪافي جاين تي ايمال ثواب لاءِ ختم
 شريف ۽ لنگر جو اهتمام ڪيو ويو.

فڪر انگيز تقرير: حضرت قبله سهڻا سائين نور الله مرقده
 جي ارشادات عاليه جي روشنيءَ ۾ سندن تمام خلفاء ڪرام، علماء
 ڪرام ۽ فقراء متفق طور تي بعد نماز فجر حضرت قبله سائين

صاحبزاده مولانا محمد طاهر (عرف سڄڻ سائين) مد ظله العالي جي تجديد بيعت جو فيصلو ڪيو، فجر جي اذان ۽ نماز جي وچواري وقت ۾ حضرت خواجہ پير منا رح ۽ حضرت قبلہ سھڻا سائين رح جن جي بھاري ۽ پراڻي خليفہ مولانا محمد دائود صاحب، حضرت قبلہ سڄڻ سائين جن جي بيعت، اتحاد و اتفاق ۽ حضرت صاحب رح جن جي نقش قدر جي موضوع تي هڪ فڪر انگيز تقرير ڪئي. نماز فجر کان پوءِ تمار خلفاء، علماء ۽ فقراء تجديد بيعت لاءِ اڳتي وڌيا جڏهن تہ حضرت سڄڻ سائين جن بمشڪل ڪري ضبط رکندي بيعت وٺڻ کان معذرت ڏيکاري تاهر جليل القدر خلفاء ڪرام جي گھڻي اصرار تي هٿ اڳيان وڌائي بيعت ورتي.

معمول مطابق دعائن پڙهڻ وقت ٻار ٻار آواز جهڙو ٿيندو پئي ويو. پُر قائير تاريخي خطاب : 7 ربيع الاول مطابق 13 ڊسمبر 83 هروز آڱارو حضرت قبلہ سڄڻ سائين جن جيڪو پُر تاثير تاريخي خطاب فرمايو، ان جا ڪجهه اقتباسات هيٺ ڏجن ٿا.

عاجزي انگساري : هي حاجز ناڪاره، نااهل ۽ بدڪار آهي. منهنجي پوري زندگي غفلت ۾ گذري ويئي بس حضرت قبلہ سھڻا سائين رح جن عيب ۽ ڪنڊا رهيا ورنہ منهنجو ڪو حال آهي، نہ عمل آهي، دوستن جيڪو منهنجي شان وڌو ٻار رکيو آهي مون ۾ ان ٻار کڻڻ جي همت نہ آهي. هي حاجز اوھان جي غلامي ۽ خادمي لاءِ وقف آهي، هتي ڪاپيري مريد ڪانهي، سڀ حضرت سھڻا سائين رح جن جا مريد آھيون. بس هي وٺي دعا آهي تہ الله تعاليٰ اسان کي مرشدن ڪريمين جي طريقي تي ملائي، بلاشبہ اسان جي آقا حضرت سھڻا سائين رح جن پنهنجي پوري زندگي سنت رسول الله ﷺ جي مطابق گذاري ۽ اسان کي صحيح معنيٰ ۾ صراط مستقيم ڏيکارين ٿون ۽ پاڻ پنهنجي زندگيءَ ۾ هڪ اهڙي جماعت تيار ڪري

ويا جيڪا صحيح معنيٰ ۾ رسول الله ﷺ جن جي پيروڪار آهي. هي عاجز گنهگار آهي. جيڪو مهتجي مٿان ٻار رکيو ويو آهي قطعاً ان جي ڪٽڻ جي ٺاهيل نه آهي. دعا ڪندا ته الله تعاليٰ هن ٻار ڪٽڻ جي توفيق بخشي. منهنجي دل ۾ حضرت سڻا سائين رح جن جي محبت پيدا ٿي. رسول الله ﷺ جن جو عشق پيدا ٿي خداوند تعاليٰ جو خوف پيدا ٿي تانته صحيح معنيٰ ۾ هي ٻار ڪٽي سگهان. اڄ به منهنجي ڪوتاهيءَ تي منهنجو گريبان پڪڙي سگهو ٿا. زباني چئي سگهو ٿا. الهيءَ طريقي سان منهنجي مدد ڪرڻ اوهان جي ذميداري آهي.

هي عاجز مٿي کان وٺي پيرن تائين عيبن ۾ ڀريل آهي. حضور جن جو ادلي غلام آهي. اوهان جو غلام آهي. مون ۾ ڪابه اهلليت ڪانهي ليڪن حضرت سڻا سائين رح جي طريقي کي هر قيمت تي هلاڻو آهي. دنيا دولت تانته جان به هلي وڃي پرواهه نه آهي ليڪن طريقت کي نه ڇڏيندس. طريقت کي داغدار نه ڪندس. آخري در تائين خدمت ڪندو رهندس.

الله وارازنده آهن : هي نه سمجهو ته هاڻي حضرت صاحب جن اسان وٽ نه آهن. نه. نه. بلڪه اهي اڄ به زنده آهن. اسان سان گڏ آهن. دنيا ۾ به گڏ هئا. هاڻي به گڏ آهن ۽ آخرت ۾ به انهن جي دامن ۾ هٿ هوندا. واقعي جسماني پيٽر ته جدا ٿي سگهن ٿا مگر حضرت سڻا سائين رح جن اسان جا روحاني والد آهن اهي هميشه اسان سان گڏ آهن. اسين لاوارث نه آهيون ليڪن شرط هي آهي ته انهن جي پڌايل ۽ ڏسيل طريقي کي اسان نه ڇڏيون. صحيح معنيٰ ۾ سندن فرمان تي عمل ڪيون. هن عاجز جي زندگي دين اسلام لاءِ وقف آهي. اوهان به واعدو ڪيو ته پوري زندگي دين جي خدمت ڪندا رهنداسين. اهوئي طريقو اپنائينداسين. جيڪو

اسان جي مرشد مربي جو طريقه آهي .

خلفاء ۽ طلبه کي خطاب : ڪنهن به ڪليني صاحب کي سستي ۽ ڪاملي جي هر گز اجازت نه آهي. پنهنجي جماعت کي پهرين وانگر سنڀاليو. تبليغ ڪريو. حضور جن جي جاري ڪيل مشين جا پاڻ به عامل بنجو ۽ ٻين کي به بنايو. خلاف شرع رسر و رواج کان پري پڇو. خدائخواستہ اگر رسر داخل ٿي ويئي ته سمجهو ته طريقت جو خاتمو ٿي ويو. حضور جن جو هي زوردار حڪم هوندو هو ته ياد رکو هي طريقو رسمي پيري مريدي جو نه آهي نذر و نياز. چندي وصولي جو طريقو نه آهي خالص رضا الاهي وارو طريقه آهي .

اي روحاني طلبه جماعت جا نوجوانو ۱ اوهان منهنجي مرشد مربي جا پيارا آهيو. سموري جماعت ۾ حضور جن جي محبت اوهان سان زياده هئي. اوهان انهن جي دل کي خوش رکيو. خدا را ۱ هاشي آزاد ويهي ڪري. انهن جي روح کي ڏک نه پهچائيندا. طريقت کي هٿان نه ڇڏيندا.

تجديد بيعت : ان ساڳئي اڳاري ڏينهن تجديد بيعت کان پهريان ۽ بعد ۾ حضرت قبله صاحبزاده مدظلہ العالی جن جي اهليت، صلاحيت ۽ تجديد بيعت جي موضوع تي حضرت قبله سڻا سائين رح جن جي جليل القدر خلفا ۽ ڪرام پرتائير تقريرون ڪيون. جن ۾ حضرت علامہ الحاج ڪريم بخش صاحب، حضرت مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب، حضرت مولانا جان محمد صاحب رح، حضرت مولانا محمد رمضان صاحب، حضرت مولانا حاجي محمد علي صاحب ۽ حضرت مولانا حاجي محمد ادریس صاحب جا نالا قابل ذڪر آهن. ساڳئي وقت موقعي جي مناسبت مطابق نعت خوان قنبر نواز، پنهنجي ٺاهيل حڪ شاندار منقبت پڻ پڙهي .

- نڌڪو ٺاهين ادا تون خبر نه ڪر،
 ويو ڏيئي سهڻو، سڄڻ تخت جگر،
 1. پنهنجي هوندي پاڻ ويا مقرر ڪري،
 چو ته اچو هو وڃوڙي، جو چمڪر،
 2. تون متان طالب اڃان مايوس ٿين،
 سهڻي سائين جي سڄي تو پر نظر،
 3. ڏک ڏسن ٿا جن کي ڪامل پيرنا،
 آسان جو پير پيرن جو صدر،
 4. آقيامت تائين شفاخانه ڪلن،
 بند نه ٿيڻو آ ادا رحمت جو در،
 5. منهن نه متجي ڪڏهن به هن دربار کان،
 فيض ساڳيو سلسلو آ سربسر،
 6. شان مرشد جو نوازل ڳاء تون،
 ڪر وقف ان جي غلاميءَ پر عسر.

سهڻا سائين ياد آهن ....

- ڏينهن ويا ڏاڍا لنگهي، پر قلب پر هن جان پر،
 سهڻا سائين ياد آهن، هر گهڙي هر آن پر،
 1. سهڻي صورت سهڻي سيرت، سهڻي خصلت هئي سندن،
 سهڻي حڪمت سهڻي فطرت، سهڻي شفقت هئي سندن،
 لفظ استعمال ڪهڙا ڪيان، سندن جي شان پر،
 2. هئا حقيقي مصطفيٰ شير واري وارث جا ڌڻي،
 فتشبندي سلسلي واري، جماعت جا ڌڻي،
 عام ڪئي روحانيت تن پر فتن دوران پر،
 3. ڏسن سان تصوير پياري، هي اڪڙيون لڙنديون هيون.

- پڌڻ سان تقرير پياري. هي دليون لڙنديون هيون
 ايترو تائين هو. آواز ۾ الحان ۾.
 4. هي جڳهه آئي پسند خود. قيار فرمايائون هتي.
 دين لڏڻ درگاه جو. بنياد رڪريائون هتي.
 فيض جا چرچا هلي ويا پوري پاڪستان ۾.
 5. وقت جا ڪامل هئا رهندا ولي هن جاء تي.
 قافلا درقافلا آيا هلي هن جاء تي.
 ڪونه تي ماڻها. سندن حيدر هن ميدان ۾.
 6. ڪيترا به دين آيا. دينداري ويا وئي.
 انڪساري عاجزي پرميزگاري ويا وئي.
 تازگي آئي. نئين اسلام ۾ ايمان ۾.
 7. هي سچن سائين. پياري پيو جا هن يادگار.
 عشق مان ديدار ڪيو. ديدار ڪيو ٻيا بار بار.
 ظاهري ۽ باطني. اڪڙيون هجن هن جوان ۾.
 8. ڪو نرق ڪونهي. سنا گفتار ۾ رفتار ۾.
 دين جي تبليغ ۾. اخلاق ۾ ڪردار ۾.
 اثر ماڳيو ٿو ڏسان. محبوب جي فرمان ۾.
 9. فيض ۾ ناهي ڪمي. آهي اڃا ترقي گهشي.
 ڪيترا مرد مجاهد. تيار ٿيا. نمرا مٿي.
 ڪي دٻي ڪي آمريڪا. ويا ڪي مريستان ۾.
 10. هي طريقو نقشبندي. شان ۾ اعليٰ تمام.
 ابتدا صديق اڪبر. انتها مهدي اسار.
 پيشوا اهڙا ڏسي. شيطان پيو ارمان ۾.
 11. قرب ٿيا ڪيڏا وڏا. صدقي دنيا ساري ڪبي.
 يار سان عاشق عباسي چئي ولساداري ڪبي.

انشاء الله دفن پي ٿينداسين هن ايوان ۾.

سهڻو سائين اهل الله ..

1. غوث، قطب ۽ ڪامل بيشڪ، قرآن ڪريم جو حامل بيشڪ، سنت تي هو سعد الله، سهڻو سائين اهل الله.
2. صوفي، صادق، سالڪ بيشڪ، مهر جي ملڪ جو مالڪ بيشڪ، وارث وير ولي الله، سهڻو سائين اهل الله.
3. جنهن جو خاص خزينو، سينو، عرش ۽ اقصيٰ مدينو سينو، قلب ڪيو جنهن بيت الله، سهڻو سائين اهل الله.
4. جنهن جو مرشد ڪلنگيءَ وارو، حضرت پير منا سو نور نيارو، رحمتپور ۾ مقرر الله، سهڻو سائين اهل الله.
5. تتويي، طاعت تاج ڌڻي آ، پارس جنهن جي پير پڻي آ، ڪامل پڙهيو ڪلام الله، سهڻو سائين اهل الله.
6. تربت جنهن جي نيهن نظارو، رحمت جنهن تي وسي ٿي يارو، جنهن جو مرقد نور الله، سهڻو سائين اهل الله.
7. (حضرت) محمد ظاهر سندس ڪلي آ، پاڻ ولي ۽ ابن ولي آ، جنهن جو فيض آ فيض الله، سهڻو سائين اهل الله.
8. جنهن جا مريد به بخت يارو، ڏانڊن، پنڪن وارا، جنهن جي جماعت حزب الله، سهڻو سائين اهل الله.
9. عالم ۾ انوار ڪيو جنهن، بيدار ڪي آ بيدار ڪيو جنهن، لاڪا لعل سو لطف الله، سهڻو سائين اهل الله.
10. شمس، قمر ۽ تارا آهن، سونهن پريانت سارا آهن، قاتر ڪامل قمر الله، سهڻو سائين اهل الله.

تبليغي سفر محمود آباد : 16 ربيع الاول 1404 هـ مطابق 22 دسمبر 83 هـ بروز خميس محمود آباد لڳ ڪروڊي تعلقه ٺهڻ گنج ضلع خيرپور ۾ هڪ عظيم الشان عيد ميلاد النبي ﷺ جي سلسلي ۾ هڪ جلسو رڪيل هو. 11 وڳي ڪار، ڊائسن ۽ جيب ذريعي درگاهه الله آباد کان روانگي ٿي. جلسو 12 وڳي کان شروع ٿيو. ظهر نماز کان اڳ ڊاڪٽر جاويد ۽ مولانا محمد اسلم صاحب جن تقريرون ڪيون. بعد نماز ظهر حاجي جيئل شاه صاحب جيلاني ۽ مولانا محمد معصوم صاحب پنجاب واري تقريرون ڪيون. ان کان پوءِ مولوي مشتاق احمد مختصر ذڪر جي ترغيب ڏني. ان بعد حضرت قبله سچن سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ پنهنجو نوراني خطاب فرمايو. تقرير دوران حضرت صاحب جن جي مٿان وقت قلبي طاري هئي ۽ جماعت زارو قطار روئي رهي هئي. آخر ۾ حلقه مراقبو ٿيو ۽ حضرت صاحب جن شام جو درگاهه شريف تي واپس پهچي ويا.

تبليغي سفر مورو : 19 ربيع الاول 1404 هـ مطابق 25 دسمبر 83 هـ بروز آچر بخاري ميدان مورو ۾ هڪ عظيم الشان جلسو عيد ميلاد النبي ﷺ جي سلسلي ۾ رڪيو ويو. هيءُ جلسو 12 وڳي کان نماز عصر تائين هليو. ظهر نماز کان اڳ مولوي پير بخش ڏاهري تقرير ڪئي. بعد نماز ظهر مولوي امام علي صاحب (دادو) مولانا ڪريم بخش (ڪراچي)، مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب (الله آباد) جن تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت قبله سچن سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ هڪ تاريخي خطاب فرمايو.

نوٽ : ياد رهي ته مذڪوره پنهجي جلسن جو عرض قبله مهشا سائين رح جن جي خدمت ۾ رڪيو ويو هو ۽ پاڻ نهايت ئي

خوشيءَ سان قبول فرمايائون. اڃانڪ حضرت صاحب جن جو وصال ٿي ويو، حضرت قبله سچن سائين جن فرمايو ته جن جلسن جو انتخاب پاڻ پنهنجي حال حياتي ۾ ڪري ويا آهن، هيءَ هاجز انشاءِ الله تعاليٰ ضرور ايندو.

سال 1984ع

هڪ ئي نظر ۾: سال 84ع ۾ حضرت قبله سچن سائين مدظلہ العالیٰ جن کي هڪ طرف محبوبن مرشدن ڪريمن جي وصال ۽ ويوڙي جو صدمو رهيو ته ٻئي طرف پوري جماعت جيڪا پاڪستان کان علاوه بيروني ممالڪ ۾ به هزارن جي تعداد ۾ آهي، انهن جي ظاهري باطني اصلاح جو اولو، الحمد للہ! محبوبن جو ڪافي خاندان آهي جنهن جي تعليم و تربيت ۽ صحت وغيره جو فڪر ان کان علاوه پوري ڳوٺ جي ذميداري، انهن مڙين مصروفيتن جي باوجود طريقه عالم جي اشاعت ۽ تبليغ دين لاءِ پاڻ تقريباً 50 سفر ڪيا آهن جن ۾ ضلع نوابشاه، ٺٽو، حيدرآباد، ٿرپارڪر، لاڙڪاڻو ۽ ڪراچي کان علاوه 9 ڏينهن لاهه سوڍه پنجاب جو سفر پڻ شامل آهي. تبليغي سرگرمين سان گڏوگڏ مدرسي جي شاگردن ۽ ڳوٺ وارن جي تعليم و تربيت طرف به خصوصي توجه فرمايائون، جنهن جو ذڪر به هن سال جي آخر ۾ آندو ويو آهي.

تبليغي سفر ڪراچي: 19 جنوري 84ع بروز خميس روحاني مرڪز مهاجر ڪئمپ ڪراچي ۾ هڪ عظيم الشان جلسو رکيل هو، بعد نماز عصر مولوي جان محمد صاحب رح ۽ مولوي عبدالغفور صاحب جي تقريرون ڪيون. بعد نماز مغرب مولانا محمد رمضان صاحب تقرير ڪئي ان کان پوءِ حضرت قبله سچن سائين

جن نئين جماعت کي ذکر ڏسبو ۽ خطاب فرمايو. ٻئي ڏينهن بعد نماز فجر مراقبو ٿيو ۽ ان کان پوءِ مولوي امام علي صاحب تقرير ڪئي.

سهڻا سائين جي ياد ۾: 20 جنوري 84ع ٻيروز جمع جامع مسجد الله والي جيڪب لائين ڪراچي ۾ حضرت قبله سها سائين رح جن جي ياد ۾ جلسو وڪيل هو. جمع نماز کان اڳ مولانا ڪريم بخش صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز جمع حضرت قبله سها سائين جن خطاب فرمايو ۽ نون ماڻهن کي ذڪر جي تلقين پڻ فرمايائون. ان کان پوءِ قرآن خواني ڪرائي ويئي بعد نماز مغرب حضرت مولانا منتخب الحق صاحب جن هن حديث شريف وعن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا مات الانسان .... انخ (رواه مسلم) حضرت ابو هريرة رضي الله عنه کان روايت آهي ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته جڏهن انسان مري ٿو ته انجو عمل ختم ٿي وڃي ٿو، مگر ٽي شيون باقي رهن ٿيون هڪ صدقہ جاريه ٻيو اهو عمل جنهن جي ذريعي نفعو حاصل ڪيو وڃي. ٽيون ان جو نهڪ اولاد، جيڪو ان جي واسطي دعا ڪندو رهي ٿو. تشريح ڪندي فرمايو ته حضرت قبله سها سائين رح جن اهي ٽيئي شيون ڇڏي ويا آهن. صدقہ جاريه دارالعلوم جي صورت ۾ موجود آهي. دارالعلوم مان جيترا به طالب علم، علم حاصل ڪري فارغ ٿيندا ۽ انهن جي تدريس و تبليغ مان جيترا به ماڻهو نهڪ ٿيندا، انهن سڀني جي نهڪي ۾ حضرت صاحب جن جو حصو رهندو ۽ اهو سلسلو غير منتقطع آهي. علم ۽ نفع به جو مصداق هيءُ پوري جماعت آهي. جيڪا باشرع، دستار، ڏنڊ، ڏاڙهي، تهجد، نماز باجماعت جا پابند آهن. انهن سڀني جي نهڪي ۾ حضرت صاحب جن جو حصو آهي. ولد صالح يدعوه، هي

منهنجو ذاتي تجربو ۽ مشاهدو آهي ته سندن لرزد ارحمند جي نيڪي ۽ تقويٰ مثالي آهي ڇو ته منهنجي درس مان ڪيئي طلبه فارغ ٿي چڪا آهن. ليڪن تقويٰ ۽ نيڪي جي لحاظ کان جميع طالبن ۾ مولڪي سندن نيڪي ۽ تقويٰ تي فخر آهي ۽ يقيناً پاڻ پنهنجي والد ماجد لاءِ درجات جي بلنديءَ جو سبب آهن.

تبليغي سفر نوشهرو فيروز : 26 جنوري 84ع بروز خميس ڳوٺ جهنڊير نزد اهڙان تعلقه نوشهرو ۾ عظيم الشان جلسو رکيل هو. جيڪو 5 وڳي شام کان شروع ٿيو ۽ 12 وڳي رات تائين هليو. مولانا جان محمد صاحب رح ۽ مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب جن تقريرون ڪيون. ان کان پوءِ حضرت قبله سچن سائين جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. بعد نماز عشاءِ مولانا محمد اديس صاحب جن تقرير فرمائي.

تبليغي سفر سکر ۽ ڦيروري : 84ع بروز جمع، حضرت صاحب جن درگاه الله آباد کان سکر ذريعي ڳوٺ غلام حسين سيرجو تعلقه سکر ۾ پهتا. نماز جمع پاڻ پڙهائون. جمع نماز کان اڳ مولوي مشتاق احمد تقرير ڪئي. بعد نماز جمع مولانا جان محمد صاحب رح تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ پاڻ ذڪر ڏسائون ۽ نوراني خطاب فرمائون.

منظر نگاري : جنهن سفر ۾ سچن ساڻ هجن ان سفر جو منظر به عجيب ۽ لطف به ڪجهه اور هوندو. دل ته ائين پئي گهريو ته هر سفر جي منظر نگاري ڪجي مگر ڊپ اهو ٿو ٿئي ته مهانگائي جو دور آهي دين سان اڳتي دلچسپي گهٽ آهي. وقت جي قلت آهي. ڪتاب وڌو ٿي ويندو. دلها جي ڦٽڻ ۽ ڦٽڻ کان ڪير آڇو آهي. هر ڪو اهوئي ٿو چاهي ته تڪليف ڪرڻي نه پوي واٽ ويندي مهرباني ٿئي. ڪتاب خريد به پيو ڪري ته پڙهي به

ٻيو، آءِ رڳو اوباسين سان گڏ ٻڌل ڏو ۽ پاسا ورائيندو رهان. ايترين مجبورين کي مجبور ڪندي آءِ هت فقط سنڌ جي تاريخي شهر لاڙڪاڻي جي غيبي دير، واري سفر جي منظر نگاري ۽ اڪئين ڏٺو مشاهدو پيش ڪيان ٿو، جنهن مان ٻين سفرن جو اندازو لڳائڻ آسان ٿي پوندو.

تقليفي سفر غيبي دير: 12 جمادي الثاني 1404 هـ مطابق 16 مارچ 84 ع بروز جمع. صبح جو 8 وڳي درگاه فقير پور کان رواني ٿي. جڏهن قمبر شهر ۾ پهچڻ ٿيو ته قمبر جا فقير حضرت قبله سچن سائين جن جي ديدار پَر انوار لاءِ اڳي ئي انتظار ۾ هئا، عاشقن جون لڳاهون محبوبن جي جهري انور تي ڀولديون ويون ته ٻي اختيار هن کان ضربون ٽڪري ويون. جيڪي هنن جي شوق ۽ محبت جي عڪاسي ڪري رهيون هيون، اتي هڪ نئين فقير ارباب علي شيخ جون چمخون ۽ پڪارون، بس جي شهر ڇڏڻ مهل هن جي اکين جي وهندڙ ڳوڙهن، فقيرن جي دلين تي ڪافي اثر ڇڏيو. سڄو علائقو فقيرن جي دلچسپي جو باعث هيو ڇو ته ان رستي تي اڪثر دوست ڪڏهن نه آيا هئا. روڊ ڇڏي بس جڏهن جهلي بند تي چڙهي ته ڏاڍو سهڻو منظر ڏسڻ ۾ آيو، کاٻي پاسي اولهه کان هڪ قديمي ڍنڍ هئي، جنهن ۾ قسمين قسمين پکي اڏامي ۽ لهي رهيا هئا، انهن جون مٿيون من موهندڙ ڀوليون ۽ مختلف رنگ، ڍنڍ جي حسن ۾ مزيد اضافو ڪري رهيا هئا. جڏهن بس پٽن ۾ هلڻ شروع ڪيو ته شاه صاحب جو هي بيت اکين جي اڳيان تري آيو: ”پاڻي ٺاهي پٽن ۾، اڳيان راڻو رڃ - مٿا ڪا مري اڃ، يار تو ڏيئي پنهل ڪي“. ساڻ جي سرواڻ سچن سائين جن به ان وقت پنهنجا نين ڪشي مٿي لهاريو ۽ رڃ جو منظر ڏسي، قدرت جي عڪاسي ۽ تي سبحان الله! فرمايائون.

اڃا شهر ميل کن پري هيو ته ننڍڙن کٺن جهڙن ٻارڙن اچي پنهنجي محبوب جو استقبال ڪيو. بس جي ڪي اڳيان ڪي پٺيان الله الله!! جا نعرا هڻندا بس سان گڏ هلڻ لڳا. تانته ڳوٺ جا فقير به پهچي ويا. 12 وڳي فقير اجمل خان جي جاء تي پهچڻ ٿيو. بس، الله وارن جي آمد جو ڪهڙو پيمان ڪجي. محبوبن جي لاءِ ميزبانن ٺيڻ پئي وڃايا، قربان پئي ٿيا، سندن ساٿ تان گهور پئي ويا. جڏهن پاڻي آيو ته شيشي جي گلاس ۾ پاڻي جو سائو رنگ ڏسي، هڪ دوست دانهن ڪشي ته هنن ويچارڻ ڏاڍي تڪليف ڪئي آهي جو مهمانن لاءِ شربت تيار ڪيو اٿئون، پيئڻ کان پوءِ پتو لڳو ته شربت نه هيو مگر پاڻي جو ڏانئو ۽ رنگ ئي چڻ اهو هيو. اهوئي پاڻي هتان جي ماڻهن لاءِ وڏي ۽ وڏي نعمت آهي. هيءُ ئي پاڻي ڏهن ويهن ميلن تان گڏهن تي چڙهي پري ايندا آهن ۽ غيبي ڊيري جا ماڻهو ان پاڻيءَ جي قريب هجڻ کي پنهنجي لاءِ خوش قسمتي تصور ڪندا آهن.

سجڻ جا ساٿي: هن سفر ۾ اڪثر دور حديث جا عالم سڳورا شامل هيا. مولوي عبدالرحيم، مولوي محمد سميد، مولوي عبدالرحمان چانڊيو، مولوي محمد هالير، مولوي عبدالستار پروهي، مولوي محمد ڪريمر، مولوي محمد نواز ميمڻ، مولوي محمد عثمان ميراڻي، مولوي محمد ايوب، صوفي مختيار احمد، مولوي علي حسن لاشاري ان کان علاوه فقير غلام سرور ۽ لوازل فقير نعمت خان به شامل هئا.

جامع مسجد نواب غيبي خان: جمع جو خطبو مولوي امام علي ڏنو ۽ نماز حضرت صاحب جن پاڻ پڙهائي. بعد نماز جمع مولوي فضل احمد صاحب ماڻهن کي ذڪر جي ترغيب ڏني. بعد ۾ پاڻ نون ماڻهن کي ذڪر ڏسائون ۽ آخر ۾ نوازي

خطاب فرمايائون.

مولانا فضل احمد صاحب جي مسجد اندر بعد نماز عصر مولوي عبدالرحيم صاحب تقرير دوران ٻڌايو ته مرشد مربي جي موجودگي ۾ مريد کي تقرير جو موقعو ملي هيءُ هڪ وڏو اعزاز آهي. خادم، مخدوم جي اڳيان ۽ غلام، آنا جي اڳيان اٿي بيهي ڳالهائي. موقعي ملڻ جو ته شڪر گذار آهيان پر ان مهل دل جي ڌڙڪڻ کي جهلڻ ۽ ڪنٽرول ڪرڻ به مسئلو هيو. بهرحال مولوي صاحب جن اڌ ڪلاڪ کن صحبت صالحين جي اهميت ۽ مرشد سان تعلق جي موضوع تي تقرير ڪئي. بعد نماز عشا فقير غلام سرور ۽ نواز گل ٻڌيو ان کان پوءِ مولوي نذير احمد صاحب تقرير ڪئي.

فقير نوڪر دين جي دعوت: 17 مارچ 84ع بروز پنجير صبح جو فقير نوڪر دين جي دعوت تي ويڻ ٿيو. دعوتون ٻيون به شاندار هنيون مگر هن فقير جي دعوت پنهنجو مت پاڻ هئي. فقير ظاهر ۾ تمام غريب مسڪين هيو مگر سندس محبت اخلاص شاهانو هيو. بس جيئن جو فقير جي ڪڪائين جهوپڙي جي اڳيان بيٺي ته فقير نوڪر دين، سندس پٽ پوٽا، پائڻا، پائيڇا، گهرن مان نڪري اچي استقبال ڪيو. جيڪو به سامهون اچي پيو ته محبوبن جي هٿن مبارڪن کي چمي ڏيئي. خوشي وچان نچڻ شروع ڪري پيو ڏيئي. جذبو جنون، موج مستي، ذريعي محبوبن جي آمد تي خوشي جو اظهار ڪري رهيا هئا. محبوبن جي ليفس جي اها پلٽ ٿي جو مهمان توڙي ميزبان پئي ڌريون جذبي ۾ محو هنيون. فقيرن کان بهي اختيار الله الله جون شريون لڪري ويون. غزلن جي ختم ٿيڻ کان پوءِ حضرت صاحب جن ذڪر جي سمجهاڻي ڏني ۽ نصيحت فرمائي. مائي کائي جڏهن بس ۾ ويهن ٿيو ته پاڻ فقير نوڪر دين کي سڏي فرمايائون ته فقير

تون مسڪين آهين. ايتري تڪليف ڇو ڪئي آئي، نوڪر دين
جواب ۾ عرض ڪيو ته قبل (دنيا اچي وڃي آهي. دنيا جي ڪا
پرواهه نه آهي. محبوبن جي دعا ۽ قدمن گهمائڻ سان منهنجي گهر
جا پنجير به سونا ٿي ويندا.

بيدائين جي دعوت: اتان 11 وڳي ڌاري بيدائين جي دعوت
لاءِ روانگي ٿي. ساڳين پتن کان ٿيندي. بس اچي بند ٿي چڙهي.
قبرن ويچارن محبت کان سڄي رستي کي ٽريڪٽر جو پليڊ هڻائي
هموار ڪري ڇڏيو هو. بس ڳوٺ جي سامهون هلي هڪ ڪڇي
پنڌ جي ڀرسان پيهي رهي. ڊرائيور چيو ته ڀل سوڙهي آهي بس ان
جي مٿان هلي نه سگهندي. ليڪن بس جي مالڪ فقير اجمل خان
چيو ته ماڻهن جي چوڻ تي پيهي رهيو آهين هليو هل. چنانچہ ڊرائيور
جيڪو خود به مريد هيو، بس چالو ڪري ڀل مٿان هلڻ لڳو ته
فقيرن الله! الله!! جا نعرا بلند ڪيا. بس محبوبن مرشدن ڪريمن
جي وڏي ڪرامت ٿي جو بس جي هڪ پاسي جو ويل ڀل تي هيو
۽ ٻيو پاسو بلڪل هوا ۾ وائر جي مٿان هلي رهيو هو پر بس ۾
ويهندڙن کي بلڪل احساس نه ٿيو. جڏهن بس پيهي ته ڊرائيور
خود عجب ۾ پئجي ويو ته هيءَ وڏي ڪرامت آهي ته هن صورت
۾ بس جو ڪلشي کائڻ جو پتو نه هيو ۽ واپس وڃڻ وقت اهو
ڊرائيور پئي رستي کان هليو ۽ ڊپ سبب ڀل تان نه چڙهيو. بعد نماز
عصر مولوي محمد ڪريمر پروهي عشق رسول جي موضوع تي تقرير
ڪئي. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ تقرير
فرمائي. بعد نماز عشا مولوي نذير احمد صاحب تقرير ڪئي.

سون واهه: 18 مارچ 84ع بروز آچر بعد نماز فجر حلقه
مراقبه کان پوءِ سون واهه روانگي ٿي. بعد نماز ظهر حضرت
صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. آخر ۾ مولوي نذير احمد

صاحب تقرير ڪئي.

ڪنڊو ڳوٺ: اتان ڪنڊو ڳوٺ روانگي ٿي. جتي حضرت قبله سڻا سائين رح جن جي استادن جو استاد مولانا ولي محمد صاحب جن رهندا هئا. بعد نماز مغرب حضرت جن ذڪر ڏسيو ۽ تقرير فرمائي. بعد نماز عشا مولوي نذير احمد صاحب تقرير ڪئي.

انور آباد: 19 مارچ 84ع بروز سومر بعد نماز فجر مولوي امام علي صاحب تقرير ڪئي. اتان انورآباد روانگي ٿي جتي استاد محمد سعيد صاحب اهڙي وٽ ناشتي جي دعوت هئي. دعوت نهايت ئي پُر تحڪف ۽ پُر خلوص هئي. جڏهن کيس چيو ويو ته اسان ته تقرير اهيون اوهان ته شاهائي دعوت ڪئي آهي پاڻ چيائين ته مونکي حضرت قبله سڻ سائين جن کان زياده شهنشاھ نظر نٿو اچي.

وارھ جو تبليغي سفر: اتان وارھ اچڻ ٿيو. مولانا تاج محمد گاڏهي جي مسجد ۾ بعد نماز ظهر مولوي امام علي صاحب تقرير ڪئي. اتان وارھ شهر ۾ استاد علي اڪبر اهڙو وٽ وڃڻ ٿيو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. بعد نماز عشا مولوي نذير احمد صاحب تقرير ڪئي. بعد نماز فجر مولانا فضل احمد صاحب ڳهي ديره واري تقرير ڪئي ۽ اتان بروز اڱارو قنبر پور شريف واپسي ٿي.

تبليغي سفر فقيرپور (دادو): 10 رجب 1404 ھ مطابق 13 اپريل 84ع بروز جمع قنبر پور شريف تي ساليانو عرس مبارڪ هيو. رات جو سنڌ پنجاب جي علماء ڪرام تقريرون ڪيون صبح جو قرآن خواني کان پوءِ قاري صاحبان تلاوت ڪئي آخر ۾ حضرت صاحب جن پُردرد پُرائر خصوصي خطاب فرمايو.

تبليغي سفر مدني مسجد نوابشاھ: 2 مئي 84ع بروز اربع حضرت سڻ سائين جن درگاه الله آباد کان نوابشاھ پهتا.

جلسو مدني مسجد گوليمار ۾ رکيل هو. بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي. ان کان پوءِ حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. بعد نماز مغرب مولانا محمد رمضان صاحب تقرير ڪئي.

تبليغي سفر چڪ 6 نوابشاهه: 3 مئي 84ع بروز خميس چڪ نمبر 6 ۾ هڪ ڪشاده ميدان اندر جلوسي جو پروگرام رکيل هو. بعد نماز ظهر حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو.

تبليغي سفر چڪ نمبر 3 نوابشاهه: 4 مئي 84ع بروز جمع چڪ 3 ۾ صبح جو 10 کان 12 وڳي تائين مولوي عبدالغفور صاحب ڪراچي واري ۽ مولوي محمود الحسن صاحب ڪوئٽه واري تقريرون ڪيون. بعد نماز جمع حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو، آخر ۾ ذڪر جو حلقه مراقبه ٿيو.

تبليغي سفر ڳوٺ سلطان علي نوابشاهه:

4 مئي 84ع بعد نماز جمع حضرت صاحب جن گهوڙي تي سوار ٿي، شاخ جي ٽاپ وٺي چڪ 4 ماستر سلطان علي جي ڳوٺ پهچڻ ٿيو. بعد نماز عصر ڊاڪٽر غلام ياسين تقرير ڪئي ۽ بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو.

تبليغي سفر چڪ نمبر 4 نوابشاهه: 5 مئي 84ع بروز پنجر چڪ نمبر 4 مولانا سردار احمد صاحب ثاني جي جاءِ تي جلسو رکيل هو. بعد نماز ظهر مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت صاحب جن نون مائهن کي ذڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو.

تبليغي سفر محمد حسين مدراسي جو ڳوٺ:

5 مئي 84ع بروز پنجڇر شام جو فقير محمد حسين جي ڳوٺ پهچڻ ٿيو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن ڏڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو. ٻئي ڏينهن بروز آچر بعد نماز فجر درگاه الله آباد شريف روانگي ٿي.

تبليغي سفر لاڙڪاڻه: 8 شعبان مطابق 10 مئي بروز خميس غريب آباد لاڙڪاڻه حضرت پير مٺا رح جو عظيم الشان هرس مبارڪ ملهايو ويو. جنهن ۾ ڪافي علما ڪرام تقريرون ڪيون ۽ آخر ۾ حضرت قبله سچڻ سائين جن پير مٺا رح جن جي سوانح حيات ۽ سيرت متعلق خطاب فرمايو.

تبليغي سفر ٽنڊوالهيار: 6 شوال 1404 هـ مطابق 5 جولاءِ 84ع بروز خميس مرڪزي جامع مسجد صمديه چمبرٽ ناڪه ۾ عظيم الشان جلسو رکيل هو. بعد نماز عصر ڊاڪٽر منور حسين ۽ مولانا غلام لبي صاحب ڪراچي واري تقريرون ڪيون. بعد نماز مغرب حاجي محمد علي بوڙدار صاحب ڏڪر متعلق مختصر تقرير ڪئي. بعد ۾ حضرت صاحب جن ڏڪر ڏسيو ۽ خطاب فرمايو ۽ بعد نماز عشاءِ حضرت صاحب جن واپس طاهر آباد شريف پهتا.

تبليغي سفر ٽنڊوالهيار: 6 جولاءِ 84ع بروز جمع، حضرت صاحب جن نماز فجر خليل مسجد ناگوري پلاٽ ٽنڊوالهيار ۾ پڙهي. بعد نماز فجر ڏڪر جو حلقو مراءيو ٿيو. پاڻ ٽون ماڻهن کي ڏڪر سمجهايا ٽون ۽ تقرير فرمايائون.

تبليغي سفر پراڻو دنباله (بگهڙي): 8 جولاءِ 84ع بروز آچر درگاه طاهر آباد کان روانگي ٿي. بعد نماز عصر بهدار مورائي تقرير ڪئي ان کانپوءِ حضرت صاحب جن ٽون ماڻهن

کي ذکر ڏسيو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نوراني خطاب فرمايو. بعد نماز صبا مولانا غلام بي صاحب ڪراچي واري تقرير ڪئي ۽ بعد نماز فجر ڊاڪٽر منور حسين تقرير ڪئي.

حقانی مسجد (حیدرآباد) : 10 جولاء 84ء بروز
اگست حقانی مسجد حیدرآباد پر مکہ عظیم الشان جلسہ وکیل میو
جنہن کی بین عالمی مہجورن کان سواء بعد نماز مغرب حضرت
نبیہ سبحن سائین جن نورانی خطاب فرمایو .

عمر اسلام مسجد (حيدرآباد) : 11 جولاءِ 84 بروز اربع
مسجد عمر اسلام پر هڪ يادگار جلسو رڪيل هو، جنهن ۾ سٺ
جي چائل سيٽل علما، اڪرام تقريرون ڪيون ۽ آخر ۾ بعد نماز
مغرب حضرت صاحب جن هڪ وڏي مهڙ کي نوراني خطاب فرمايو.
مديفہ مسجد حيدرآباد : 12 جولاءِ 84، بروز خميس
بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن هڪ وڏي مهڙ کي نوراني
خطاب فرمايو.

تبليغي سفر مڪلي (نٿو): 13 جولاءِ 84ء. بروز جمع
جامع مسجد مڪلي ۾ هڪ بهترين پروگرام رکيل هو، جنهن ۾
انهي سرن جو تعداد زياده هيو. بعد نماز جمع حضرت صاحب جن
هڪ مسلمان جي عملي زندگي متعلق هڪ پراثر جامع خطاب
فرمايو ۽ مڪافي سون جي تعداد ۾ عوامي انهي طبعي ذڪر پڇيو.

شیخن جو ڳوٺ: 14 جولاءِ، 84، بروز ڇنڇر شمعن جي ڳوٺ ۾ هڪ ڪشاده ميدان تي جلسو رکيل هو. بعد نماز عصر بعدار مورائي تقرير ڪئي ۽ بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نوراني خطاب فرمايو ۽ ساڳئي وقت نون ماڻهن کي ذڪر ڏسيو.

جتن جو ڳوٺ: 15 جولاءِ 84ء، بروز آچر روالنگي ٿي ظاهر

نماز رستي ۾ ڳاڙهي ۾ ادا ڪئي ويئي اتان مولوي محمد عاثر جي ڳوٺ پهچڻ ٿيو. بعد نماز مغرب جلسو شروع ٿيو جنهن ۾ سنڌ جي مشهور مبينن مقرر ڪان علاوه بهدار مورائي پڻ تقرير ڪئي. آخر ۾ حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر سمجهايو ۽ پنهنجو لورائي خطاب فرمايو.

محمدي مسجد (لطيف آباد 12): 16 جولاءِ 84ء،
بروز سومر لطيف آباد پهچڻ ٿيو جتي محمدي مسجد ۾ هڪ عظيم الشان جلسو رکيل هو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن خطاب فرمايو ۽ نئين جماعت کي ذڪر سمجهايو.

ڄامشور ڪالوني (حيدرآباد): 17 جولاءِ 84ء، بروز
اڱارو ڄامشور ڪالوني ۾ هڪ جلسو رکيل هو. بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر سمجهايو ۽ لورائي خطاب فرمايو.

تبليغي سفر ٽنڊو آدم: 4 ذي القعد 1404 هـ مطابق 2
آگسٽ 84ء، بروز خميس ٽنڊو آدم شهر ۾ هڪ عظيم الشان
جلسي جو پروگرام رکيل هو. بعد نماز عصر حضرت صاحب جن
ذڪر ڏسيو بعد نماز مغرب مولانا محمد رمضان صاحب تقرير ڪئي
۽ آخر ۾ پاڻ لورائي خطاب فرمايائون، ساڳئي وقت ذڪر جو حلقو
مراقبو به ڪيو ويو.

پنجابين جو ڳوٺ ٽنڊو آدم: 3 آگسٽ 84 بروز جمع
پنجابين جي ڳوٺ پهچڻ ٿيو. بعد نماز جمع مولوي عبدالغفور
صاحب ذڪر جي متعلق مختصر تقرير ڪئي. ان کان پوءِ حضرت
صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر ڏسيو ۽ لورائي خطاب فرمايو.
بعد نماز عصر اتان درگاه ظاهر آباد شريف رواني ٿي.

تبليغي سفر نوابشاه: 4 آگسٽ تي حضرت قبله سجن

سائين جن درگاه ماهر آباد شريف ٽنڊو الهيار کان نوابشاه پهتا. مدني مسجد گوليمار اندر جلسو رکيل هو. همد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي. همد نماز مغرب پاڻ نون ماڻهن کي ذڪر ڏنائون ۽ نوراني خطاب فرمايائون. ٻئي ڏينهن حلقه مراتب کان پوء پاڻ درگاه الله آباد شريف روانا ٿي ويا.

والادت باسعادت: 14 محرم 1405 هـ مطابق 10 آڪٽوبر 84ع اربع رات بوقت تهجد 3 لڳي 30 منٽن تي حضرت قبله صاحبزاده محمد اطهر صاحب جن جي ولادت باسعادت ٿي.

تبليغي سفر شاهپور جهانيه: 27 نومبر 84ء بروز سومر حضرت قبله سچڻ سائين جن قاري غلام حسين صاحب سان گڏ سڪار ذريعي درگاه الله آباد شريف کان جڏهن مورو شهر مان گذر فرمايائون ته موري واري جماعت اڳي ئي محبوبن ڪريمن جي ديدار پُرانوار لاءِ روڊ تي منتظر هئي. جيئن جو حضرت صاحب جن جي سڪار تي فخرن جي نظر پئي ته الله الله ۱۱ جا نمرا مٽندي پير جا پروانه پري اوري کان روڊ جي ويجهو گڏ ٿي ويا. سڪار ٿورو اڳتي هلي پيلي رهي. قاري صاحب هن عاجز کي گاڏي ۾ ويهڻ جو اشارو ڪيو. الحمد لله! نه رڳو محبوبن سان مصافحه ڪرڻ جي سعادت حاصل ٿي پر ڪجهه گهڙين لاءِ صحبت بابرڪت به نصيب ٿي.

حضرت صاحب مولانا محمد ادریس ڏاهري جي دعوت تي ڪجهه وقت لاءِ سندس مدرسي ۾ ترسيا مولوي محمود صاحب پاڻپوته به تمام عقيدت ۽ محبت سان سائين جن سان پاڪر پائي مليو. سندس اڪيون پائيءَ سان پرڃي آيون. گفتگو دوران ٻڌايائين ته قبل ۱ هن کان ٿورو وقت اڳي هت شاهپور جهانيا ۾ جلسو ٿيو هو. جنهن ۾ روحاني طلبه جماعت جي نوجوانن جو ديني درد ۽ فڪر.

ادب اخلاق، شريعت پاڪ جو اتباع ۽ سندن دود ڀريون ڳالهيون ٻڌي، آءُ گهڻو متاثر ٿيس. دل گهريو پيئي ته ڪڏهن محبوبن سان ملاقات ۽ روح رهاڻ ٿيندي. الحمد لله! اڄ اوهان قرب جا قدم پري هتي پهتو ۽ مولڪي ملڻ جو موقعو نصيب ٿيو.

تبليغي سفر حاجي عبداللطيف ڏاهري: حضرت صاحب جن حاجي عبداللطيف ڏاهري جي ڳوٺ روانا ٿيا، سندن ڪار جي پٺيان موري وارن جي سوزوڪي پڻ هئي. نماز ظهر کان اڳ مولوي امام علي ۽ مولوي مشتاق احمد بلوچ تقريرون ڪيون. بعد نماز ظهر حاجي محمد ادريس ڏاهري تقرير ڪئي ۽ آخر ۾ حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر ڏسيو ۽ پنهنجو نوراني خطاب فرمايو.

هڪ قديمي مقام: ان کان پوءِ ڪارن، ڊانسن ۽ موٽر سائيڪلن جي جلوس ۾ حضرت صاحب جن هڪ قديمي مقام ميان جا قبر وڃڻ ٿيو، جتي مرحوم حاجي غلام حيدر ڏاهري ۽ مولانا خان محمد صاحب رح جن جي مزارن تي ختم شريف پڙهيو ويو.

تبليغي سفر حاجي غلام حيدر ڏاهري: اتان حاجي غلام حيدر ڏاهري جي ڳوٺ ۾ نماز عصر پڙهي ويئي، بعد نماز عصر حضرت صاحب جن درگاهه الله آباد شريف روانا ٿي ويا. بعد نماز مغرب مولوي نذير احمد ۽ مولوي مشتاق احمد تقريرون ڪيون.

ساليانه عرس مبارڪ: 6 ربيع الاول بمطابق 30 نومبر تي درگاهه الله آباد شريف تي ساليانو عرس مبارڪ ٿي گذريو، جنهن ۾ حسب دستور سنڌ، پنجاب جي علماء، ڪرام کان علاوه روحاني طلبه جماعت جي فوجوانن تقريرون ڪيون. بعد نماز فجر

ختر شريف پڙهيو ويو. حضرت صاحب جن خصوصي خطاب فرمايو
۽ آخر ۾ حضرت قبله سڻا سائين رح جن جي روضي مبارڪ تي
حاضري پري ويني .

تبليغي سفر قمبر : 14 ربيع الاول مطابق 8 ڊسمبر 84.
بروز چنبر قمبر شهر ۾ هڪ عظيم الشان جلسو عيد ميلاد النبي
ﷺ جي سلسلي ۾ رکيو ويو. جنهن ۾ سنڌ جي مائه ناز علما
ڪرا . تقريرون ڪيون آخر ۾ حضرت صاحب جن نوراني خطاب
فرمايو.

تبليغي سفر مورو : 20 ربيع الاول مطابق 14 ڊسمبر بروز
خميس حضرت صاحب جن ڊاڪٽر غلام شبير جوڻيجو جي جاء تي
نئون دوستن کي ذڪر ڏسيو ۽ نهايت ئي پُر درد، پُر اثر خطاب
فرمايو.

سفر پنجاب جو تبليغي سفر

حضرت قبله سڻ سائين مدظلہ العالی جن پنجاب اندر سال
84ع کان 90ع تائين ستن سالن ۾ 11 تبليغي سفر ڪيا آهن.
حضرت صاحب جن جو سفر تقريباً پنجاب جي هر ضلعي جي اڪثر
شهرن ۽ ڳوٺن ۾ ٿيو آهي. پنجاب جي سفرن جو مختصر احوال
لکيو ويو آهي مگر جيئن ته هي عاجز سال 1986ع جي پوري سفر
۾ گڏ هيو، تنهن لاءِ ان سفر جي منظر نگاري ۽ مڪمل احوال
لکيو ويو آهي. ان مان ئي ٻين سفرن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.

سال 1984ع : هن سال جو تبليغي احوال ملي نه سگهيو آهي
تـاـمـر ۾ حضرت صاحب جن 11 سيپٽمبر 84ع کان 19 سيپٽمبر
84ع تائين 9 ڏينهن لاءِ تبليغي دوره فرمايائون. لاهور شهر جي
مرڪز روح الاسلام، ظفر وال، پڇيڪي ۽ فيصل آباد جي نئون چڪ

اندر عظيم الشان تاريخي جلسا ٿيا. حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر ڏسيو ۽ نوراني خطاب فرمايو. ان کان علاوه سنڌ پنجاب جي عالمن ۽ روحاني طلبه جماعت جي نوجوانن نهايت ئي پر جوش تقريرون ڪيون.

سال 1985 ع : 15 ربيع الثاني 1405 هـ مطابق 8 جنوري 85 بروز اڱارو حضرت صاحب جن سائين عبدالحق شاه رح جن جي رفاقت ۾ هوائي جهاز ذريعي پنجاب جي تبليغي سفر لاءِ روانا ٿيا.

مرڪز روح الاسلام لاهور : 9 جنوري بروز اربع مرڪز روح الاسلام لاهور ۾ هڪ پروتار عظيم الشان جلسو رکيل هيو. بعد نماز ظهر حضرت صاحب جن نون مائهن کي ذڪر سمجهايو. بعد نماز عصر پاڻ نوراني خطاب فرمايائون ۽ بعد نماز مغرب ذڪر جو حلقو مراقبو ٿيو.

دربار حضرت پير مٺا ظفر وال : 10 جنوري بروز خميس بعد نماز عصر حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر جي تلقين فرمائي ۽ بعد نماز مغرب پاڻ خصوصي خطاب فرمايائون. بعد نماز هشا مولانا غلام نبي صاحب تقرير ڪئي. بعد ۾ پاڻ درگاهه الله آباد شريف روانا ٿي ويا.

سال 1985 ع : 13 شعبان 1405 هـ مطابق 4 مئي بروز چنڇر حضرت صاحب جن هوائي جهاز ذريعي لاهور پهتا.

مرڪز روح الاسلام لاهور : بروز چنڇر بعد نماز عصر مولانا عبدالغفور صاحب تقرير ڪئي ان کانپوءِ حضرت صاحب جن نون مائهن کي ذڪر ڏسيو ۽ بعد نماز مغرب پاڻ نوراني خطاب فرمايائون.

دربار حضرت پير مٺا ظفر وال : 5 مئي بروز اڃر بعد نماز ظهر ثاني صاحب (نوابشاہ) - اڃي عبدالحڪيم (مالا)

مولوي محمود الحسن (ڪوئٽه) تقريرون ڪيون. بعد نماز عصر مولوي عبدالغفور صاحب (ڪراچي) ذڪر متعلق مختصر تقرير ڪئي. ان کان پوءِ حضرت صاحب جن ٽين جماعت کي ذڪر ڏسيو. بعد ۾ ڊاڪٽر منور حسين (ماتلي) تقرير ڪئي بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن خصوصي خطاب فرمايو، بعد نماز عشا مولوي محمد موسيٰ (ڪراچي) ڊاڪٽر جاويد (ٽنڊو آدم) مولانا غلام نبي صاحب ڪراچي تقريرون ڪيون.

درگاهه رحمتپور شريف بچيڪي : 6 مئي بروز سومر بعد نماز عصر ڊاڪٽر غلام ياسين (نوابشاهه) سيد اسماعيل شاهه صاحب (راولپنڊي) ۽ ڊاڪٽر جاويد (ٽنڊو آدم) تقريرون ڪيون. بعد نماز عشا مولانا غلام نبي صاحب (ڪراچي) تقرير ڪئي. ٻئي ڏينهن اڱارو بعد نماز فجر حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ نوراني خطاب فرمايو.

نٿوچڪ (فيصل آباد) : 7 مئي بروز اڱارو بعد نماز عصر سيد اسماعيل شاهه صاحب (راولپنڊي) ماستر احمد علي صاحب جن تقريرون ڪيون. بعد نماز عشا ڊاڪٽر جاويد (ٽنڊو آدم) مولانا غلام نبي صاحب (ڪراچي) تقريرون ڪيون. ٻئي ڏينهن بعد نماز فجر پاڻ نون ماڻهن کي ذڪر ڏنائون ۽ نصيحت فرمائون.

مسڪين پور شريف (مظفر ڳڙهه) : 8 مئي بروز اربع مسڪين پور شريف تياري ٿي. حضرت صاحب جن جي فرمان سان اڪثر جماعت ملتان رواني ٿي چڪي هئي. چند احباب مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب، مولوي رحمت الله صاحب، مولوي رياست علي صاحب، حاجي محمد حسين شيخ، مولوي الهيار ۽ ڊاڪٽر غلام ياسين حضرت صاحب جن سان گڏ هئا. ٻئي ڏينهن مولوي عبدالقدير صاحب به پهچي ويو. حضرت خواجہ فضل علي

تريشي رح جن جي مزار مبارڪ تي ختم شريف بخشيو ويو. حضرت صاحب جن جي تبرڪات جي زيارت ڪئي وئي، بعد ۾ مسڪين پور شريف کان مظفر ڳڙھ ۽ اتان ملتان پهچڻ ٿيو. سراج آباد (شجاع آباد): 9 مئي بروز خميس بعد نماز مغرب حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر ڏسيو ۽ نوراني خطاب فرمايو.

جامع مسجد سراج آباد: 10 مئي بروز جمع بعد نماز فجر حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر ڏسيو. نصيحت کان پوءِ مراقبو ڪيو ويو. نماز جمع جامع مسجد برادا ڪئي وئي. بعد نماز جمع حضرت صاحب جن ذڪر ڏسيو ۽ نوراني خطاب فرمايو. ڪوثر مسجد (اندرون لوهار گيٽ): بعد نماز عصر مولوي محمد موسيٰ (ڪراچي) ۽ صوفي سردار احمد ثاني صاحب تقريرون ڪيون. بعد نماز مغرب پاڻ نئين جماعت کي ذڪر ڏسيائون ۽ خصوصي خطاب فرمايائون. آخر ۾ مولوي غلام نبي صاحب (ڪراچي) پرجوش تقرير ڪئي. اتان شاهين ايڪسپريس ڏري 11 وڳي روانگي ٿي ۽ درگاهه الله آباد شريف ڪنڊيارو پهچڻ ٿيو.

چوٿون تبليغي سفر پنجاب:

12 محرم الحرام 1407 هـ مطابق 18 سيپٽمبر 86 ع بروز خميس بعد نماز فجر پاڻ تبليغي سفر لاءِ پنجاب وڃڻ کان اڳ ڳوٺ وارن کي خصوصي خطاب فرمايائون.

ڳوٺ وارن کي خصوصي خطاب: پاڻ ڳوٺ وارن کي فرمايائون ته ”نماز ۽ دين جي ڪم ۾ ڪڏهن به سستي نه هوندي، تاهه هي عاجز وري به تڪيداً عرض ٿو ڪري ته نماز

باجماعت ٺاهي ٺاهي ، دل جي حضور ، خشوع ۽ خضوع سان ادا ڪئي وڃي. جيڪڏهن اوهان گهرو ٿا ته طريقت عالمه جي برڪت حاصل ٿئي ته شريعت ۽ طريقت جي پوري پابندي ڪئي وڃي . اندر مستورات کي به لائوڊ اسپيڪر ذريعي نصيحت ڪندي فرمايائون ته ”ياد رکو تهجد بر مستي هرگز نه هجي، هي الله جي رحمت ۽ بخشش جو وقت آهي، آڏي رات جو اٿي، پنهنجي لاءِ پنهنجي اهل عيال ۽ جميع امت محمديه لاءِ دعائون گهرو. آڏي رات جو الله جي رحمت پڪاريندي آهي ته اهي ڪو پنهنجي گناهن جي معافي گهرڻ وارو ته آءُ کيس بخشي ڇڏيان“. پاڻ مزيد فرمايائون ته ”لنگر جو ڪم ذوق شوق ۽ دل جي محبت سان ڪيو وڃي. اسان کي ملوڻ ٿيو آهي ته اندر، لنگر جي ماني پچائڻ جو ڪم فقط چند ماڻهو ڪري رهيا آهن. خدا جي خلق جي خدمت، حقيقت بر وڏي سعادت آهي. تنهن لاءِ ٻين ليڪه پيڻ کي به گهرجي ته هن ڪم بر هٿ وٺائين“.

سفر جي سائين کي نصيحت : جيڪي دوست پنجاب جي تبليغي سفر لاءِ تيار هيا، انهن ڏانهن مخاطب ٿيندي فرمايائون ته ”اوهان پنهنجي لپٽن کي درست رکو. خاص خدا جي رضا خاطر سفر جوارادو ڪيو. ائين نه ٿئي جو هتان ئي اوهان جا اهي ارادا هجن ته لاهور ڏسندا سون، شاليمار گهمندا سون، ياد رکو! گهمڻ وارن کي فقط گهمڻ ئي ٿيندو، اها سفر واري سعادت ۽ ليڪي انهن کي نصيب ٿيندي، جيڪي رب جي رضا ۽ خدا جي خوشنوديءَ وارو احرام ٻڌي سفر ڪندا“.

فقير روشن جو روشن مثال : پاڻ فتير روشن جو مثال ڏيندي فرمايائون ته ”هي فتير، جڏهن حضرت خواجه پير منارح جن جي درگاه شريف لاڙڪاڻه پهتو ته اتي ڪن دوستن

کيس چيو ته فقير! لاڙڪاڻي جا زيتون مشهور آهن هل ته هلون، شهر به گهمي اچون ۽ زيتون به کائي اچون. فقير چيو ته ادا! مونکي ڊپ ٿو ٿئي، مٿا ڊير ٿي وڃي ۽ محبوبين جي پٺيان نماز پڙهي نه سگهان. آخر دوستن جي گهڻي اصرار تي فقير روشن علي شهر ويو. گهمندي گهمندي ٻئي وقت نمازون محبوبين جي پٺيان پڙهي نه سگهيو. فقير روشن علي ٻڌايو ته ان رات آءٌ خواب ۾ ڏسان پيو ته قيامت جو ميدان آهي، مڪاني ميرن جواهرن جا ڊير لڳا پيا آهن. ڪوشخن ٻڌائي رهيو آهي ته هي ميرن جو ڊير فلاڻي فلاڻي فقير جو آهي جڏهن پين فقيرن جا لالا ورتا ويا ته مون کانئس پڇيو ته منهنجو ڊير ڪٿي آهي؟ ان شخص زيتونن ڏانهن اشارو ڪندي ٻڌايو ته تنهنجو ڊير اجهو هي زيتونن وارو ڊير آهي. اهڙي طرح تبليغ دوران جن جو مقصد کائڻ پيئڻ ۽ گهمڻ ڦرڻ آهي، انهن کي اهڙي حاصل ٿيندو.

حسن ۽ حسين جي تياري: هي حاجز مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب جي رفاقت ۾ روهڙي اسٽيشن تي پهتو. 4 وڳي ڌاري عوامي ايڪسپريس آئي. اڪثر دوستن رزرويشن ڪرائي، ان گاڏي ۾ چڙهي پيا. ٻيا به ڪافي فقير ان گاڏي ۾ ويٺل هيا. آخري گاڏي ۾ مولانا محمد حسن صاحب اولو ۽ سندس ساٿي فقير محمد حسين نوابشاه وارو به نظر آيو. مولوي صاحب ٻڌايو ته آءٌ تبليغ جي خيال کان بهاولپور وڃي رهيو آهيان، ٻمد ۾ حضرت صاحب جن سان لاهور ملندس. مولوي محمد حسن صاحب هڪ عجيب و غريب لطيفو ٻڌايو ته هڪ شخص اسان کي ڏسندي، خوش طبعي ڪندي پڇيو ته سائين؟ ”حسن ۽ حسين“ ڪيڏانهن وڃي رهيا آهن؟

عجيب و غريب منظر: آخر 5 وڳي ڄام جو ڪراچي

ايڪسپريس آئي ته محبوبن جا مستانه، پير جا پروانه نوراني
 چهرن سان منهن تي محمدي باغ (ڏاڙهي) رکيل، مٿن تي نوراني
 تاج يعني اڃا، ساوا پيارا پتڪا پتل، گاڏي جي دروازن تي بهيل.
 الله! الله! جا نعرا هڻي رهيا هئا. هي دوست اڪثر ڪاليجن ۽
 يونيورسٽين جا نوجوان شاگرد هئا، جيڪي جن ته ڪنهن ديني
 درسگاه جا طالب پئي معلوم ٿيا، جيئن ته اسان جو گاڏو آخر ۾
 هيو. تنهن ڪري دوستن سان ملاقات ٿي نه سگهي. فقير محمد
 اشرف جهڙي وارو به ساڳي گاڏي ۾ اسان جو ساٿي هيو. اتنا ان
 ساڳي گاڏي ۾ مولوي نورمحمد صاحب جي پنجاب واري جماعت
 پڻ ويٺل هئي جيڪي يارهن ڪري واپس موٽيا هئا. هن عاجز
 گاڏي ۽ ٻراڏان ڏٺي ۽ نماز باجماعت ادا ڪئي ويئي. هلندڙ گاڏي
 ۾ به قبلي ۽ قيام جو خصوصي خيال رکيو ويو. هند نماز مغرب هن
 عاجز انهن دوستن کي محبوبن مرشدن ڪريمن حضرت قبله سچڻ
 سائين مدظلہ العالی جن جي فيض برڪات جون ڳالهيون ٻڌايون.
 ٽڪيٽ چيڪر به اسان جي ڀرسان ويهي ڳالهيون ٻڌڻ لڳو. هن
 عاجز حضرت صاحب جن جو علمي، ذوق شوق، ديني درد، امت
 جو فڪر، شريعت پاڪ جو اتباع، جواني جي عالم ۾ اطاعت ۽
 عبادت گذاريءَ جو جذبو جنهن، تبليغ طرف خصوصي توجه،
 عاجزي انڪساري، خدا جي رضا خاطر ٿوري عرصي اندر صوبه سنڌ
 کان علاوه پنجاب، بلوچستان ۽ متحده عرب امارات جا تقريبا
 150 تبليغي سفر ڪري چڪا آهن. جڏهن گاڏي صادق آباد پهتي
 ته اهو ٽڪيٽ چيڪر، حضرت صاحب جن جي انٽريس حاصل
 ڪري، موڪلائي پنهنجي ديوتن تي هليو ويو. عشا نماز ساڍي 8
 وڳي خالپور اسٽيشن جي پليٽ فارم تي اڏان ڏيئي، باجماعت ادا
 ڪئي ويئي، سبحان الله! عجيب و غريب منظر هيو. سمورو پليٽ

فارم فقيرن سان ڀريل هيو. گاڏي جي اول ۽ آخر ۾ فقير ئي فقير هئا. جيئن ته تقريبا 80 فقير هئا. تنهن لاءِ ٻه جماعتون، هڪ گاڏي جي شروع ۾ ۽ ٻي گاڏي جي آخر ۾، ڪيون ويون. ڪارڊ ويچارو اسان جي انتظار ۾ هيو جڏهن فقيرن سڪون سان نماز پوري ڪئي ته سڀئي وڃاڻا ٿين، هڪ دين جي درد رکندڙ شاعر اديب هن منظر جي عڪاسي هن الفاظن ۾ ڪئي آهي.

حضرت محمد ظاهر سندس ڪلي آ، پاڻ ولي ۽ ابڻ ولي آ.

جنهن جو فيض آ فيض الله، سهڻو سائين اهل الله.

جنهن جا مريد به بخت ڀلارا، ڏاڙهي ڏلڏڻ پشڪن وارا.

جنهنجي جماعت حزب الله، سهڻو سائين اهل الله.

نظر ڪرم جو صدقو : اڪثر ٻڌڻ ۾ ائين ايندو آهي ته پنجاب ويندڙ گاڏين ۾ ويهن جي جاءِ ته ڇا، پر بيهن جي جاءِ به نه ملندي آهي. اها صحيح حقيقت آهي پر اسان سان ته مرشدن ڪريمن جو اهو قرب ۽ ڪرم ٿيو جو سڀ دوست هيٺ مٿي ڏاڍي مزي سان نمازون پڙهندا ۽ نندون ڪندا هليا. هن عاجز فخر جي اڏان ڏني ۽ هلندڙ گاڏي ۾ نماز باجماعت ادا ڪئي ويئي. پوري 6 وڳي گاڏي لاهور اسٽيشن تي پهتي ته سڄو پليٽ فارم الله! الله!! جي نعرن سان گونججي ويو. نوجوان شاگردن جي اخلاق و ادب عاجزي انگساري ۽ معصوم چهرن کي ڏسندي ائين پئي محسوس ٿيو ڇڻ ته آسمان وارا ستارا هڪ ڀيرو زمين تي لهي آيا آهن. دوستن ٽولن ٽولن جي صورت ۾ گڏجي ٿورو گهڻو ناشتو ڪيو. هن عاجز کي ٻه موري وارن دوستن پاڻ ڏانهن ڇڪيو پئي ته مٽياريءَ جو پيارو دوست حافظ بشارت اڳيئي منهنجي انتظار ۾ هيو. مولانا لسير احمد صاحب انهيءَ اميد تي مون ڏانهن ڏسي رهيا هئا ته اوچتو جناب خالد صاحب ٻانهن ۾ هٿ وجهي وڃي هڪ ٻيل

گاڏي ۾ ويهاريو، بس اتي ۾ چار حيدرآباد جا دوست اڳيئي ويٺل هيا. اسان گڏجي ناستو ڪيو. ايجان گاڏي مان هيٺ سس لٽس ته ڊاڪٽر الهيجايو هالا واري کڻي پانهن کان ورتو ته سائين اوهان ڪاڏي ويا هو. اسان اوهان جي انتظار ۾ هئاسين. ايڏو ايشار. قرباني. همدردِي هي سڀ ڪجهه محبوبن مرشدن ڪريمن جي تعليم و تربيت ۽ نوراني نگاهه جو اثر آهي. هن عاجز جي پنهنجي حيثيت ۽ لياقت ته هيءُ آهي جو شايد پني به لڪر نه ملي ها.

لاهور کان ظفر وال : سوائين 7 وڳي ترين لاهور کان ظفر
وال رواني ٿي، محبوبن مرشدن ڪريمن جي نعمت خواني ۽ ياد ۾ ساڍي 10 وڳي ظفر وال پهچڻ ٿيو، ٽائي صاحب پنهنجي اصلاحي، روحاني ۽ انقلابي شمر سان دوستن کي وندرائيندو رهيو. ڪنهن به ساٿيءَ سفر جي ٽڪاوت محسوس نه ڪئي، جيئن ته ظفر وال لنڊي اسٽيشن آهي ۽ گاڏي ۾ ٿورو وقت پهچندي آهي پر هت ته معاملو ئي ٻيو هيو. سفر ۾ تقريباً 80 فقير هئا، ساڳئي وقت هر ساٿي کي سفر جو ٿورو گهڻو سامان به ساڻ هيو جنهنڪري گاڏي کي گهڻو وقت لڳي ويو. جڏهن سڀ فقير صحيح سلامت گاڏي مان هيٺ لٿا ته ڊرائيور ويچاري ڪلندي اشارن سان اجازت گهري، فقيرن به هٿ مٿي کڻي، الله الله!! ڇا لعرا هڻندي، سندن شڪريه بجا آندو. جيئن ته مرڪز ڏانهن وڃڻ لاءِ پيچرو تمام سوڙهو هيو، ڪراس ڪرڻ جو ته سوال ئي پيدا نٿي ٿيو، فقير گهڻس گاڏي وانگر قطار ۾ هڪجهڙي پٺيان الله الله!! ڇا لعرا هڻندي، جڏهن مرڪز جي ويجهو پهتا ته اتان جا مقيم فقير نوان لنڊا، پوڙها، پڪا ٽولن ٽولن جي صورت ۾ آيل مهمانن جو استقبال ڪيو. اچڻ شرط سامان ڦري، هٿين خالي ڪري ڇڏيائون. مرڪز تي پهچڻ سان حال احوال کان اڳ لنگر پهچي ويو، ڏاڍا قرار ٿي ويا. هي مرڪز جيتروئي وڏو

هو اوتروئي سڀني نموني سينگاريل ۽ سنواريل هيو.

سکر کان لاهور هوائي پرواز: ٻئي طرف حضرت قبله
سجڻ سائين جن هوائي جهاز ذريعي سکر کان لاهور پهتا، جهاز جو
فلائيت نمبر پي سڪي 344 هيو. حضرت صاحب جن سان گڏ
ڊاڪٽر منور حسين (ماتلي) ڊاڪٽر غلام ياسين (نوابشاهه)، فقير اعجاز
احمد طاهري (چار شوروڪالوئي)، سيد واجد علي شاهه ۽ محمد
عارف (حيدرآباد) هيا. 18 سيپٽمبر بروز خميس هوقت سوائين 4
وڳي شام جو سکر کان روانگي ٿي. سکر هوائي اڏي تي فقير اعجاز
احمد جي ٻن ننڍڙن ڀائرن حضرت صاحب جن کي گلن جا هار
پهرايا. جهاز اندر تقريباً 150 مسافر هئا. جهاز 29 هزار فوٽن جي
اوچائي تي پرواز مڪري رهيو هو. جهاز جي رفتار 480 ميل في
سڪلاڪ هئي. سکر کان لاهور تائين 645 روبيه تڪيٽ هئي. پوري
سوائين 5 وڳي جهاز لاهور پهتو. هوائي اڏي تي حاجي محمد حسين
شيخ ۽ اتان جا متير دوست، سائين جن جي استقبال لاءِ اڳيئي انتظار
پر هئا. دوستن پاڻ سان ٽي ڪارون آنديون هيون. محبوبن مرشدن
ڪريمن جو جهاز ٻر چڙهڻ ۽ لهن وارو منظر به ڏسڻ وٽان
هيو. مگر السوس 1 هي عاجز انوقت اتي موجود نه هيو.

جب حسن تها ان کاجلوه نما، انوار کا عالم کيا هوگا.

هر کوئي فدا مے بن ديکے، ديدار کا عالم کيا هوگا.

سجڻ جي ساٿين جو تعداد: 13 محرم الحرام
1407 هـ مطابق 19 سيپٽمبر 86ع بروز جمع 9 وڳي صبح جو
حضرت صاحب جن ظفر وال پهتا. جيڪي دوست صوبه سنڌ مان
هن سفر ۾ شامل هئا، انهن جو ترتيب وار تعداد هن طرح آهي.
ڪراچي 17، ضلع حيدرآباد 28، ضلع نواب شاهه 19، ضلع خيرپور
3، ضلع لاڙڪاڻه 9، ضلع ٿرپارڪر 1، ضلع دادو 5 ۽ ضلع ٻدين

1 جملہ 83 ماڻهو شامل هئا .

فقير رياست علي ۽ سندس ساٿين ڏاڍي جوش جذبي ۽ محبت وڃان هيءُ نعت پڙهي

تيرے عشق نچايا گلي گلي . تيرے دردے خادم غوث ولي .

اڪثر فقيرن مٿان حالت طاري هئي . ڪيترا فقير ته مستي ۽ وڃان جهومندا رهيا . جمعي نماز کان اڳ جناب خالد صاحب عشق رسول ﷺ متعلق تقرير ڪئي .

اهل ذڪر جون آخري گهڙيون: بعد بر ماستر احمد علي صاحب ٻڌايو ته آخري وقت بر آءُ حافظ حبيب الله صاحب رح سان گڏ هوس . جڏهن کين علاج واسطي چيو ويو ته پاڻ فرمايائون ته هن وقت علاج جي ضرورت نه آهي ايتري بر حضرت قبله سچن ساٿين جن جو سنڌ مان خط آيو . جنهن بر لکيل هيو ته علاج ڪرائڻ سنت آهي . علاج ڪرايو وڃي . پوءِ محبوبين جو خط ڏسي حافظ صاحب جن اسپتال وڃڻ جو ارادو ڏيکاريو . اسپتال اندر ڊاڪٽرن ڪافي ڪوشش ڪئي ته حافظ صاحب جي صحت بحال رهي . بيماري دوران حافظ صاحب جن فرمايو ته اوهان هاڻي پري ٿيو . منهنجا معزز مهمان اچي رهيا آهن . جڏهن سندن ڀاءُ مولانا محمد رمضان صاحب کين ڪلمي شريف جي تلقين ڪئي ته پاڻ فرمايائون ته فقيرو! سڄي زندگي ته آءُ اوهان کي ڪلمو پڙهائيندو رهيس . اڄ اوهان مون کي ان ساڳئي ڪلمي شريف جي تلقين ڪري رهيا آهيو . حافظ صاحب رح جن هي به فرمايو ته قلبي ذڪر ڏانهن توجه ڪيو . ڪجهه دير کان پوءِ پاڻ شد مڏي پوري اعراب سان ڪلمو شريف پڙهي جماعت کان پڇيائون ته مون ڪلمو صحيح پڙهيو آهي يا نه . آخر بر ڪافي عرصي تائين زبان جي مٿان الله! الله! جو ذڪر جاري هيو انهي حالت بر وصال ڪري ويا . انا لله وانا اليه راجعون .

حضرت قبله سچي سائين جن خطبو ۽ نماز پڙهائي. ان کان پوءِ نئين جماعت کي ذڪر سمجهايائون. ذڪر ڏسڻ کان پوءِ مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب جن پنهنجي تقرير ۾ ذڪر جي فضيلت سان گڏ الله جي بيارن ولين ڪاملن جون نوراني نشانين پڻ بيان ڪيون. آخر ۾ حضرت صاحب جن 4 وڳي ڌاري علم، عمل ۽ اخلاص جي موضوع تي هڪ ٻي اثر جامع خطاب فرمايو. ان کان پوءِ پاڻ حافظ حبيب الله صاحب رح جن جي روح کي ختم شريف بخشايون. بعد نماز هئا مولوي غلام نبي صاحب تقرير ڪئي.

هڪ اهم اعلان: 20 سيپٽمبر 86ع بروز ڇنڇر ذڪر جي حلقي مراتبي کان پوءِ حضرت صاحب جن پنهنجي خصوصي خطاب دوران فرمايو ته ڪامل ڏيندو آهي وٺندو نه آهي. جنهن جي اندر ۾ دنيا جي حاصل ڪرڻ جي هوس آهي اهو ظاهر ۾ شير جي گل اندر ٻڌڻ آهي. مگر جنهن کي دنيا جي ڪا به لوڻ لالچ نه آهي اهو شير آهي. پاڻ کي ڪيترو به لڪائي ۾ لڪي نٿو سگهي. اهڙي طرح حافظ صاحب رح به لڪل شير هيو. پاڻ فرمايائون ته هيءُ ڪنهن جي جاگير نه آهي جيستائين هن باطني نعمت جي لذت کان محروم آهي. اها لياقت ۽ استعداد حاصل نه ڪيو اٿس تيستائين پير جو پٽ به پير پنهنجي نٿو سگهي. پاڻ فرمايائون ته مولانا محمد رمضان صاحب نهايت محنتي، مخلص ۽ مجاهد شخص آهي هن جو حضرت صاحب جن سان عشق محبت ۽ پڪو تعلق ۽ رابطو آهي. ڪيمس دين جو درد ۽ تبليغ جو اهو ذوق شوق آهي. جو آزاد ڪشمير جي سفر دوران چڻا کائي، دين جي تبليغ ڪيائين. حافظ صاحب رح جن جي جاءِ تي ڪيمس مقرر ڪيو وڃي ٿو. تقرير نصيحت کان پوءِ حضرت صاحب جن حافظ صاحب رح جي مزار تي ختم شريف لاءِ تشریف فرما ٿيا. سنڌ پنجاب جي پوري

جماعت سائن گڏ هئي. ياد رهي ته حافظ صاحب رح جي مزار
مرڪز اندر مسجد شريف جي پاسي ۾ هڪ وڏي ميدان اندر آهي .
يتيمن سان پيار: حافظ صاحب رح جن جا ٻه ننڍڙا
صاحبزاده جڏهن حضرت صاحب جن سان مليا ته پاڻ کين محبت
۽ پيار وڃان ٻنگهر ڪري ڪافي وقت تائين زارو قطار روئندا رهيا.
سندن انهيءَ بي پناه شفق جو اهو اثر نڪتو جو اڃا اهي ٻئي
صاحبزاده جامم مريه غفاريه درگاهه الله آباد شريف تي ديني علم
پڙهندا آهن.

تقويٰ جو هڪ اڻ وسرندڙ واقعو: مولوي رحمت الله
صاحب هن عاجز کي ٻڌايو ته پهرين ڏينهن منجهند جو جڏهن
حضرت صاحب جن وٽ ماني پهتي ته پاڻ مانيءَ مان هڪ گهره
ڇڏي اڃا پاڇي ۾ مس وڌائون ته فرمايائون هيءَ ماني ڪٿان آئي
آهي؟ مولوي صاحب عرض ڪيو ته قبلان ماني ته مولانا محمد
رمضان صاحب کڻي آيو هو. پاڻ فرمايائون ته مولوي صاحب جو هٿ
گهر ڪونهي. ڇاڇ ڪيو ته ماني حافظ صاحب جن وٽان ته ڪانه
آئي آهي. جيڪڏهن حافظ صاحب وٽان آئي آهي ته معلوم ڪيو ته
شريعت مطابق وراثت ٿي آهي يا نه. جيستائين اها ڳالهه صاف نه
ٿيندي تيستائين هي عاجز ماني نه کائيندو. ڇاڇ ڪرڻ تي معلوم
ٿيو ته هن دعوت ۾ حافظ صاحب جن جو ڪجهه به خرچ نه آهي
دوستن احبابن گڏجي حضرت صاحب جن ۽ جماعت واسطي لنگر
وغيره جو انتظام ڪيو آهي .

ظفر وال کان بچيڪي: 20 سيپٽمبر 86ع بروز ڇنڇر
بعد نماز ظهر حضرت صاحب جن جي تياري درٻار حضرت پير مٿا
بچيڪي ٿي. حضرت صاحب جن چند دوستن سان گڏ وڻڪن ذريعي
بچيڪي روانا ٿي ويا ۽ قمبرن جي بس جيڪا هيٺان مٿان ڀريل

هئي، ظفر وال مان 4 وڳي رواني ٿي سموري سفر دوران فتمر رياست علي ۽ سندس ساٿي نعتون ۽ منقبتون ڳائيندا رهيا. هر دوست جي مٿان جڏهي جي حالت طاري هئي تانه ڊاڪٽر محمد يوسف صاحب جي دعوت تي پچيانه پهچڻ ٿيو. ڊاڪٽر صاحب نهايت ئي مخلص ۽ محبت وارو آهي. دعوت کائي بس ۾ چڙهي، عصر نماز پچيڪي شهر واري مسجد ۾ ادا ڪري، اتان پيادل درگاه وحمته پور پهچي حضرت صاحب جن سان گڏ مغرب نماز ادا ڪئي ويئي. بعد نماز عشا آچر رات 9 وڳي مولانا عبدالغفور صاحب جن آدابن متعلق هڪ جامع تقرير ڪئي.

ذڪر جو حلقه مراقبو: 21 سيپٽمبر 86، هر روز آچر بعد نماز فجر حضرت صاحب جن حلقه مراقبو ڪرايو. مراقبي دوران روح راڙو، چيخ وپڪار جو عالم هيو. پاڻ نهايت ئي عشق، محبت ۽ درد وچان مولانا جامي رح جو هيءُ قزل "نسيما چاليه پهلجي گذر کن - زاحواله محمد شيه را خبر کن" پڙهيو. ان وقت فيض برڪات جي اما پلٽ هئي جو هر دوست جي مٿان حالت طاري هئي. مراقبي کانپوءِ مولانا سيد اسماعيل شاه صاحب راولپنڊي واري تقرير ڪئي.

جنن جو پيس محبوبن جو غلام: جناب شاه صاحب کي جنن جو پير سڏيو ويندو آهي. هن عاجز شاه صاحب کان جنن متعلق پڇيو پاڻ ٻڌايائون ته پشاور اندر حضرت صاحب جن جي طريقت عالمه جو ڪافي ڪم ٿيو آهي. محبوبن مرشدن ڪريمن جي فيض برڪات جي جهلڪ ڏسڻ لاءِ لاهور علائقي جو هڪ جن، جنهن جو نالو سهيل هيو، جنهن جا رشتيدار پشاور ۾ به هيا، اهو به اسان جي ذڪر واري مجلس اندر اچڻ لڳو، کيس حلقه مراقبي ۾ ڏاڍي لذت ۽ مزو آيو. هن ذڪر پڇيو ته هن جو

پاءِ جمفر جيڪو پشاور جو رهاسڪو آهي. اهو ڏاڍو فاسق ۽ سرڪش جن هو. تنهن پنهنجي پاءِ سهيل کي مراقبي جي مجلس ڏانهن وڃڻ جي منع ڪئي. بهرحال سهيل کي زنجيرن ۾ ڇڪڙي ڇڏيندو هو ۽ ان جي مٿان ٻن تن ديون کي مقرر ڪري، ڇڏيائين ته جيئن هي ڪنهن پاسي وڃي نه سگهي. پوءِ جڏهن شاه صاحب جن حلقه مراتب اندر غزل پڙهندا هئا ۽ وڏن مٿين واري تسيبح وڄائيندا هئا ته هيءُ سهيل اتي به الله جي غمرب هڻندو هو ته زنجيرون ڪتي ڀرلديون هيون، جمفر کانئس پڇيو ته تو ڀر اها ڪهڙي طاقت آهي، جنهن کان اهي زنجيرون ٽٽي وينديون آهن ۽ منهنجا مقرر ڪيل ديوي ڊڄي ويندا آهن. سهيل کيس ٻڌايو ته مون هڪ بزرگ کان اسرار عظم، الله جو ذڪر سگهو آهي، اها سموري طاقت الله جي ذڪر جي آهي.

نظر ڪرم: شاه صاحب مزيد ٻڌايو ته سيد علي شاه جي پٽ کي ان جمفر جن ڏاڍو تنگ ڪيو ۽ چيائين ته آءُ هن جو ڪنڌ پيچندس. شاه صاحب ان علائقي جي عاملن کي گهرايو جن ۾ غلام محمد ۽ محمد علي عامل پڻ شامل هيا، انهن ڪاٺي ڪوشش ڪئي پر جمفر پنهنجي ضد تي بيٺو رهيو. آخر شاه صاحب پنهنجي پٽ کي مون وٽ وٺي آيو. شروع ۾ ته جمفر ڊيچارڻ لاءِ رڙيون واکا ۽ خوفناڪ آواز ڪڍيا، جڏهن منهن جي مٿان هن جي رڙين جو ڪوبه اثر نه پيو، تڏهن مون کانئس پڇيو ته تو شاه صاحب جي پٽ کي تنگ ڇو ڪيو آهي. چيائين ته هن جي پيءُ منهنجو پٽ ماريو آهي. آءُ هن کي نه ڇڏيندس. مون کيس چيو ته پوءِ تون به ان جي پيءُ کي مار. هن چيو ته جيڪڏهن هن جي پيءُ کي ماري نٿو ته کيس ايترو صدمو نه رسندو، جيترو هن جي پٽ جي مرڻ تي کيس ڏک ٿيندو. بعد ۾ چيائين ته شاه

صاحب! مون کي اهو ته ٻڌاء ته منهنجو ڀاء سهيل اوهان جي صحبت ۾ ايندو آهي. ان کي اسان زنجيرن ۾ جڪڙي ڇڏيندا آهيون پوء به هي زنجيرون ٽوڙي ڇڏيندو آهي ۽ هڪ ٻئي درد نعت پڙهندو آهي. مهرباني ڪري اها نعت موٽڪي به پڙهي ٻڌايو. مون هن کي پنهنجي مرشدن ڪريمن جي منقبت پڙهي ٻڌائي.

نوٽ: هيء منقبت صفحي نمبر 24 تي پڙهندا.

اسم اعظم جو اثر: ٻس هن نعت ٻڌڻ شرط جعفر جن کي جذبو ٿي ويو ۽ چيائين ته مونکي به اهو الله جو ذڪر ڏسيو. بعد ۾ محبوبن مرشدن ڪريمن جو اهو ٻڌايل قلبي ذڪر کيس ڏسيو ويو. جعفر پنهنجي قوم اندر جنن ۽ ديون ۾ ڏاڍي تبليغ ڪئي. کيس اسر اعظم جي ڪافي قوت اچي ويئي. جيڪو به جن يا ديو سرڪشي ڪندو هو ۽ هن جو چوڻ نه مڃيندو هو ته هي انهن کي سخت سزا ڏيندو هو. هي گویا پنهنجي قوم جو سردار بنجي ويو. پشاور کان ٿوري فاصلي تي ڪجهه ٻهاڙ آهن. اتي هن جو همد ڪوارٽر آهي. هن جي تبليغ ۽ ڪوشش سان تقريباً 18 هزار غير مسلم جن مسلمان ٿيا آهن. شاه صاحب ٻڌايو ته آء جڏهن تبليغ جي خيال سان راولپنڊي قيام ڪيو ته سهيل اتي به ايندو رهندو آهي.

جنن جي اصلي صورت: هن عاجز شاه صاحب کان پڇيو ته سائين! هي جن پنهنجي اصلي صورت ۾ به حاضر ٿيندا آهن؟ شاه صاحب ٻڌايو ته هاڻو مگر هنن جي اهڙي ته بد صورت آهي جو هر هڪ ماڻهو برداشت ڪري نه سگهندو. سندن مٿي تي سڱ هوندا آهن. سندن اکيون آبيون. پنج ۽ هٿ پير ٿندا يعني وريل هوندا آهن. جڏهن ذڪر جي حلقه مراقبي ۾ ويهندا آهن ته انسانن جي صورت ۾ ويهندا آهن. غير حاضر تقيرن جي صورت

اختيار ڪندا آهن .

بعد نماز ظهر مولانا غلام نبي صاحب ڪراچي واري تقرير ڪئي .
شام جو جلوسي جو پروگرام شروع ٿيو .

حقيقي تعلق ۽ صحيح نسبت : حضرت قبله سچو
سائين جن جي موجودگي ۾ ۽ سندن ئي امر سان بعد نماز عصر
بهادر مورائي مرشد مربي سان محبت، تعلق، ۽ رابطي متعلق هڪ
جامع تقرير ڪئي جيڪا مغرب نماز تائين هلي. بهادر مورائي
پنهنجي تقرير ۾ چيو ته مولانا رومي رح فرمايو آهي ته ”نسبت پاڪان
درست کن يا پئي ايشان مرو- غرق شد فرعون موسيٰ پيش رو.“

الله وارن سان نسبت صحيح رک يا انهن جي پٺيان نه هل ڇو ته
نيل درياء اندر حضرت موسيٰ عليه السلام جهڙو رهبر ۽ اڳواڻ هيو
پوءِ به فرعون جيڪو حضرت موسيٰ عليه السلام جي پٺيان پئي
هليو، غرق ٿي ويو. ڇو ته فرعون جي نسبت صحيح نه هئي تنهن
ڪري، سندس پٺيان لڳڻ به ڪمڻ لائڻو پهچائي نه سگهيو.
”بندگان خاص عالم الغيوب - درجهان داني جوا سيس القلوب“ هي
الله جا پيارا مقرب ٻانها، دلين جا جاسوس هوندا آهن ”فجالسوا هر
بالصدق“ تنهن ڪري انهن وٽ صدق ۽ سچائي ساڻ ويهڻ
گهرجي.

پنهنجو پاڻ سڃاڻ : ڪڏهن اسان پنهنجي اندر ۾ به
جهاتي پائي ڏٺي آهي ته اسان جي اڳين حالت ڇا هئي ؟ ڏاڙهي،
ڏنڊڻ، پنڪو، تهجد، نماز باجماعت، دين جو درد، شريعت
پاڪ جو اتباع، هي سڀ ڪجهه محبوبن مرشدن ڪريمن جو
ڪرم آهي. ”جيءُ تنهن کي، جنهن جيءُ سڳاريو“.

حضرت خواجہ غريب نواز پير منا رح جن اسان جي حال موافق
هڪ سبق آموز مثال ڏيندا هئا ته هڪڙو گلام هيو، جنهن کي

مالڪن وٺائي وٺائي ڄڻا ڪري وڌا. جڏهن گڏهه جي پٺيءَ مان رت ۽ پونءِ وهڻ شروع ڪيو ته مالڪن ٻيڙاڙ تي لٽيون مٿي هن کي گهر مان ڪڍي ڇڏيو. پڪي پڪڻ هن کي پنهنجي لونگن سان ڦٽيندا رهيا. گڏهه ويچارو هيٺڪون ڏيندو. هيڏي هوڏي پڇندو رهيو. اها حالت ڏسي ڪنهن الله واري کي مٿس رحم آيو. جنهن کيس شينهن جي ڪل ڏڪائي ڇڏي. هاڻي پڪي ته ڇا پر جانور به ڊپ کان سندس ويجهو نٿي آيا. کائي پي ٿلهو متارو پنج پيو. ڦٽ به خير سان چٽي ويا. ”ڪل شيءِ يـرجع الـي اصلـه“ هر هڪ شيءِ پنهنجي اصل ۽ بنياد ڏانهن لاڙو ڪندي آهي. وانگر گڏهه به پنهنجي اصليت ڏانهن موٽندي. هيٺڪون ڏيڻ ۽ پُستيون هڻڻ شروع ڪيون. اها حالت ڏسي جانور ويتر ڊچڻ لڳا ته خبر ناهي هي ڪهڙي قسم جو شينهن آهي. آخر پنهنجو آخري لپڻ وارو مڪرتب ڏيکارڻ شروع ڪيائين. بس لپٽندي لپٽندي. اها شينهن واري ڪل لهي ويئي ۽ پاڻ اصلي روپ ۾ نڪري نروار ٿيو. پگهرڙ ته ٻيئي سڄي فلر ڏئي. گڏهه جي فواد ۽ اداڪاري کي ڏسندي، اوچتو حملو ڪري سندس آندا ڪڍي وڌا.

منهنجا پيارا ۱ اسان پنهنجي پاڻ ڏانهن به ڏسون ته ڇا ۱ اسان جا وڌا به پير هئا؟ ماڻهو جو اسان جا هٿ پير ٻيا چمن. هر طرح جون خدمتون ٻيا ڪن. هي سڀ ڪجهه سجڻ جو صدقو آهي. اسان کي ته شايد پٺي به ٽڪر نه ملي ها. چولدا آهن ته ”گڏهه ڇا ڄاڻي گلشن مان“. هي ته محبوبن مرشدن جي مهرباني آهي جو پاڻ گڏهن کي کڻي گج پارايا اٿن. پوءِ اسان کي به هن لوئي جي لڇ رکڻ گهرجي. جيڪي الله وارا هيءَ نعمت ڏيئي سگهندا آهن. اهي واپس وٺي به سگهندا آهن. تنهنڪري اسان کي هن نعمت جو شڪر ۽ قدر ڪرڻ گهرجي. الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته ”جيڪڏهن

اوهان منهنجي نعمت جو شڪر ڪندو ته آءُ پنهنجي نعمت کي اڃا به زياده ڪندس. جيڪڏهن اوهان منهنجي نعمت جي ناشڪري ۽ بيتدري ڪئي ته پوءِ ياد رکو تحقيق منهنجو هذاب سخت آهي.

هڪ سبق آموز مثال: مثال مشهور آهي ته ”جيترو پيار اوترو بار“. ويجهي کي وڌيڪ ڊپ رکڻ گهرجي. ”محمود غزنوي“ ڪه هزارن غلام ڏانهن مشتق چنان گرفت غلام غلام شد.

سلطان محمود غزنوي، جنهن وٽ هزارين غلام هيا پر اهاڙ جي ادب ۽ اخلاق کيس غلام جو به غلام بنائي ڇڏيو. اهاڙ پنهنجي انهيءَ مٿاهين مرتبي کي نه ڏٺو پر پنهنجي اصلي حالت کي مد نظر رکندي هڪ رات جو هڪ اڪيلي ڪوٺيءَ ۾ اندران ڪلف ڏيئي.

ڪافي وقت تائين ويٺو هوندو هو. هڪ رات محمود غزنوي اوچتو جيئن جو اتان لنگهيو ته ڪوٺيءَ کي بند ڏسي بهي رهيو. ٿوري دير کان پوءِ دروازو کڙڪايائين. جڏهن اندران در ڪليو، ڇا ڏسي ته اهاڙ جي اڳيان هڪ چنل پراڻي ٽوپي. هڪ ٿاڻل چٽيون لڳل

ڪانچ، قميص، هڪ ڀڳل پيالو ۽ هڪ ڦڙي لٽ پئي هئي. سلطان محمود سخت ناراض ٿي کيس چيو ته اي اهاڙ! مون توکي پنهنجو محبوب بنايو. سڄي شامي تنهنجي حوالي ڪئي. ڇا تو منهنجي الهن ٿورن ۽ احسانن جو اهو قدر ڪيو آهي جو پراڻا ۽ ٿاڻل

ڪپڙا اڳيان رکي، مونکي شرمسار ڪري رهيو آهين. اهاڙ عرض ڪيو ته منهنجا آقا! تنهنجا ڪروڙين ترپ، ان ڳنڍا ۽ ان ميا احسان، انهن ڳڻن کي لاهي ته ڇا پر ڳائي به نٿو سگهان. هي سڀ ڪجهه پنهنجي نفس کي سبق پيو ياد ڪرايان ته خبردار! هينئر ته ”محبوب ۽ مقرب“ آهين، اقتدار جي ڪرسيءَ تي آهين. ياد رک!

جيڪڏهن تو هن نعمت جي ناشڪري ۽ بيتدري ڪئي ته پوءِ توکي پنهنجا اهي پراڻا ٽپڙ ٿي ڪم ايندا، قبلا ٻن نفس کي پراڻيون

یادگیرون پیو ڏیاریان، متان عزت ۽ اقتدار واری هوس سندس دماغ خراب ڪري ڇڏي.

اکٽین ڏنو مشاهدہ : حضرت پیر منا رح جن جي جماعت ۾ اها ٻه مقرب ۽ بزرگ شخص هيا جو جڏهن سفر دوران گهوڙي تي چڙهي، ڪنهن پاڻيءَ مان گذر ڪندا هئا ته مرید گهوڙي جي ٻج کي هٿن ۾ جهلي هلندا هئا ته متان گهوڙو ٻج هٿي، سائين جا ڪپڙا پسائي ڇڏي. اهوئي مان ۽ مرتبي وارا، جڏهن الله وارن جي نظر تان ڪري ٻيا ته پيادل اڪيلا هلندي ڏٺاسون. سندن پٺيان ڪا بهر ڪانه هئي. ڊائري اندر جن مبلغن جي رات خالي نه هئي، جڏهن پنهنجو پاڻ کي ڪجهه سمجهيائون ته اوباسون ڏيندي ڏٺاسون، ڪو ماڻهو انهن کي دعوت ڏيڻ لاءِ به تيار نه هيو.

”خاک آپکو سمجهنا اڪسیر هے تو یہ هے اور عاشقون کسے آگے تدبیر هے تو یہ هے“

سال ۱۱ الله تعالیٰ اسان کي سڃاڻپ واري سمجهه ۽ ادب واري اک هٿا فرمائي.

بعد نماز مغرب مولانا عبدالغفور صاحب ۽ بعد نماز عشا مولوي غلام رسول صاحب لاهور واري تقرير ڪئي. پئي ڏينهن بعد نماز فجر حلقه مراقبي کان پوءِ حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر ڏسيو ۽ خصوصي خطاب فرمايو.

100 چڪ جڙانواله روانگي : 23 سيپٽمبر بروز سومر ٻيجيڪي کان 100 چڪ جڙانواله روانگي ٿي. حضرت صاحب جن ڪجهه دوستن سان گڏ ڪار ۾ چڙهي ڪڪلاڪ کن لاءِ فقير رياست علي ڏانهن ويا. بعد نماز ظهر حاجي عبدالحڪيم (مالا) تقرير ڪئي. بعد نماز عصر حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي قلبي ذڪر ڏيڻ فرمايو بعد ۾ مولوي عبدالغفور صاحب جن صحبت صالحين ۽

ذڪر الاهي متعلق تقرير ڪئي. آخر ۾ حضرت صاحب جن نوراني خطاب فرمايو. بعد نماز عشا مولوي غلام نبي صاحب ڪراچي واري تقرير ڪئي.

نٿو چڪ (فيصل آباد) روانگي : 23 سيپٽمبر بروز اڱارو هڪ وڳي ڌاري نٿو چڪ پهچڻ ٿيو.

تربيتي پروگرام : بعد نماز ظهر دوستن جو تربيتي پروگرام رکيو ويو جنهن ۾ ديني مسائل جي تعليم، وضو، غسل ۽ نماز جو طريقو بيان ڪيو ويو. جماعت جا 17 ٽولا ٺاهيا ويا. هر ٽولي ۾ تقريباً 8 يا 10 افراد شامل هيا ۽ هر ٽولي مان هڪ شخص کي امير مقرر ڪيو ويو ۽ سڄي پروگرام جو هڪ سرپرست به مقرر ڪيو ويو، جيڪو انهن سڀني ٽولن کي صحيح طريقي ۾ هلڻيندو رهيو. جيئن ته حضرت صاحب جن جي رهائش متصل هئي. پاڻ شاماني جي سوراخن مان سڄي پروگرام جو جائزو وٺي رهيا هئا. بعد نماز عصر حضرت صاحب جن ٽون ماڻهن کي ذڪر جي تلقين فرمائي ۽ آخر ۾ خصوصي خطاب فرمايائون. بعد نماز عشا مولوي غلام نبي صاحب تقرير ڪئي. پئي ڏينهن بعد نماز فجر حلقه مراقبه کان پوءِ حضرت صاحب جن ٽون ماڻهن کي ذڪر سمجهايو ۽ ساڳئي وقت مردن ۽ عورتن کي به لکوه اسپيڪر ذريعي نصيحت فرمايائون ۽ پوءِ 9 وڳي لاهور روانگي ٿي.

مرڪز روح الاسلام لاهور روانگي : 24 سيپٽمبر بروز اربع سوائين چئڻ وڳي مرڪز روح الاسلام لاهور پهچڻ ٿيو. هن مرڪز اندر ٽن ڏينهن لاءِ تربيتي پروگرام رکيل هيو. صوبه سنڌ مان تقريباً 70 دوست، صوبه پنجاب جي ملتان، شيخوپور، راولپنڊي، فيصل آباد، اوڪاڙه ۽ سيالڪوٽ جي دوستن اڃا پڻ شرڪت ڪئي. صوبه سرحد جي پشاور، بنون کان علاوه آزاد

ڪشمير کان به دوست آيا هيا.

سسٽا هوٽل : جماعت جي سهوليت لاءِ مرڪز اندر هڪ هوٽل قائم ڪئي ويئي هئي. جنهن ۾ ماني 25 پئس، چانهه 50 پئسا، لڏو اڏائي روپيه، گوشت جي پليٽ 4 روپيه، ڪڪڙ جي پليٽ 5 روپيه ۽ پاڇي جي پليٽ 2 روپيه اگهه سان مقرر ڪيو ويو هو. ڪنهن به دوست کي ڪاٺڻ پيئڻ جو فڪر نه هيو، هر ڪو پنهنجي تربيتي پروگرام ۾ مصروف ۽ مشغول نظر آيو ٿي. هن پروگرام اندر تقريباً ٻه ٽي سئو ماڻهو هيا. مهمانن سان گڏ ميزبانن کي به ڪاڏي جي سلسلي ۾ ڪوبه انتظار ڪڍڻو نه پيو. هوٽل جا وقت مقرر هيا، ساڳئي وقت هوٽل اهڙي ته موزون جاءِ تي هئي. جو ڪنهن به دوست کي رڪاوٽ ۽ رتڊڪ محسوس نٿي ٿي.

تربيتي پروگرام : بعد نماز فجر، ذڪر جي حلقه مراتبه کانپوءِ درس قرآن، ان کان پوءِ اشراق، صلوٰه تسبيح ۽ ناشتي وغيره جو پروگرام هيو. ان کان پوءِ مختلف موضوعن تي مقالو پڙهيا ويندا هئا ۽ ليڪچر ڏنا ويندا هئا ۽ آخر ۾ قرأت جي تعليم ۽ مشق ڪرائي ويندي هئي. بعد نماز ظهر درسي حديث، درسي تمول ۽ آخر ۾ ٽولن ٽولن جي صورت ۾ نماز، روزو ۽ ٻيا ديني ضروري مسئلا سيکاريا ويندا هئا.

بعد نماز عصر اخلاق و آداب ۽ جديد مسائل متعلق ليڪچر ٿيندا هيا ۽ آخر ۾ ليڪچر متعلق سامعين حضرات کي سوال ڪرڻ جي اجازت ڏني ويندي هئي. بعد نماز عشا علماءِ ڪرام اصلاح باطن ۽ اصلاح معاشره متعلق نهايت ئي پراثر تقريرون ڪندا هئا. تربيتي پروگرام دوران ڪنهن به دوست کي بنا ضرورت يا اجازت جي ٻئي ڪم ڪار لاءِ منع هوندي هئي. آخري ڏينهن تي حضرت قبله سچن سائين مد ظله العالي جن جو خصوصي نوراني خطاب ٿيو.

جنهن ۾ اسڪولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين جي پروفيسرن، استادن ۽ شاگردن جي گهڻائي هئي.

يارهون تبليغي سفر پنجاب: سال 1989ع ۾ 15 نومبر کان 25 نومبر تائين ڏهن ڏينهن جو تبليغي پروگرام هيو. حضرت قبله سچڻ سائين جن پنهنجي سائين سان گڏ پهتا.

فيصل آباد: فيصل آباد جي غلام محمد هلاقي اندر روحاني طلبه جماعت جي طرفان ٻن ڏينهن جو تربيتي پروگرام رکيل هو، سنڌ، پنجاب، سرحد کان ڪافي تعداد ۾ دوست احباب پهتا هيا. اڪثريت اسڪولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين جي نوجوان شاگردن جي هئي پروگرام مطابق درس قرآن، قرات، درس حديث، تصوف، موجوده ماحول ۽ معاشري جي مطابق مختلف مقالا ۽ ليڪچر پيش ڪيا ويا، ٽولن ٽولن جي صورت ۾ ديني مسائل جي تعليم ۽ مشق ٿيندي رهي. ان کان علاوه حضرت صاحب جن سان گڏ ايل علماء، ڪرام نهايت پراثر تقريرون ڪيون. آخري ڏينهن تي مسجد شريف جي پاسي ۾، شاميان سان سينگاريل هڪ وڏي ميدان ۾ حوام جي هڪ اٿاهه سمنڊ کي پاڻ تاريخي خطاب فرمايائون.

ظفر وال: فيصل آباد کان پوءِ ظفر وال دربار حضرت پير مٺا تي هڪ عظيم الشان اجتماع رکيل هو. جنهن ۾ سرحد کان علاوه پوري پنجاب جي جماعت ڪافي انداز ۾ آيل هئي. علماء، ڪرام، خلفاء، ڪرام تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت صاحب جن خصوصي خطاب فرمايو.

بجيجي: ظفر وال کان پوءِ بجيجي دربار رحمتپور پهچڻ ٿيو، دستور مطابق اتي ٻن ڏينهن جو پروگرام هيو. حضرت صاحب جن ٽون ماڻهن کي ڏڪر جي تلقين فرمائي ۽ آخر ۾ نوراني خطاب

فرمایو.

لاهور: جيڪي کان موڪل روح الاسلام لاهور پهچڻ ٿيو. هن جلي بر اڪثريت تعليم يافته طبقي جي هئي. انهن کان علاوه شاگردن جو به خاصو تعداد موجود هو. علماءِ گرامر کان علاوه روحاني طلبه جماعت جي نوجوانن نهايت ئي پردرد تقريرون ڪيون. آخر ۾ حضرت صاحب جن خصوصي خطاب فرمایو.

سيالڪوٽ: لاهور کان سيالڪوٽ پهچڻ تي مڪاني نئين پراڻي جماعت گڏ ٿي. جلسو نماز عصر کان نماز عشا تائين هليو حضرت صاحب جن نون ماڻهن کي ذڪر ڏسيو ۽ بعد نماز مغرب نوراني خطاب فرمایو.

ساگري: سيالڪوٽ کان وٺڻ ذريعي ستن ڪلاڪن جو سفر طئه ڪري ساگري پهچڻ ٿيو. ٽڪاوت جي باوجود بعد نماز مغرب کان نماز عشا تائين جلسو هليو. حضرت صاحب جن نئين جماعت کي ذڪر ڏسيو ۽ آخر ۾ خصوصي خطاب فرمايائون.

راولپنڊي: ساگري کان بروز جمع راولپنڊي روحاني مرڪز ماهري پهچڻ ٿيو. مڪاني انداز ۾ جمع نماز تي جماعت گڏ ٿي. سنڌ جي علماءِ گرامر تقريرون ڪيون. آخر ۾ پاڻ نون ماڻهن کي ذڪر جي تلقين فرمايائون ۽ آخر ۾ خصوصي خطاب فرمايائون.

**عظيم الشان ديني درمگاه ۽
هڪ بي مثال بستي**

تعليم و تربيت طرف توجه: حضرت قبله سچن سائين

مذلمه العالي جن تبليغي مشاغل سان گڏوگڏ تعليم و تربيت طرف به خصوصي توجه ڏيڻ فرمايائون . پاڻ جيڪو به وقت درگاهه شريف تي هوندا آهن ته وقتا فوقتا مدرسي اندر به نفس نفيس تشريف فرما ٿيندا رهندا آهن . اڪر ڪوبه ڪم نظام ماتحت نه هوندو آهي ته ان جي نشاندهي ڪندا آهن ۽ هر وقت نظام تعليم کي بهتر کان بهتر ۽ معيار تعليم کي اعليٰ کان اعليٰ بنائڻ لاءِ ڪوشش ڪندا آهن . ان سلسلي ۾ پاڻ جڏهن کان وٺي مدرسي جو نظام سنڀاليو اٿن ، تڏهن کان مدرسي ۾ ڪافي مفيد تعميري تبديليون آنديون آهن .

هڪ عظيم الشان ديني درسگاهه : مدرسه جامعہ عربيه فئاريہ درگاهہ الله آباد اندر صوبہ پنجاب مان 30، سرحد مان 10، بلوچستان مان 20 ۽ سنڌ مان 100 جملہ 160 شاگرد ۽ 15 استاد آهن . هن مدرسي اندر ناظران ، حفظِ قرآن ، فارسي ، عربي ، درس نظامي جا تمام ڪتاب موقوف عليه مع درس حديث پڙهايا ويندا آهن . هن اداره ۾ انگريزي سيڪارڻ لاءِ ٽيڪو ڪار ، ديندار ، جهونن ۽ تجربہ ڪارن استادن جون خدمتون حاصل ڪيون ويون آهن . هن مدرسي جو الحاق تنظيم المدارس اھل سنت پاڪستان سان آهي ساڳئي وقت تنظيھر جي طرفان امتحاني سينٽر به مقرر آهي . هن سينٽر ۾ تقريبا 50 شاگرد داخل آهن . امتحان دوران ڪڏهن اسلام آباد کان ته ڪڏهن ڪراچي کان نگران ايندا رهندا آهن . سال 1989ع ۾ پوري پاڪستان اندر عالمي (بي اي) جي امتحان ۾ هن مدرسي جي شاگرد مولوي عبدالجبار مستوفي فرست پوزيشن ۽ مولوي ديدار حسين ٿرڊ پوزيشن حاصل ڪئي . (ايف اي) جي امتحان ۾ شاگرد محمد نديم فرست پوزيشن حاصل ڪئي . انهن شاگردن لاءِ اسلام آباد کان خصوصي

سرفيڪيٽ ۽ انعام پڻ هن مدرسي ڏانهن موڪلڻا ويا. هن مدرسي جا ڪيائي شاگرد بي اي ۽ ايم اي ڪري چڪا آهن. يوليورسٽيءَ جي طرفان هن سرفيڪيٽن کي تسليم ڪيو ويو آهي ۽ هن مدرسي جا اڪثر استاد پي ايڇ ڊي ڪري رهيا آهن. ان کان علاوه عربي سڪڻ لاءِ علامه اقبال يوليورسٽي طرفان اسٽڊي سرٽيڪل پڻ قائم آهي، جنهن ۾ پوري سنڌ مان تقريبن 45 شاگرد داخلا وٺي چڪا آهن. مولانا مفتي حبيب الرحمان صاحب، جيڪو هن مدرسي جو هڪ بهترين هوشيار محنتي استاد پڻ آهي، مٿيون اهم ڪم ان جي حوالي آهي. تازو 30 ڏينهن لاءِ خصوصي ٽريننگ جي سلسلي ۾ اسلام آباد گهرايو ويو آهي. تبليغي سلسلي ۾ مذڪوره مولانا صاحب، حضرت صاحب جن سان متحده عرب امارات پهچي عربي ۾ تقريرون ڪري چڪو آهي.

شاگردن جي رهائش: پڙهڻ ۽ پڙهائڻ جي ڪمرن کان علاوه پاڻ مسافر شاگردن جي رهائش لاءِ هڪ بهترين هاسٽل جو انتظام ڪيائون. هر جماعت لاءِ الڳ ڪمرا تيار ڪرايائون ته جيڪو ايترو ڀر هر ڪمري ۾ روشنائي واسطي ٽيوب لائيٽ ۽ هوا جي واسطي پنڪن جو پڻ بهتر بندوبست ڪيائون ته جيئن طالبن کي مطالع ۽ آرام جو سٺو موقعو مهيا ٿي سگهي.

طلبه لاءِ علاج معالج جون سهوليتون: حضرت صاحب جن جي نرمان سان ڊاڪٽر عبدالرحيم چنه مسافر خواه مقير طلبه کان علاوه استادن ۽ ڳوٺ جي مسڪينن فقيرن جو علاج بنا پئسي يا تمام رهائشي ڪندو آهي. اهڙا بيمار طالب ۽ ڳوٺ وارا جيڪي اسپتال تائين پهچي نه سگهندا آهن، ڊاڪٽر صاحب نماز مغرب کان عشا تائين انهن جي طبيعت ڏسي ڪري کين گوريون، سيرپ يا انجيڪشن وغيره جي فوراً سهوليت مهيا ڪندو.

آهي. ان کان علاوه ڊاڪٽر صاحب مدرسي جي تعميرات، پاڻي ۽ بجلي وغيره جي ڪمن ۾ خصوصي توجهه ڏيندو آهي. جماعتي نظام : پاڻ جماعتي نظام قائم ڪرڻ فرمائون ۽ هر جماعت لاءِ سالياني امتحان ۾ ڪاميابي لازمي قرار ڏنائون. اڪر ڪو شاگرد سالياني امتحان ۾ ٻن پرچن کان وڌيڪ پرچن ۾ نيل ٿيو ته ٻئي سال ڪيس ساڳي جماعت ۾ پڙهڻو پوندو. ها. باقي هڪ يا ٻن پرچن ۾ ناپاس ٿيڻ واري لاءِ سبليمينٽري امتحان جي رعايت رکي ويندي آهي.

تحريري مشق : پاڻ روزانه مليل هر سبق کي تحرير ۾ آڻڻ لازمي قرار ڏنائون ۽ تقريباً هر مهيني شاگردن جون ڪاپيون چيڪ ڪيون وينديون آهن. هن مشق مان ڪافي فائدا ٿين ٿا هڪ ته شاگردن ۾ لکڻ جو مادو پيدا ٿئي ٿو ۽ لکيل ڪم آسانيءَ سان ياد ٿي ويندو آهي. ٻيو گهڻي لکڻ ڪري شاگردن جا اکر سٺا ٿيندا آهن ۽ سندن صورتخطي به ٻڪي رهندي آهي.

ناشتي جو نظام : پاڻ شاگردن لاءِ ناشتي جو انتظام به ڪيائون ته جيئن شاگرد صبح جو سوير اسيمبليءَ تي پهچي، 12 وڳي تائين مسلسل تعليم اندر مشغول رهن ۽ مانيءَ جي انتظار ۽ اوسيڙي ۾ سندن قيمتي وقت ضايع نه ٿئي. 12 وڳي کان بعد لنگر وغيره ڪري، قبلو ۽ نماز ظهر يا جماعت ادا ڪري، نماز عصر تائين پنهنجو تعليمي سلسلو جاري ۽ ساري رکن.

تفريحي سهوليتون : بعد نماز عصر شاگردن کي ڇڏيو ويندو آهي ته هو باغ يا ٻنيءَ اندر گهمي ڦري، ذهني ٽڪاوت دور ڪري، اکين کي ساوڪ ذريعي هداوت ڏين يا راند روند ۾ مشغول رهي پنهنجي صحت برقرار رکن ڇو ته چوڻي آهي ته ”محتمند جسر ۾ محتمند ذهن پيدا ٿئي ٿو“. شاگرد پنهنجو

پاڻ ۾ چندو ڪري ، شام جي وقت والي پال ، فوت پال ، ڪرڪمٽ ۽ ٻئي منهن رانديون ڪيڏا آهن . شاگردن جو هنن راندين کيڏڻ مان مقصد به ورزش هوندو آهي .

تبليغي ۽ تربيتي دورہ : پاڻ مدرسي جي استادن تي اها ڳالهه به لازم فرمايائون ته هر جمعي رات ، واري واري سان مدرسي جو هڪ استاد صاحب ، چند وڏا شاگرد ولي اسيا تبليغ لاءِ ضرور وڃي ، انهي تبليغي ڪوشش سان نه رڳو ڳوٺ جي ماڻهن ۾ نماز روزي جو شوق ، ليکي ۽ دينداري پيدا ٿي آهي پر ساڳئي وقت استادن ۽ شاگردن اندر به دين جو درد ۽ تبليغ جو ذوق شوق پيدا ٿيو آهي .

حسن قرأت جو مقابلو : حضرت صاحب جن جي ڪوشش سان رمضان مبارڪ ۾ قرأت جو دورہ پڙهايو ويندو آهي . اها خدمت قاري عبدالرسول صاحب جيڪي لاهيت ٿي سادو ليکڪ صالح پرهيزگار صوفي ۽ بهترين حافظ ۽ قاري آهن ، خاص خدا جي خوشنودي ۽ محبوبن مرشدن ڪريمين جي رضا واسطي ڪندا آهن . آخر ۾ قرأت جو مقابلو رکيو ويندو آهي ۽ پوزيشن ۾ ايل طلبه ۽ ڳوٺ وارن ۾ حضرت صاحب پاڻ انعام تقسيم ڪرڻ فرمائيندا آهن . سال 1986ع ۾ پهريون نمبر مولوي رؤف احمد صاحب (دروه حديث) ٻيون نمبر مولوي محمد صادق پروهي (چوٿين جماعت) ٽيون نمبر ڊاڪٽر غلام ياسين (چوٿون سال ايم بي بي ايس ڄامشورو) خصوصي انعام سائين محمد جمهل صاحب (ابتدائي جماعت) حاصل ڪيو .

تقريري مقابلو : سال 1986ع ۾ ماسٽر ربيع الاول عهده ميلاد النبي ﷺ جي موقعي تي تقريري مقابلو ٿيو . هيٺين خوش نصيب طالبن ۾ حضرت صاحب جن انعام تقسيم ڪيو . پهريون انعام

مولوي محمد نديم ڪراچي (ٽين جماعت) ٻيون انعام مولوي احمد خان ميرپور خاص (ڇهين جماعت) ٽيون مولوي غلام قادر شڪارپور (چوٿين جماعت) حاصل ڪيو.

تدريس جي مقابلي : سال 1986ع ماه ربيع الاول درگاه الله آباد شريف تي امتحان ٿيو. سوالي پيپر مولانا نثار احمد صاحب مدرس مدرسه جيلاني لاڙڪاڻي ۽ مولانا مفتي عبدالرحيم صاحب مهتمم جامع عربيه بخشه نئون ديرو جن تيار ڪري موڪليا ۽ آخر ۾ اهي جوابي پيپر به مذڪور علماء ڪرام ڏانهن روانا ڪيا ويا. نتيجي ۾ جن شاگردن امتحان ۾ پوزيشن حاصل ڪئي. انهن کي حضرت صاحب جن انعام ڏيڻ فرمايو. طلبه جا ٽي سيڪشن ڪيا ويا. پهرين سيڪشن ۾ عربيءَ جون اعليٰ جماعتون شامل هيون. انهن مان مولوي رثوف احمد صاحب، پٺي سيڪشن ۾ عربيءَ جون ابتدائي جماعتون شامل هيون. انهن مان ٻه طالب پوزيشن ۾ آيا منير احمد عباسي ۽ محمد ادریس رح ڪولدر، ٽئين سيڪشن ۾ صرف فارسيءَ وارا شاگرد شامل هيا. انهن مان سائين محمد جميل صاحب انعام حاصل ڪيو.

وقت جي پابنديءَ جو مقابلو : امتحاني موڪل دوران پاڻ اعلان فرمايائون ته موڪل پوري ٿيڻ کان پوءِ جيڪو مسافر شاگرد مدرسي ۾ سڀني کان اول پهتو ته ان کي انعام ڏنو ويندو. واعدو مطابق پاڻ حبيب الله بروهي ڪراچي واري شاگرد کي انعام ڏيڻ فرمايو.

وظيفو مقرر ڪرڻ : پاڻ بعض مسڪين مسافر طالبن جو وضعف به جاري ڪيائون ته جيئن غريب شاگرد معاشي لحاظ کان مابوس ۽ پريشان نه رهي. اڪثر رمضان شريف ۾ عيدن جي موتمن تي پاڻ اهڙن طالبن جي ڪپڙن کان علاوه مالي مدد به ڪيون

فرم ٿيندا آهن . مدرسي جي استادن لاء خصوصي تحفہ پڻ ڏياري موڪليندا آهن . اڪثر استادن ۽ شاگردن واسطي موسم مطابق ميوا به ڏياري موڪليندا آهن . ياد رهي ته مدرسي جي پگهار ۽ مسافر استادن جي ماني به حضرت صاحب جن وٽان ايندي آهي .

لائبرريءَ جو قيام : پاڻ هڪ عظيم لائبرري قائم ڪيائون . جهڙا تقريبن 15 المارين تي مشتمل آهي . جنهن ۾ نهايت ئي ناياب ۽ بهترين جديد خواه قديم تفاسير القرآن 44، اصول تفسير 10 . ڪتب الاحاديث 100، اصول حديث 24، ڪتب الفقه 57، اصول فقه 22، فتاويٰ جا ڪتاب 90، تصوف جا ڪتاب 200، نحو جا 32، علم معاني جا 8 ، علم الادب جا 40، تاريخ و تراجم ۽ رد مذاهب باطله 350، لغت جا 15، علم الکلام جا 11 وغيره جملہ هڪ هزار هڪ سئو ڪتاب موجود آهن .

مدرسة البنات جو قيام : جيئن ته ڳوٺ اندر ڇوڪرن لاءِ ته تعليم جو نظام هيو . مگر ننڍين نينگريڻ لاءِ ڪوبه مؤثر انتظام نه هيو تنهن لاءِ پاڻ ”مدرسة البنات“ جو بنياد وڌائون مگر هڪ اهڙي استاديائيءَ جي ضرورت هئي ، جيڪا پرده دار هجي ۽ نينگريڻ کي به بهتر تعليم ڏيئي ، جيئن ته ان لاءِ سردست ڪابه استاديائي موجود نه هئي ، تنهن لاءِ پاڻ باوجود ڪثير مشاغل جي ، پنهنجي خاندان جي افراد کي ديني تعليم ڏيڻ شروع ڪيائون ، گهڻي محنت ۽ ڪوشش جي ، نتيجو اهو نڪتو جو ٿوري ئي وقت ۾ خاندان جا افراد قرآن شريف، قرأت، فارسي مڪمل ڪري، عربيءَ جي ڪتابن تائين پهچي ويا، ان کان پوءِ ڳوٺ جي تمام نينگريڻ لاءِ حاويلي اندر ، باپردہ جڳهه تيار ڪرائي پنهنجي همشيرہ محترم تي اما ڏميواري عائد ڪيائون ته پاڻ في سبيل الله ڳوٺ جي تمام نينگريڻ کي قرآن، قرأت ۽ ضروري مسائل جي

تعليم ڏين. مگر وڏي محنت جي ڳالهه هيءَ هئي ته ان ڏميواري پوري ڪرڻ سان گڏوگڏ، پنهنجي عربي تعليم کي به جاري ۽ ساري رکيو وڃي. جڏهن ڳوٺ وارن ٽينگريين جي تعليم جو سلسلو شروع ڪيو ويو ته حضرت صاحب جن جي مشورهه مطابق تعليم سان گڏوگڏ تربيت تي به ڪافي توجهه ڏنو ويو. جنهن پر جسر ۽ ڪپڙي ٿئي جي صفائي سنائي، والدين جو ادب احترام، ڀائرن پيئرن سان پيار محبت، گهرو ڪم ڪار پر پنهنجي ماءُ سان هٿ وٺائڻ وغيره جهڙيون اهم ڳالهيون سرانجام ڏنائون. وڏين عورتن کي به ديني ضروري مسائل ياد ڪرايا ۽ سيڪاريا ويندا آهن.

اڪٿين ڏٺو مشاهده: هن عاجز کي چڱي طرح ياد آهي ته ٿورڙي وقت کان پوءِ، انهن ٻارڙن جي پيئڻن، ٻاهر هن ڳالهه جو اقرار ڪيو ته الحمد للہ اسان جي ٻارڙن جي زندگيءَ ۾ ڪافي تبديلي آئي آهي. جيڪي ڳالهيون اسان مائرن به پنهنجي ٻار کي مڃائي نه سگهندا هئاسون، هاڻي اهي ڪم اسان جي چوڻ کان سواءِ خوشيءَ سان پورا ٿين ٿا. ڪن دوستن هي به ٻڌايو ته اسان کي گهرو ڪم ڪار ۾ به ڪافي سهوليت ٿي پئي آهي. ٽينگريون گهر جي بهاري سهاري، ٿانو ٿيلا ملڻ وغيره جو ڪم پوري طرح ڪن ٿيون. گهر جا ننڍڙا ٽينگراسڪول ۾، وڏا ٽينگر مدرسي ۾ ۽ ٽينگريون مدرسة البنات ۾، تعليم حاصل ڪري، جڏهن اهي سڀ گهر اندر پاڻ ۾ گڏ ٿي، علمي گفتگو شروع ڪن ٿا ته انوقت محسوس ٿين ٿا ته ڇو ڇو درگاهه الله آباد شريف جو هر هڪ گهر هڪ مستقل مدرسو بنجي پيو آهي.

هن عاجز شام جي وقت ڳوٺ جي ننڍڙن ٻارڙن کي ڪهڙي راند ڪندي ڏٺو، سبحان الله! الله وارن جي سهشي تربيت، جو ٻار ڪوڏي ڪوڏي جي بجاءِ يڪساھي سان الله الله! ٻيا ڪن.

پروائيمري تعليم طرف توجه: اسڪول جي تعليم کي بهتر بنائڻ لاءِ سرڪار طرفان مقرر ڪيل استاد صاحب کي حضرت صاحب جن وقتا وقتا بيدار ڪندا رهندا آهن. پاڻ پنهنجي طرفان هڪ ڪميٽي مقرر فرمائون جيڪا اسڪول جي تعليم جي لڳهائي ڪري ۽ شاگردن جا خانگي طرح امتحان وٺي. خصوصاً مولانا غلام مرتضلي صاحب جي مٿان اها ذميداري رکيائون ته پاڻ اسڪول جي ٻي طرح نگراني ڪري. اگر ڪو استاد يا شاگرد غير حاضر هجي ته اسان کي اطلاع ڪري.

دلچسپي پيدا ڪرڻ جو طريقو ڪار: حضرت صاحب جن پنهنجي طرفان اسڪول جي شاگردن ۾ ڪيترائي ڀيرا مختلف مضمونن دينيات، سنڌي، سائنس، تاريخ وغيره ۾ مقابلا ڪرائي پوزيشن ۾ ايندڙ شاگردن کي انعام پڻ ڏنائون.

ڳوٺ طرف توجه: اسلامي تعليمات جي روشنيءَ ۾ جڏهن اسان غور ڪيون ٿا ته معلوم ٿئي ٿو ته اسلام ۾ سڀ کان پهريائين حق آهي اسلامي قوانين کي پنهنجي جان جي مٿان نافذ ڪرڻ. انکان بعد پنهنجي رشتيدارن، پاڙيوارن ۽ ڳوٺ وارن کي ان قوانين جي مٿان عمل پيرا بنائڻ لاءِ ڪوشش ڪرڻ پوءِ ڇيٽري قدر ممڪن ٿي سگهي تعليمات اسلام کي عام ڪرڻ، اولياءَ الله جي خصوصي وصف اتباع سنت هوندي آهي. موجوده دور ۾ حضرت صاحب جن انهيءَ سنت جي احياءَ ۽ انهيءَ سنت تي عمل ڪرڻ جو جيڪو نمونو پيش ڪيو آهي شايد هن وقت پوري دنيا ۾ ان جو مثال ملڻ مشڪل آهي. سندن جو جيڪو ڳوٺ درگاهه الله آباد شريف آهي ان ۾ رهن جو شرط اتباع شريعت آهي. هر شخص تي نماز باجماعت، مرد خواه هورت تي نماز جي پابنديءَ سان گڏ تهجد جي پابندي به لازمي آهي. روزانه ڪجهه وقت گڏجي الله جو

ذڪر ڪرڻ ۽ پنهنجي اولاد کي ديني تعليم ڏيارڻ ضروري آهي . انهن تمام امورن جي نگراني حضرت صاحب جن پاڻ فرمائيندا آهن . سندن ڳوٺ ۾ ڪوبه ڪم غير شرعي نه ٿيندو آهي . شادي ۽ ڌرمي شريعت مطابق ٿيندي آهي . ڳوٺ ۾ ڪوبه ٻيڙي پيش واري ۽ ناس نسوار ڏيڻ واري نه آهي . الحمد للہ! پورو ڳوٺ ٽيليويزن ۽ وي سي آر جي موذي مرض کان آجو آهي . پاڻ پنهنجي ڳوٺ وارن جي مٿان دين جي سلسلي ۾ گهڻي محنت ۽ ڪوشش فرمائيندا آهن . بالخصوص رمضان مبارڪ مهيني ۾ ته زياده کان زياده تقويٰ ۽ نيڪي جي طرف توجهه ڏياريندا آهن . سندن جي طرفان هر هڪ فقير کي هڪ محاسبو فارم ڏنو ويندو آهي . جنهن ۾ هو روزانه پنهنجو پاڻ کان محاسبو ڪندو آهي . فارم اندر نماز باجماعت ، تڪبير اوليٰ ، تهجد ، تلاوت ڪلام پاڪ ، صلوات تسبيح ، اشراق ، درود ، ۽ ٻين تسبيحات جو روزانه پوراڻو ڪرڻ لازمي هوندو آهي . اهي محاسبه فارم ڳوٺ جي مرد عورتن کان علاوه مدرسي جي طالبن کي پڻ به لازمي هوندا آهن . هن عاجز جو پنهنجو اڪثر ڏٺو مشاهدو آهي ته رمضان شريف ۾ ڪيترن فقيرن 9 پيرا به صلوات تسبيح روزانه پڙهي آهي .

مجلس عامله : جماعت جي مسائل جي حل لاءِ حضرت صاحب جن درگاهه الله آباد شريف جي چند معتبر افراد کي گهرائي فرمايائون ته اسان وٽ هر طرف کان جماعت جا مسائل پيش ٿين ٿا ، تنهن ڪري اسان جو خيال آهي ته هڪ مجلس عامله قائم ڪئي وڃي ، جيڪا انهن مسئلن تي غور ڪري ۽ ان جو حل تلاش ڪري ، اوهان به ان تجويز تي غور ڪيو . آخر ستاويهن شريف جي موقعي تي تمام خلفاء جي صلاح مشوره سان 15 افراد تي مشتمل مجلس عامله قائم ڪئي وئي .

ديني درس جو قيام : حضرت صاحب جن پنهنجي جماعت جي انراد ۽ عام مسلمانن کي ديني تعليم کان آگاه ڪرڻ لاءِ درس جو سلسلو به شروع ڪرايائون . جنهن ۾ هر هفتي اندر ٽن درسن، درس قرآن، درس حديث ۽ درس تصوف جو بندوبست ڪيو ويو. هر جمعي ڏينهن بعد نماز جمع خصوصي درس قرآن جو انتظام ڪرڻ فرمايائون. ان درس جي مشهوري لاءِ ڪجهه اشتهار به ڪيڏرائي ڪندڙا رو، نوشهرو ۽ مورو جي پسگردائيءَ جي ماڻهن ۾ تقسيم ڪرايائون. شاگردن ۽ ڳوٺ وارن کي به ان درس ۾ ويهڻ لازمي قرار ڏنائون هن درس کان علاوه اسلامي معاشره، آداب و اخلاق ۽ معاملات جي موضوع تي به مختلف وقتن تي، مختلف ليڪچرن جو پڻ انتظام هوندو آهي. درس جي آخر ۾ حضرت صاحب جن خصوصي دعا فرمائيندا آهن.

تحريري تبليغ طرف توجهه : حضرت صاحب جن جي نيڪ ڪوششن جي نتيجي ۾ جماعت اصلاح المسلمين طرفان "اصلاح المسلمين" رسالو شايع ٿيو . جماعت اساتذہ روحانيه طرفان "المعلم" رسالو شايع ٿيو . روحاني طلبه جماعت طرفان "الطاهر" باقاعده هر ٽين مهيني شايع ٿيندو رهي ٿو. هن وقت تائين 19 شماره نڪري چڪا آهن . هن رسالي ۾ مختلف مضمون شايع ڪيا ويندا آهن بالخصوص حضرت قبله سچن سائين جن جو پنهنجو تحرير شدہ متحدہ عرب امارات جو قسط وار سفر نامو به شامل ڪيو ويو آهي. ان کان علاوه طريقہ عاليہ نقشبنديه جي بزرگان دين جي حالات، حضرت قبله سهڻا سائين رح جن جي سوانح حيات قسط وار ۽ ڪي تاريخي مضمون، سائنسي معلومات، فقهي مسائل . بعض اهر تبليغي خطوط ، نونهال جا لکيل مضمون پڻ شامل آهن . هن رسالي ۾ تحريري ۽ ذهني آزمائش جا متابلا

پڻ شامل ڪيا ويندا آهن. ۽ ڪامياب افراد کي انعام پڻ ڏنا ويندا آهن.

تجويد و قراآت جو شعبو: الله تعاليٰ فرمايو آهي ”قرآن شريف کي ٺاهي ٺاهي پڙهو“. اسان مسلمانن لاءِ جتي قرآن شريف جي تلاوت هڪ ضروري ڳالهه آهي، اتي ان جي تجويد ۽ ترتيب پڻ نهايت اهم آهي. ايتريقدر جو جيڪڏهن ڪو شخص هي غوريءَ سان قرآني تلفظ صحيح نٿو ڪري ته اهو ان لاءِ حرام آهي پر جيڪڏهن ڄاڻي وائي غلط تلفظ ڪريو ته دائره اسلام کان خارج ٿي وڃي ٿو. انهيءَ ڪري هر دور ۾ علماءِ ۽ مشائخ تجويد ۽ قراآت جو خصوصي اهتمام ڪندا رهيا آهن. چنانچ حضرت خواجہ پير منارح ۽ حضرت قبله مهشائين رح جن تجويد ۽ قراآت لاءِ خلفاء، ڪرام، علماء، ڪرام ۽ مدرسي جي شاگردن کي تائيد ڪندا هئا. خصوصاً رمضان مبارڪ ۾ دوره تجويد قراآت رکندا هئا بعض اوقات خلفاء، ڪرام جون تبليغي سرگرميون روڪي ۽ مدرسي جي طالبين جا درسي پيڙهه ڪهڻائي، وڌيڪ محنت سان تجويد پڙهڻ لاءِ نه فقط چوندا هئا پر پاڻ به انهن سان گڏ ويهي پڙهندا هئا.

انهي تجويد و قراآت جي شعبي کي حضرت قبله سچن سائين مد ظله العالي جن وڌيڪ مؤثر بنائڻ لاءِ درگاهه الله آباد شريف جي مدرسه جامعہ عربيه قطاريہ اندر 26 ڊسمبر 1987ع ۾ پروڙ چنڊر، حفظ قرآن، تجويد و قراآت جو مستقل شعبہ قائم ڪرڻ فرمايو.

حافظ صاحبان جي دستاربندي: سال 1990ع جي سالاني عرس مبارڪ جي موقعي تي سائين قاري حافظ محمد جميل صاحب سان گڏ 9 سائين جي دستاربندي ٿي پهريون ڀاڱو ڪت ور

حضرت صاحب جن پاڻ ڏين فرمايو.

ختم قرآن جو اهتمام: شرعي نقط نگاه کان رمضان مبارڪ اندر تراويح جي صورت ۾ ختم قرآن پڌڻ سنت مؤڪده آهي بشرطيڪ پڙهائڻ وارو حافظ صاحب ٻي طمع محض الله تعالىٰ جي رضا خاطر ختم شريف پڙهي، ٻي صورت ۾ ڪمئي صديون اڳي کان وٺي آخري پاره جونڀديون سورتون مروج آهن.

حضرت قبله سڄڻ سائين رح جن انهيءَ مسئلي جي وضاحت ڪندي پنهنجي دل جي تمنا ظاهر ڪندا هئا ته ڪاش! اهڙو ڪو خدا جو پيارو ٻي طمع حافظ هجي جيڪو اسان وٽ ختم شريف پڙهائي، افسوس! سندن حياتي مبارڪ ۾ اهڙي ڪا صورت پنهنجي نه سگهي.

الحمدلله! حضرت قبله سڄڻ سائين جن انهيءَ سلسلي ۾ مدرسي جي استاد قاري حافظ عاشق علي صاحب کي ختم شريف پڙهائڻ لاءِ دعوت ڏني، جنهن پنهنجي سعادت سمجهي خوشيءَ سان انهيءَ دعوت کي قبول ڪيو. پهريون ختم شريف رمضان مبارڪ 88ع کان درگاهه الله آباد شريف تي شروع ٿيو. ان ختم شريف کان علاوه شب بارات ۽ شب قدر جي موقعن تي نهايت ئي ادب احترام سان شين جو اهتمام ڪيو ويندو هو.

رشتيدارن ۽ پاڙيوارن جو فڪر: جيئن ته حضور اڪرم ﷺ جن تبليغ اسلام ۾ پهريائين پنهنجي رشتيدارن ۽ پاڙيوارن تي خصوصي توجهه ڏنو يعني انهيءَ طريقي جي پهروي ڪندي حضرت قبله سڄڻ سائين جن سڀ کان پهريائين پنهنجي رشتيدارن ڳوٺ ران ۽ پاڙيوارن تي خصوصي توجهه ڏيڻ فرمايو. جيئن ته احاديث مبارڪ اندر پاڙيوارن جي حقن جي تمام گهڻي اهميت آيل آهي. انهيءَ فرمان کي مد نظر رکندي ڪين هر وقت پاڙي

وارن جو فڪر رهندو هو ته اسان جا پاڙيسري ٿي ڪري، آخرت ۾ ڪنهن عذاب يا عتاب جا مستحق بنجن ڇو نه انهن جي خير خواهي ڪئي وڃي، نيڪي ۽ جي ثمرات ۽ جنت جي انعامات کان کين آگاهه ڪيو وڃي، پاڻ فرمايائون ته پوءِ اسان اهڙي سعادت ۽ خدمت لاءِ ڪنهن دعوت جو انتظار ڇو ڪيون. پاڙي جو اهو اسان جي مٿان حق آهي، ان حق جي پورائي ڪرڻ لاءِ اگر اسان کي جاني مالي ۽ وقت جي قرباني ڪرڻي پوي ته اها به ڪنداسين. چنانچہ پاڻ هڪ علماء جي وفد کي تشڪيل ڏنائون، جنهن ۾ پاڻ بنفس نفيس شريڪ ٿيا، ان وفد کي اها هدايت جاري ڪيائون ته سواري اسان کي پنهنجي هوندي. جنهن وٽ به هلنداسون ان جي مٿان ماني وغيره جو ڪوبه بار نه هوندو، جيڪو به اسان سان گڏ هلي ته اهو پنهنجي ماني اڳواٽ کائي هلي يا تبليغ ڪري واپس موٽي اچي لنگر ڪري. انهيءَ تبليغي دور ۾ عمومي طريقي ڪار هي رهيو هو جو نماز ظهر يا نماز عصر ڪنهن قريبي شهر يا ڳوٺ ۾ پڙهڻ کان پوءِ سڀ کان پهريان تلاوت ڪلام پاڪ ان کان پوءِ هديشه نعت، ان کانپوءِ درس قرآن يا درس حديث ڏنو ويندو هيو. بعد ۾ حضرت صاحب جن نماز وغيره کان علاوه حقوق الله ۽ حقوق العباد، اخلاق و آداب متعلق جامع خطاب فرمائيندا آهن. بعد ۾ تمام سامعين کي چيو ويندو آهي ته هو چند ٽولن ۾ تقسيم ٿي ويهن ۽ سائينجن سان وفد ۾ شريڪ فردن مان هڪ هڪ فرد هڪ ٽولي ۾ ويهي کين نماز روزي ۽ دين جي ضروري مسئلن جي تعليم ڏيندو آهي ۽ اگر ڪو درست ديني مسئلي متعلق پڇڻ گهري ته ان کي نهايت ئي سهڻي نموني سمجهايو ويندو آهي. اهڙا پروگرام اڪثر خميس ڏينهن رکيا ويا آهن.

شروعات حضرت صاحب جن جي آبائي ڳوٺ خانواڻ کان ڪئي ويئي. ان کان پوءِ اهڙي تبليغي سلسلي ۾ بقاشاهه تنبيهه ڳوٺ شير محمد کوسهه، ڀريا شهر ۽ ڀريا روڊ، ناروگشاهه، نوشهرو ڳوٺ منو سولنگي نواب پور، رحمتپور، ڏيون ۽ هالاڻي وغيره ۾ پهچڻ ٿيو.

متحدہ عرب امارات جا تبليغي سفر

حضرت قبله سڄڻ سائين مد ظلم العالي جن متحدہ عرب امارات جي مختلف رياستن ابو دهبي، ابو ظهبي، عجمان، شارجه، همدان ۽ الفجيره وغيره ۾ 5 تبليغي سفر ۽ 55 تبليغي پروگرام ڪيائون، روزانه ٻئي پروگرام ٿيندا هيا ۽ اڪثر پروگرام رات جي هڪ وڳي تائين هلندو رهندو هو.

پهريون تبليغي سفر : 15 ڏينهن لاءِ 25 جون کان 9 جولاءِ 85ع تائين ٿيو.

ٻيو تبليغي سفر : 12 ڏينهن لاءِ 11 جنوري کان 23 جنوري 87ع تائين ٿيو.

ٽيون تبليغي سفر : 11 ڏينهن لاءِ 19 مارچ کان 30 مارچ 89ع تائين ٿيو.

چوٿون تبليغي سفر : 12 ڏينهن لاءِ 10 مارچ کان 22 مارچ 89ع تائين ٿيو.

پنجون تبليغي سفر : 15 ڏينهن لاءِ 28 فيبروري کان 14 مارچ 90ع تائين ٿيو.

سفر جا سائي : هن سفرن ۾ حضرت صاحب جن سان گڏ مولانا محمد رمضان صاحب، مولانا مفتي عبدالرحمان صاحب، مولانا حبيب الرحمان صاحب، مولانا محمد سميد صاحب، مولانا رؤف احمد صاحب ۽ ڊاڪٽر منور حسين سائي رهيا آهن. سندن اردو،

انگريزي ۽ عربيءَ ۾ مڪيل تقريرن جون ڪميٽيون اڄ به هن عاجز وٽ محفوظ آهن.

تربيتي پروگرام: حضرت صاحب جن جي فرمان سان مولانا محمد رمضان صاحب، مهيني ڏيڍ لاءِ متحده عرب امارات ۾ رهي مقامي دوستن جي تعليم و تربيت طرف خصوصي توجهه ڏنائون.

تبليغي روحاني مرڪز: حضرت صاحب جن جي انهن تبليغي پروگرامن کان علاوه مستقل 3 تبليغي روحاني مرڪز پڻ آهن، جتي مقامي دوست گڏ ٿي ڏڪر جو حلقه مراقيبو ڪندا آهن. هفتيوار ۽ ماهوار جلسا به ٿيندا رهندا آهن. مولانا محمد اڪرم شاه صاحب ۽ حاجي محمد صديق صاحب، جيڪي حضرت صاحب جن جا قرب وارا آهن، رات ڏينهن تبليغ ۾ سرگرم آهن. حضرت صاحب جن جو ٻراڻو پيارو خادم، نهايت ئي اخلاص محبت وارو فقير حاجي محمد پناه صاحب، جيڪو ڪافي عرصي کان متحده عرب امارات ۾ رهي ٿو، هر پروگرام دوران حضرت صاحب جن جي خدمت اقدس ۾ رهندو آهي.

روحاني طلبه جماعت: حضرت صاحب جن جي فرمان سان ڊاڪٽر منور حسين متحده عرب امارات جي نوجوانن اندر تبليغي سلسلو شروع ڪيو. سندس اخلاص، محبت، لڳاتار محنت ۽ اڻٽڪ ڪوشش جي نتيجي ۾ ڪافي نوجوان اصلاحي تنظيم، روحاني طلبه جماعت ۾ شامل ٿيا. الحمد للہ هن وقت روحاني طلبه جماعت پاڪستان جون 3 ٻراڻيون قائم آهن.

مستورات جو خصوصي پروگرام: ٻاهر مردن جي تبليغ کان علاوه مقامي عرب مستورات جي همت ۽ تعاون سان ٻاڻڊه هورتن جا به پروگرام ٿيندا رهندا آهن. جن کي حضرت صاحب جن خصوصي خطاب فرمائيندا آهن. حضرت صاحب جن جي

نوراني نظر ۽ باطني توجه سان هورتن ۾ به دينداري، دين طرف
توجه ۽ محبت پيدا ٿي آهي.

تبليغي خطوط: حضرت صاحب جن وٽ درگاه الله آباد
شريف تي روزانه سوين تبليغي خط ايندا رهندا آهن، جيڪي
جماعت اندر پڙهيا ويندا آهن. اهڙي نموني متحده عرب امارات
مان به ٻئي ٽئي ڏينهن تبليغي خط پهچندا آهن. هيءَ عاجز نموني
طور هڪ دوست حاجي محمد اديس صاحب جي مڪمل خط
جو هٿ ڏڪر ڪري ٿو. جنهن ۾ هن صاحب پنهنجي اڳوڻي حالت
سان گڏوگڏ موجوده محبون جي مهربانيءَ جو به بيان ڪيو آهي.

جسماني روحاني معاليج: محترم محمد اديس
صاحب، جيڪو اصل ۾ پاڪستاني آهي ۽ ڪافي عرصي کان متحده
عرب امارات ۾ رهندو آهي، خط ذريعي لکي ٿو ته آءٌ هتي ٽيڪسي
ڊرائيور آهيان، منهنجي ڌنڌي مان ئي اوهان منهنجي ٽيڪسي جو
اندازو لڳائي سگهو ٿا. ان کان علاوه متحده عرب امارات جهڙو
شاهوڪار ۽ فارورڊ ملڪ، جتي پئسي جي ته ڪاڪمي ڪانهي،
مون پنهنجي سموري زندگي عيش و عشرت ۾ تباهه ۽ برباد ڪري
ڇڏي. پوءِ به منهنجي اڃايل نفساني اڻ جي اڇ نه اجهامي،
خيال ڪير ته مغربي ممالڪ ۾ وڃي ڪو لطف وٺان. انهي سلسلي
۾ مون پنهنجي هڪ دوست کي، جيڪو جرمني ۾ رهندو هيو،
خط لکيو ته منهنجي لاءِ اتان جي ويزا جو ڪو بندوبست ڪر
تانه آءٌ ڪجهه وقت لاءِ اتي رهان.

دل جي دنيا: حسن اتفاق اهڙو بنيو جو اڃان ان دوست جي
طرف کان مونکي ڪو جواب ئي نه مليو ته 1988ع ۾ حضرت قبله
سچڻ مائين جن پاڪستان کان متحده عرب امارات ۾ تبليغي
دوري تي آيا. آءٌ به پنهنجي هڪ دوست جي چوڻ تي چار گهڙيون

سندن خدمت اقدس ۾ حاضر ٿي ، الله جي ذڪر جو وظيفو حاصل ڪيو . سندن نوراني نگاه ۾ باطني توجه سان منهنجي اندر ٻراڻو روحاني انقلاب آيو جو دل جي دنياڻي بدلي وئي . الله جي ذڪر ۾ سندن صحبت ۽ باهرڪت جا ثمرات ظاهر ٿيا . مون ذڪر سان گڏوگڏ محبوبن ڪريمن جي پياري سنت ڏاڙهي رکائڻ شروع ڪري ڏني . ڏنڊن ، دستار ، نماز باجماعت ۽ تهجد جي پوري طرح سان پابندي شروع ڪري ڏني . جيڪا اڄ تائين بدستور جاري ۽ ساري آهي . هڪ طرف منهنجي هيءَ حالت هجي ته ٻي طرف وري اوچتو ئي اوچتو ان جرمني واري دوست جو خط به اچي پهتو ته ويزا تيار آهي ۽ اوهان جي اچڻ جو انتظار آهي . خط پڙهڻ سان اکين مان آب جاري ٿي ويو . مون ڪيترن لکي موڪليو ته منهنجا دوست ۱ هن وقت مون کي جرمنيءَ جي ويزا نه گهرجي ، مونکي ته حرمين شريفين جي ويزا جي ضرورت آهي ، جتي ذهني پریشاني دور ٿئي ٿي ۽ قلبي سکون حاصل ٿئي ٿو .

درد لڳ دور : ان کان علاوه محمد ادریس صاحب هي به لکيو ته محبوبن مرشدن ڪريمن جي صحبت مان مون کي نه رڳو ديني فائدو پهتو پر دنيا جا درد به پریشانيون به ختم ٿي ويون . انهيءَ سلسلي ۾ هيءَ واقعو به ٻڌايائين ته حضرت صاحب جن جي خدمت ۾ اچڻ کان اڳ منهنجي پٽيءَ ۾ اوچتو ئي اوچتو هڪ هڏي وڌڻ شروع ٿي . سڻن سڻن سرجن جي تشخيص کان پوءِ مون کي ٻڌايو ويو ته آپريشن کان سواءِ هن بيماريءَ جو ڪوبه علاج نه آهي ، ڏاڍو پریشان ٿيس . بس ، الله جا لکين احسان جو حضرت صاحب جن منهنجي لاءِ گویا حڪيم حاذق بنجي آيا . الله جي ذڪر ۾ سندن دعا برڪت سان آهستي آهستي اها وڌيل هڏي ختم ٿيندي وئي تانه ان هڏيءَ جو نانءُ نشان به باقي نه رهيو .

هن وقت مون کي ڪنهن به قسم جي شڪايت نه آهي. منهنجي دل فتويٰ ڏئي ته ”هيءَ سڄڻ سائين، حقيقي سڄڻ آهن، جن جي صحبت ٻاهرڪٿر دين دنيا جون ٻي انداز ڀلايون ۽ برڪتون آهن.“

مثالي تقويٰ: حضرت قبله سڄڻ سائين جن تبليغ دوران جڏهن اهو ظهري پهتا ته مقامي دوستن جي گهڻي اصرار تي، هڪ وڏي مال ۾ جيڪو نهايت ئي سهڻي نموني سينگاريل ۽ سنواريل هيو، ان ۾ تبليغي پروگرام رکيل هيو، ياد رهي ته ڪميٽي جي اجازت سان هيروني بمالڪ جا علما، ڪرام، مشايخ عظام ۽ مبلغ حضرات خطاب فرمائيندا آهن، جنهن کي وڊيو جي ڪيسٽ ذريعي محفوظ رکيو ويندو آهي ۽ اهي تبليغي ڪيسٽون ٻين ملڪن ڏانهن موڪليون وينديون آهن، حضرت صاحب جن فرمايو ته اسان اهڙي مال ۾ تقرير نه ڪنداسون جتي وڊيو سميت، ٿيل آهي، منتظمين عرض ڪيو ته قبل هندوستان ۽ پاڪستان جي ڄاڻل سڃاڻل بزرگ هستين جون تقريرون به ڪيسٽن ۾ موجود آهن، ڀلا اوهان هن طريقه ڪار کي ڪهڙي طرح حرام ٿا چئو، پاڻ فرمايائون ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته ”الحلال بين والحرام بين“ حلال به ظاهر آهي ته حرام به ظاهر آهي، جيڪڏهن هي حرام نه آهي ته پوءِ اوهان وٽ حلال هجڻ جو ڪهڙو ثبوت آهي، اگر حلال به نه آهي ۽ حرام به نه آهي ته پوءِ انهن ٻنهي جي وچ ۾ شهنشاهه شيءِ آهي، پوءِ جيڪو شبهه وارين شين کان پرهيز ۽ پاسو نه ڪندو ته اهو ضرور حرام اندر داخل ٿيندو.

هڪ مثال ٻي مثال: پاڻ فرمايائون ته ڪنهن وڏيري زميندار جي ڌنار کي هيءَ اجازت هجي ته هو پنهنجي مال کي پوک جي ٻني تائين چاري سگهيو پر جيڪڏهن ڌنار دائاء هوندو ته مال کي ڪڏهن به ٻني تائين پهچڻ نه ڏيندو متان چڪ هڻندي هڻندي،

يوڪ اندر ٿي نه پوي. بهرحال حضرت صاحب جن جي هن لمڪي ۽ تقويٰ کان اهي منتظمين گهڻو متاثر ۽ مطمئن ٿيا ۽ حضرت صاحب جن جو خطاب ٿيڻ ذريعي رڪارڊ ڪيو ويو .

بلوچستان جو تبليغي سفر

وڻ پٽ ۽ ريم جو سفر : حضرت قبله سڄڻ سائين جن لاڙڪاڻه کان فريقي ديره ۽ ڪاچي جا اهي وڻ پٽ ۽ ريم جا علائقا ، جتي پاڻي جو ناو نشان به نه آهي ، اتي پهچي ماڻهن کي الله جي ذڪر جي تلقين ڪئي ۽ سندن غير آباد دٻن کي الله جي عشق محبت سان آباد فرمايائون .

گرم جهولا ۽ لگا ڪانڊاريندڙ لکون : پاڻ ڪنڌ ڪوٽ ، جيڪب آباد جي سخت گرمي واري علائقي ۾ گرم جهولن ۽ لکن جي پرواهه نه ڪندي ، جهپ ذريعي قتل ۽ پرائڻ واهن جي ناپ ڏيئي ، ڪڇي جي ماڻهن کي دين اسلام جي تبليغ ڪندي ، الله جي ذڪر جو وظيفو ڏسيو .

واريءَ جون مٿاهيون پٽون : پاڻ سنڌ جي ٿر علائقي اندر ، پنجاه سٺ فوٽن جي مٿاهين پٽن کي پار ڪري ، جڏهن تبليغ واسطي مٺي شهر ۾ پهتا ته ڪولين ۽ ماسڪوڙن وانگر ڪئي ٿيل ٿري ماڻهن کي الله جي ذڪر جي تلقين سان گڏ نوراني خطاب فرمايائون ته رڳو ايترو پر سندن غلام ۽ خادم ، اڃ ۽ بڪ جي پرواهه نه ڪندي ، ڏينهن رات پيادل دين اسلام جي تبليغ واسطي ڏيڍلو ، ڇاڇرو ۽ نگر پارڪر جهڙين ڏکين جاين تي پهتا .

مبدائي پٽ : پاڻ ٺٽو ، مڪلي کان هلاو ڪهارو ، ڪارو ، ۽ نارمر جا ڳوٺ ۽ شهر لتاڙي ، ڪيترن ميلن تائين ميداني پٽ ، جتي

واٽ نه پيڇرو. راهه نه رستو. پار ڪري نهايت ئي ڏکين ۽ ڏوراهن ڳوٺن ۾ پهچي. دين اسلام جو پيغام پهچايائون نه رڳو ايترو پر سندن غلام ڪهڙي بندر کان به اڳتي لانچن ذريعي. درياھ جي ٻيٽن تي رهندر انسانن تائين پهچي. الله ۽ ان جي حبيب صلي الله عليه وسلم جن جو پيغام پهچايو.

محبت ڀريون حسين ماڻريون: جنگشاهي کان ميلن جي مفاصلي تي جبلن ۽ پهاڙن جون هيٺ مٿاهيون. لاهيون چاڙهيون. نهايت ئي ڏکيا ۽ سوڙها لڪ. جبلن جي حسين ماڻري ۾ تقريباً 500 گهرن تي مشتمل شهر مال ماڙي آهي. جنهن ۾ اسپتال کان علاوه چوڪرن ۽ چوڪرين لاءِ ماءِ اسڪول پڻ آهي اتي هيءَ بجلي نه آهي پر سڄي جي روشنيءَ کان بجلي حاصل ڪري بئريون ڀريون وينديون آهن. جنهن کي شمسي توانائي چيو ويندو آهي. پاڻ اهڙو دور دراز ۽ ڏکيو سفر طئه ڪري عوام الناس جي اصلاح فرمايائون.

جبل جهاڳڻ: پاڻ بلوچستان جي علائقي ڪوئٽه کان مستونگ تائين تبليغي سفر فرمايائون ۽ سندن غلام وري تبليغ واسطي وڌ. خضدار. باغبان ۽ ڪيچ مڪران تائين پهتا.

پهاڙي ڀنڌ: پاڻ ڪراچي کان بلوچستان جي علائقي حب چونڪي. وندر. هاڙهو ۽ پب. جبل. جيڪي سسئي جي سورن جا اڻ متجذد اهيان ۽ صداقت بنا زنده نشان آهن. انهن کي ڏسندي. سسئيءَ جي همت ۽ جرئت کي ياد ڪندي. اٿل. ٻيلو. لاکڙو کان جبلن ۽ پهاڙن جا ڀنڌ ڪري. شاهه نوراني پهچي. پلپل ۽ پتڪيل. دين کان پري پيل انسانن کي اسلامي احڪامن کان آگاه ڪيائون. جن ڪڏهن پلجي هڪ ڀيرو به الله کي سجدو نه ڪيو هو اهي آڏي رات جو اٿي. تهجد پڙهڻ لڳا. سندن غلامن وري

لاہوت لامکان جي اولداهين چرن ۽ غارن ۾ پهچي مقامي خواه مسافر ماڻهن کي دين اسلام جي تبليغ ڪئي. پاڻ صوبه بلوچستان جا 3 تبليغي سفر فرمائون .

پهريون سفر : 14 جولاءِ کان 16 جولاءِ تائين سال 1986ع ۾ ڪيائون .

ٻيون سفر : 21 نومبر کان 27 نومبر تائين سال 1987ع ۾ ڪيائون .

ٽيون سفر : 26 مئي کان 31 مئي تائين سال 1991ع ۾ ڪيائون. پروگرام مطابق .....

مسجد حبيب ۽ 26 مئي بروز اچر شهر بيله جامع مسجد حبيب ۾ پروگرام ٿيو.

مقبول مسجد : 27 مئي بروز سومر مقبول مسجد شهر اٽل ۾ پروگرام ٿيو.

مسجد اقبال ۽ 28 مئي بروز اڱارو جامع مسجد اقبال ۾ ڪوٺ حاجي اقبال تعلقي لاکڙو ضلع لس بيله ۾ پروگرام ٿيو.

نوراني مرڪز : 29 مئي بروز اربع نوراني مرڪز (شاه نوراني روڊ) ۾ پروگرام ٿيو.

درگاه شاه نوراني : 30 مئي بروز خميس درگاه شاه نوراني تي پروگرام ٿيو .

جلسي جو پروگرام نماز عصر کان نماز عشا تائين ۽ حضرت صاحب جن جو خصوصي نوراني خطاب بعد نماز مغرب ٿيو.

ستن ڪلاڪن جو سفر : هن هاجز کي دوستن ٻڌايو ته شاه نوراني جي مزار مبارڪ جي چوڌاري وڏا وڏا جبل آهن مٿي

پٿر جا چشما ۽ ڪچين جون قطارون ، حسين مائري جو منظر ڏسڻ وٽان آهي . ڪراچي کان بس ذريعي محبت فقير جي اسٽاپ

تي پهچي ، اتان وري چڪڙن ذريعي ٻيهه چاليهه فوٽ جبلن ۽
 پهڙن جون لاهيون چاڙهيون لتاڙي . سمورو سفر تقريبا 7
 ڪلاڪن ۾ پورو ڪري درگاه شاه نورانيءَ تي پهچيو آهي .
 بيوس اُنن ٻار ڇڏيا : الحمد لله ! هن عاجز کي اڪثر
 سفرن ۾ محبوبن مرشدن ڪريمن سان گڏ هلڻ جي سعادت
 حاصل ٿي آهي پر ساڳئي وقت ڏاڍي ڏک ۽ افسوس سان چوڻو ٿو
 پوي ته هيءَ منهنجي بدقسمتي يا بدبختي چئجي جو هن تازي
 سهڻي سميد سفر ۾ شامل ٿي نه سگهيس ، اسڪول جي موڪل
 واري مجبوري منهنجي راه ۾ رڪاوٽ جو سبب بني . تاهر ”يا هج
 پرين وٽ يا ڪر پرين پچار“ کي سامهون رکندي ، سڄڻ جو
 سفر لکيو اٿر .

روحاني مرڪز ۽ ديني مدرسا : حضرت صاحب جن
 جي محنت ۽ ڪوشش سان بلوچستان اندر 3 روحاني تبليغي
 مرڪز ۽ تقريبا 5 ديني مدرسو آهن . بلوچستان علائقي جا
 تقريبا 20 طالب علم درگاه الله آباد شريف جي مدرسو جامع
 عربيه غفاريه اندر ديني تعليم حاصل ڪري رهيا آهن .

مقامات ۽ تاريخي يادگار

✱ حضرت قبله سچڻ سائين مدظله العالی جن سنه پنجاب ۽ بلوچستان جي تبليغي سفر دوران تاريخي اهم جامين ۽ متبرڪ مقامات پهچي، بزرگان دين جي زيارت فرمائي.

✱ سنڌ جي مشهور ۽ تاريخي شهر لاڙڪاڻه اندر درگاهه رحمتپور شريف ۾ حضرت خواجه غريب نواز پير مزار حه الله عليه جن جي زيارت ڪيائون ۽ ختم شريف بخشيائون.

✱ ياد رهي ته درگاهه رحمتپور تبليغي روحاني مرڪز رهيو آهي، جتان ڀليل ۽ پيڪيل انسانن کي راهه هدايت ملي ٿي ۽ پريشان دلين کي الله جي ذڪر مان سکون حاصل ٿيو. خوئي، زاني، شرابي ۽ سرڪش انسان سڌري نڪوڪار ۽ ديتدار بڻجي ويا. هيءُ سندن نئي باطني توجهه ۽ توراني نظرجو اشراهي جو حضرت قبله سچڻ سائين جن جي ذريعي پوري پاڪستان کان علاوه متحده عرب امارات اندر لکن جي تعداد ۾ جماعت آهي ۽ ڪافي تبليغي روحاني ۽ اصلاحي مرڪز قائم آهن. هر سال سالياني عرس جي مبارڪ موقعي تي مختلف ملڪن ۽ علائقن جا انسان ڪڙولين وانگر درگاهه الله آباد شريف جي سرزمين تي ڪٿا ٿيندا آهن ۽ هر طرف تنهن ۽ شاميانن جي قطارن کي ڏسي ڪري عرفات وارو منظر ياد ايندو آهي.

✱ پاڻ جڏهن هن تبليغي سلسلي ۾ سنڌ جي علمي، ادبي ۽ تاريخي شهر نٿو ۾ پهتا ته پاڻ بعد نماز جمع مڪليٰ جي

جامع مسجد اندر انسانن جي هڪ آڻاھُ سمونڊ کي خطاب فرمايائون
ياد رهي ته هن اجتماع ۾ عوام الناس کان علاوه اڪثريت آفيسر طبقي
جي هئي.

* پاڻ ان قديمي قبرستان جي به زيارت ڪيائون، جنهن لاءِ
اڪثر ائين ٻڌڻ ۾ ايندو آهي ته هتي سوا لک بزرگن جون مزارون
آهن. هڪ مشهور بزرگ هتي ۽ ڇاتل سياحتل شخصيت، مختلف مٿس
تي ٽن سؤ ديني ڪتابن جو مٽي ۾ حضرت مخدوم محمد هاشم
تويي آهي. پاڻ سندس مزار تي پهچي ختم شريف بخشياون. طريقه
عاليه نقشبندي بزرگ حضرت خواجه ابو القاسم نقشبند جي زبان
پڻ ڪيائون. حضرت مخدوم آدم نقشبند جنهن جي باري ۾ اڪثر
اهو مشهور آهي ته پاڻ فرمايو اٿن ته جنهن به شخص منجھي درٻار مان
مڃي کاتي، ان جا دلي مطلب ۽ مقصد پورا ٿي ويندا. اهو مشاهدا آهي ته
جيڪو به شخص جنهن به وقت هنن بزرگن جي زيارت لاءِ ايندو ته کيس رڌل
مڃي ملندي آهي. پاڻ زيارت لاءِ سندن مزار تي پهتا ۽ ختم شريف بخشياون
ان کان علاوه هڪ مشهور بزرگ حضرت عبدالله شاه اصبائي جي
مزار مبارڪ تي پهچي ختم شريف بخشياون. مقامي ماڻهن جي چوڻ
مطابق هي مقام تقريباً ۱۵-۲۰ ميلن تي آهي.

* تاريخي ۽ بادشاهي مسجد جيڪا سوڦن تي تعمير ٿيل آهي،
ان اندر بعد نماز ظھر هڪ عظيم الشان جلبي کي خطاب فرمايائون. ٺٽي
شهر جي شاهي بازار اندر درگاه شاه مسڪين جي آهي. پاڻ ختم شريف
پڙهڻ کان علاوه بعد نماز مغرب هڪ وڏي اجتماع کي خطاب ڪيائون.

* پاڻ جڏهن ٺٽي کان تبليغي سلسلي ۾ گھارو پهتا ته بعد نماز صر

سسئي جي تاريخي شهر ڀنڀور ۾ پهچڻ ٿيو. تاريخي معلومات حاصل ڪرڻ کان پوءِ پاڻ غازي محمد بن قاسم جي تعمير ڪيل جامع مسجد ۾ نماز مغرب ادا ڪيائون. ان دوران ۱۲ تمام وڏيون چورس سرون به موجود هيون. پاڻ انهن سرون جي مٿان نماز پڙهيائون ۽ ساڳئي وقت هي به فرمايائون ته دل گهري پئي ته ته هنن غازين ۽ شهيدن جي هن جامع مسجد اندر بنا ڪپري وڃائڻ جي نماز پڙهي وڃي. پر جيئن ته ماڻهو انهن ميدانن ۾ به بوٽن سان ملندا رهندا آهن، ان ڪري پاڪاڻي کي مدنظر رکندي پاڻ پنهنجي چادر وڇائي نماز ادا ڪيائون. آخر ۾ پاڻ نهايت ئي عاجزي ۽ نيزاري سان شهيدن جا واسطا وجهي الله جي درٻار اندر گريزاري ڪندي، هڪ وڏي دعا گهريائون.

* پاڻ گهاري جي ڀرسان اهو فلتريه ڏٺائون جنهن جي مشنري ڪروڙين روپين جي لاڳت سان ٻاهرين ملڪن مان گهراڻي وٺي آهي. جنهن وسيلي درياءَ جو مٽي وارو پاڻي ٻن ٽن دورن جي گذرڻ کانپوءِ نهايت ئي صاف ٿي ڪراچي ڏانهن روانو ٿئي ٿو.

* تبليغي سلسلي دوران پاڻ جنگناهي کان ڪافي ميلن جي مفاصلي تي جبلن ۽ پهاريون جاسوڙها ۽ ڏيک، اونهارڪ لٽاري مال ماڙي شهر ۾ پهچي غمگين خطاب فرمايائون. شهر جي چوڌاري جبلن جون قطارون ۽ جبلن جي پاسن ۾ تعمير ڪيل ۵۰ گهرن کي ڏسندي حرمين شريفين وارو منظريه پئي آيو. هن شهر اندر شهسي توانائي جو نظام آهي. سندن آفيس جبلن ۽ پهاريون جي مٿان آهي. ليڪن روپين جي خرچ سان گراف نموني ٺهيل ٽالين ذريعي سج کان بجلي حاصل ڪري بٽرين ذريعي گڏ ڪئي ويندي آهي ۽ بعد ۾ اها بجلي مختلف راڊن، بلبن ۽ پنڪن ذريعي شهر ۾ پهچائي ويندي آهي. جيتوڻيڪ مينهن جي حالت ۾ ڪنهن ماڻھو بجلي حاصل ڪري ويندي آهي. پاڻ ان نظام کي نهايت ئي غور سان ڏسڻ وڃايائون.

* هيءُ عاجز اڪثر سندن ۾ محبوبن ڪريمين سان ڪئي رهيو آهي.

جنگشاهي کان موٽندي هن ماجزڪي خيال تيوت اڃ ڪينجهرو ڏند جو سڀر ڪيو. جنهن لاءِ مون ستي جي دوست محترم غلام شبير صاحب سان پروگرام ٺاهي ڇڏيو. حضرت صاحب جن جيئن جو حيدرآباد وڃڻ لاءِ تيار ٿيا ته مون کي فرمايائون ته بيدار صاحب! اوهان جو ڪهڙو پروگرام آهي؟ مون عرض ڪيو ته ٿڌا! آئون حيدرآباد پهچندس. پوءِ پاڻ فرمايائون ته ڪارم چڙهوت هيدرآباد هلون. بس پروگرام پروگرام ئي رهيو. حضور اڪرم ﷺ جن فرمايو آهي ته مومن جي فراست کان ڊڄو، چوت اهو الله جي نور سان دستدار آهي. الله واسطو! دين جا جاسوس هوندا آهن. بس! ڪار ڪينجهرو واري موٽي پهتي ته پاڻ بدر ايشور محمد اڪرم کي فرمايائون ته اڃ ڪينجهرو جو سڀر ڪيو. سُبْحَانَ اللَّهِ! ٿڌڙيون هيرون ۽ تيز چوليون ڪينجهرو جي ڪناري سان پئي لڳيون. پري کان ڏيند اندر نوري ۽ جام تماچي وارو منظر ڏسي ڪينجهرو ٿيندو هتو ڏوڏ پئي ياد آيو. شاه صاحب جو هيءُ وسريل بيت ”گند جنين جي گوشت ۾ پاپوٽا پوشاڪ ۽ انهن جي اوطاق راجا ريجهي آيو“ ياد آيو.

✽ دادو علائقي ۾ تبليغي سلسلي دوران سيوهڻ شهر ۾ حضرت خواجہ حافظ محمد عثمان مروندي قلندر شهباز ۽ جيروفي تي پوچي ختم شريف بخيائون.

✽ پاڻ تبليغي سلسلي ۾ جڏهن هالا جي علمي ادبي، تاريخي شهر ۾ پڦا ته حضرت مخدوم نوح رح ۽ پٽ شاه تي حضرت شاه عبد اللطيف ڀٽائي ۲۷ جن جي روضي مبارڪ تي پوچي ختم شريف بخيائون.

✽ پاڻ تبليغي سلسلي ۾ ميرپورخاص جي علائقي ۾ پڦا ته گرهوڙ شريف ۾ پوچي سنڌ جي مشهور عالم دين مرد مجاهد حضرت مخدوم عبد الرحيم گرهوڙي ۲ جن جي مزار مبارڪ تي ختم شريف بخيائون.

✽ پاڻ بلوچستان اندر تبليغ دوران سسي جي همت ۽ جرئت جا ان متجذد ارحمان وندر جا وڻ، هار هو ۽ پٺ جبل جامعيت غريب

منظر ٽسندا لاکڙو، اٽل ۽ لسي لي جي مختلف شهرن ۾ عظيم
الشان اهنما من کي خطاب فرمايائون.

ۛ چوڌاري جبل آهن ۽ وچ ۾ حضرت شاه نوراني جي مزار آهي. پاڻ درگاه شاه نوراني تي هڪ وڏي جلسي کي خطاب فرمايائون ۽ بزرگن کي ختم شريف بخشايائون.

* موٽندي دوستن جي اصرار تي پاڻ لاهوت لامڪان ترسيا .

تقريباً ٻيهار وقت هيٺ غار آهي. جتي رسي جي ذريعي لندرو جيوا آهي ۽ ٻاهر اچيو آهي. پاڻ دوستن سان گڏ غار اندر عجيب غريب منظر ڏٺائون.

* ملتان جي تبليغي سفر دوران پاڻ مسڪين پور شريف روانا ٿيا.

جتي حضرت خواجه فضل علي ترشي جي مزار مبارڪ تي پهچي ختم شريفا
 بخشائون. حضرت حب جن جي استعمال ڪيل لباس مبارڪ، دستار مبارڪ،
 نعلين مبارڪ، اڻ مبارڪ، مراقبي واري تسبيح مبارڪ، کانسواءِ ٻين ڪيترن ئي تبرڪا
 جي زيارت فرمايائون.

» پاڻ حضرت مٺي پهاؤ الحق زڪرياَ يمحضر شاه ڪن عالم جيڪي

حضرت صاحب جن جاپوٽا آهن، انهن جي مزار مبارڪ تي جيئي ختم شريف ٻڌيائون

✽ لا نور پہچن تی پاں حضرت داتا گنج بخشؒ بھی رو منی مبارکتی

وہاں ختم شریف بخشیاؤں، لاہور میں ہر تمام وڈوں پر انٹو مقام آمینہ انہ

حضرت مخدوم طاہر جیجی حضرت مجدد الف ثانیؒ جی صاحبزادان ہوا

استاد آهن، یاں سندن مزار مبارک تي پهچي ختم شريف بخشائون. ان کان

علاوه مغل بادشاهن جي تعمير ڪيل تاريخي بادشاهي مسجد ڏٺائون ۽

حضور اکرم ﷺ اصحاب و بزرگان دین ہی مختلف درکاتی میں زندگیاں

* راولپنڊي جي تبليغي سفر دوران پاڻ هڪ نهايت ئي خوبصورت

بمترين شاه فيصل مسجد جي بهزيارت ڪيائون.

۱۰ لاہور منزل یا شاہن جو تعمیر کیل شاہی قلعہ ان وقت جامعہ عربیہ

غزليات

تصنيف لطيف حضرت خواجه محمد طاهر مخنفي مد ظله العالي
المعروف حضرت قبله سچن سائين

۴ ڪريمن جا قرب ۶

تنهنجو پيار پيارا، اچي ياد جڏهه ٿو،
ڀلائي ڇڏيان ٿو، ٻين ڳالهين کي.
امڙ کان به زياده، آهي پيار تنهنجو،
وساري ويهان ڪيئن، تنهنجن پيارڙن کي.

- 1- برابر دنيا ۾ ڏين پيار ٿا پر ڇو توهان پيار ڪنهن کي ڏين ڪونه ايندو،
سهڻا ٿوسين کي ڏٺو هڪ نظر ساڻ ۽ ملائي ڳلي ڪيئن ڪو هن ڪاڙڙن کي.
- 2- وڃي غار ۾ ٿو خدا کي ٻاڏايو ۽ لهي عرش تان پوءِ جبرائيل آيو،
ڪيائين عرض سهڻا ڪٿو سڄي مان سر ڇڏي ڇڏيو رب تنهنجن ٻانهڙن کي.
- 3- ڏسي ڇهين تنهنجن ٻي وفائون ڇو ڪيون ٿا اميدون منا آخرت جون،
خدا جي حضور ۾ ويٺيون نال هلجو ۽ اسان عبيدارن گنهگار ڙن کي.
- 4- ڪرم ڪم آڻينجو، ڪرم توکين تون ڇو ڪم آڻينجو، رحم توکين تون
تنهنجي يا حبيب، آهي خاص خصلت، ڪلاهن ڀتين ۾ چورن پاڙڙن کي.
- 5- ڪندو تنهنجي مدحت ظاهر عياشي ڇو ٿيو خود خدا آمداد تنهنجو،
يڪي ڪين سگهي تنهنجي ٺٺائي ڇو نه آهي ڪا طاقت اسان پاڙڙن کي.

۶ سائل جا ستڙا ۸

سهڻا سائين يار غفار ۽ بينو تودر آهيان سوالِي،
مون ۾ آهن عيب هزار، بينو تودر آهيان سوالِي.

- ۱- دنيا ساري مون آزمائي ۽ ڪانهي ڪنهن ۾ ڪابه وڌائي،
آهي دنيا ساري مڪار، بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۲- توکان سواءِ ٻي واه نه آهي ۽ ڪابه بچڻ جي راه نه آهي،
باه پري پئي جاڏي نهار ۽ بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۳- تنهنجي گناهه ڏي نه نهاريو ۽ دلڙي تنهنجي جلد جياريو،
نفس ۽ شيطان آهي سوار، بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۴- تنهنجي درجنهن جهولي جهلي آ ۽ محبت تنهنجي ان کي ملي آ،
رنگي ويا جي هيا پڪار، بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۵- ڪهڙو پي مات عاصي آهيان ۽ نه به عشق تنهنجي چوپيا سي آهيان،
قبر حشر ۾ لهجان ۽ سار ۽ بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۶- تنهنجائي آهيون سهڻا سائين ۽ نظرم رکجو قيامت تائين،
سام تنهنجي مون سائين سردار، بيٺو تودر آهيان سوالي.
- ۷- محمد ظاهر تنهنجو آخادم ۽ پنهني گناهه تي آندام،
مهر ڪيو ان تي مهندار ۽ بيٺو تودر آهيان سوالي.

۴- ديدار جي دولت ۽

مون ڏي نين نه ڪڙ هڪوار مٿا،

تنهنجو دل سان ڪيان ديدار مٿا.

- ۱- جڏوور وڻين هيٺ مون کي ڇڏيون ۽ ان ڏينهن رسي ويو مون کان خوش
رنگ ڇڏيون رهيو هي منهنجيون اکيون ۽ اڄ ائين پڌي تون پڪار مٿا.

- 2- ماڻهو مون کي چون ٿا مستان ۽ آهيان مستان تو تنهنجو ديوانو،
پلي دنيا سمجهي بيگانو ۽ بس تنهنجو کيسي هڪ پيار مٺا ۽
- 3- مون کان پنهنجا پڙو اڏو، ٿيا ۽ دوست دنيا جا مقرر ٿيا،
هيڏو حال ڏسي مسرور ٿيا ۽ بس آهيان تنهنجي آڌار مٺا ۽
- 4- تنهنجي مجرم هيا حال ٿيا ۽ هڪ ساعت پائين سال ٿيا،
اڄ اڳن ٻي آئين پال ٿيا ۽ توتان گهور وڃان صديا مٺا ۽
- 5- جڏهن ديد ملي تنهنجي ديدن ٿا ۽ پلي عيد اها پين عيد ٿا،
آهيان مان به تنهنجي غلامن مان ۽ ڪرڪرم ڪو اڳڙين نثار مٺا ۽
- 6- تنهنجو سگر سهڻا ظاهر آ ۽ جنهن جو حال مظاهرا آ،
تنهنجي درجو اڌي شاعر آ ۽ آهي تنهنجي بلي بيڪار مٺا ۽

۶ عاصي اميدوار ۶

اڄ راضي ٿيو مون تي نام خدا،

ٻڌي سائل جي سهڻا سائين صدا ۽

- 1- جي تون به ڏکاري ۽ پوءِ ڪاڏي ويندس ۽ هي دفتر ڪارا ڪنهن کي ڏيندس،
وري وري دلبر توڏي ايندس ۽ چوڻ ڏيا ڏکاري ڪيو آجدا ۽
- 2- ڏسي حال منهنجا مون کي دور نه ڪر ۽ عرض عاصي جو منظور تون ص،
پنهنجي فيض سان جهولي پر پور تون ڪر ۽ چوڻ خاطر ٿي آيو قرب ڪندا ۽
- 3- دنيا ساري مون آزمائي آ ۽ سواءِ تنهنجي نه ڪنهن ۾ وفا ٿي آ،
وڃان ڪاڏي نه ٿي واه ڪائي آ ۽ منهنجا آهن سارا عمل گندا ۽
- 4- تنهنجي قرب جو ڪو شمار نه آ ۽ ڏيندو ۽ توجان ٻيو ڪو پيار نه آ،
ڪيو ڪنهن کي به تو سهڻا ڏانهن آ ۽ ڪيئي پنهنجي بلي سپ ميرامندا ۽

5- هي محمد طاهر عاصي آبه تنهنجي پيار جو پيارا پياسي آ،
تنهنجي قرب ۾ روي دڦلي آ به سُن محب خدا متعيني مي ٿي نڌا۔

۶ رمضان جون رحمتون ۶

(۲۴ رمضان المبارڪ ۱۴۱۱ھ مطابق ۱۹۹۱ع)

الوداع اي ماه رمضان الوداع

هڪ دفعو ٻيهر ملائي شل خدا۔

- 1- الوداع اي عاصبن جا آسرا به تنهنجي رحمت ياد اسدي پئي سڌا۔
- 2- آه زاري ۽ جامهين الوداع به ساه سر سوسوڌ فعا توتان ڦڌا۔
- 3- تنهنجي آمد سان ملي رحمت پري به تنهنجي صدقي رب ڇڏيا بخشيندا۔
- 4- ڪين ڪئي سپن ڪا تلاوت ۽ قيام به بي قدر آهيون ڪيوسين حق ادا۔
- 5- نظر رحمت جي ڪندوان تي رحيم به جنهن ڪيرون ماهي آخرش ادا۔
- 6- بخش بخشجي ڪي اي بخشهارتون به ڏي ڪن ٿي ڏي ڪ عيب ڪل عاجز سڏا۔

۶ دلبر جي دامن ۶

اسان تنهنجو ٿيو نخت بالا، مليو يا ڳين منو مصطفى آ،

ٿيندو حامي قبر ۽ حشر ۾، مون تي پڪ آ سچن يا وفا۔

- 1- ڪيئن رانور تو غار ۾ ٿي به رب هب لي ۽ چيو يار پئي ٿي،
ڪيوسر سجد ۽ بيان ٿڌه من جانب به بخشني ساري امت جڏه من خدا آ۔
- 2- سهڻي عربي جون هي سڀ وفائون به اسان خاطر سڀون سڀ جفا ٿون،
ڏسي ڏاڍ يون ڏنگيون اسان جون ۽ ٿيوت ڏه من به نه دلبر خفا
- 3- آهي طاهر عياسي هي تنهنجو به جنهن کي ڪنهن پي بنايرون به منجور،
جهليون وينو آهي تنهنجي دامن به پئي در ڏي ڏسن پي ڪناه آ۔

